

ทุนทางสังคมกับการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนของกลุ่มแม่บ้านเกษตรสตรี จังหวัดชลบุรี

ดวงพร เลิศล้ำหวาน

งานนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์การเมืองและการจัดการปกครอง

คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

2566

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยบูรพา

ทุนทางสังคมกับการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนของกลุ่มแม่บ้านเกษตรสตรี จังหวัดชลบุรี

ดวงพร เลิศล้ำหวาน

งานนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์การเมืองและการจัดการปกครอง
คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

2566

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยบูรพา

SOCIAL CAPITAL AND COMMUNITY PRODUCT DEVELOPMENT OF FARM WOMEN
GROUP CHONBURI PROVINCE

DUANGPORN LERTLAMWAN

AN INDEPENDENT STUDY SUBMITTED IN PARTIAL FULFILLMENT OF
THE REQUIREMENTS FOR MASTER DEGREE OF ARTS IN POLITICAL SCIENCE
IN POLITICAL ECONOMY AND GOVERNANCE
FACULTY OF POLITICAL SCIENCE AND LAWS

BURAPHA UNIVERSITY

2023

COPYRIGHT OF BURAPHA UNIVERSITY

คณะกรรมการควบคุมงานนิพนธ์และคณะกรรมการสอบงานนิพนธ์ได้พิจารณางาน
นิพนธ์ของ ดวงพร เลิศล้ำหวาน ฉบับนี้แล้ว เห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์การเมืองและการจัดการปกครอง ของมหาวิทยาลัย
บูรพาได้

คณะกรรมการควบคุมงานนิพนธ์

คณะกรรมการสอบงานนิพนธ์

อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก

.....

(รองศาสตราจารย์ ดร.รุ่งนภา ยรรยงเกษมสุข)

อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม

.....

(รองศาสตราจารย์ ดร.โอฬาร ถิ่นบางเตียว)

..... ประธาน

(รองศาสตราจารย์ ว่าที่เรือตรี ดร.เอกวิทย์ มณีธร)

..... กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ดร.โอฬาร ถิ่นบางเตียว)

..... กรรมการ

(ดร.โชติสา ขาวสนิท)

..... กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ดร.รุ่งนภา ยรรยงเกษมสุข)

..... คณบดีคณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. วิเชียร ต้นศิริคองค)

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยบูรพา อนุมัติให้รับงานนิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของ
การศึกษาตามหลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์การเมืองและการจัดการ
ปกครอง ของมหาวิทยาลัยบูรพา

..... คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

(รองศาสตราจารย์ ดร.วิทวัส แจ่มเอียด)

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

64910091: สาขาวิชา: เศรษฐศาสตร์การเมืองและการจัดการปกครอง; ร.ม. (เศรษฐศาสตร์การเมืองและการจัดการปกครอง)

คำสำคัญ: ทูตทางสังคม, ชลบุรี, ผลิตภัณฑ์ชุมชน, กลุ่มแม่บ้านเกษตรสตรี

ดวงพร เลิศล้ำหวาน : ทูตทางสังคมกับการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนของกลุ่มแม่บ้านเกษตรสตรี

จังหวัดชลบุรี. (SOCIAL CAPITAL AND COMMUNITY PRODUCT DEVELOPMENT OF FARM WOMEN GROUP CHONBURI PROVINCE) คณะกรรมการควบคุมงานนิพนธ์: รุ่งนภา ยรรยงเกษมสุข, โอฬาร ถิ่นบางเตียว ปี พ.ศ. 2566.

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ คือ 1. ศึกษาพัฒนาการของการก่อรูปของกลุ่มแม่บ้านฯ ชุมชนสวนมะพร้าว ตำบลหนองข้างคอก อำเภอเมืองชลบุรี จังหวัดชลบุรี 2. เพื่อวิเคราะห์ทุนทางสังคมและการใช้ทุนทางสังคมเพื่อสร้างความเข้มแข็งและยั่งยืนของผลิตภัณฑ์ชุมชนกลุ่มแม่บ้านฯ งานวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งมีผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key-informants) จำนวน 10 คน แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ดังนี้ 1. ประธานและสมาชิกกลุ่มฯ จำนวน 6 คน 2. เจ้าหน้าที่หน่วยงานภาครัฐที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาของกลุ่มฯ จำนวน 3 คน 3. ประชาชนชาวบ้าน จำนวน 1 คน เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา คือ การศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก และการเสวนากลุ่มย่อย

ผลการศึกษาพบว่า การนำทุนทางสังคมมาใช้ในการพัฒนาชุมชนสามารถแบ่งออกเป็น 3 ส่วนสรุปผลการศึกษาตามประเด็นได้ดังนี้ ในการก่อรูปของกลุ่มพบว่า ทุนทางสังคมที่อยู่ในตัวบุคคล โดยเฉพาะประธานกลุ่ม และทุนที่อยู่ภายในกลุ่ม ที่แสดงออกในรูปของความสามัคคี ความร่วมมือร่วมใจ รวมทั้งเครือข่าย ล้วนมีความสำคัญต่อการก่อรูปกลุ่มทั้งสิ้น 2. ทุนทางสังคมมีความสำคัญอย่างมากกับการสร้างความเข้มแข็งและยั่งยืนของผลิตภัณฑ์ชุมชน และ 3. ทุนทางสังคมมีความสำคัญทั้งในฐานะปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก ผ่านการสร้างความร่วมมือภายในกลุ่ม และความร่วมมือกับบุคคลและองค์กรภายนอกกลุ่ม ทั้งนี้มีแนวทางในการพัฒนาชุมชนให้สามารถพึ่งพาตนเองและพัฒนาชุมชนให้ไปสู่ความเข้มแข็งและยั่งยืน คือ 1. หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน ต้องให้ความสำคัญอย่างจริงจัง ต่อเนื่องในการพัฒนาที่ยั่งยืนของกลุ่มฯ 2. การพัฒนาคนและการพัฒนาศักยภาพของคนถือเป็นหลักการที่สำคัญ เพราะเป็นการพัฒนาที่จะส่งผลต่อกลุ่มอันนำไปสู่ความเข้มแข็งและยั่งยืนต่อไป

64910091: MAJOR: POLITICAL ECONOMY AND GOVERNANCE; M.A. (POLITICAL ECONOMY AND GOVERNANCE)

KEYWORDS: SOCIAL CAPITAL, (SOCIAL CAPITAL AND COMMUNITY PRODUCT DEVELOPMENT OF FARM WOMEN GROUP CHONBURI PROVINCE)

DUANGPORN LERTLAMWAN : SOCIAL CAPITAL AND COMMUNITY PRODUCT DEVELOPMENT OF FARM WOMEN GROUP CHONBURI PROVINCE . ADVISORY COMMITTEE: RUNGNAPA YANYONGKASEMSUK, OLARN THINBANGTIEO 2023.

The purposes of this research are 1. to study the development of the formation of Suan Ma Praw community farm women group, Nong Khang Khok Subdistrict, Mueang Chonburi, Chonburi province 2. to analyze social capital and the use of social capital to create strengthening and sustainability of community's product. This research used qualitative research methodology with 10 key informants, divided into 3 groups as follows: 1. chairman and 6 group members, 2. 3 related government officers, and 3. Local wisdom scholar by using related document, in-depth interview and focus group discussion

The study found that the application of social capital in group development can be divided into 3 parts: 1. For group formation, social capital embodied in person especially chairman and in group expressed in the form of harmony, cooperation and relatives, all of them were important to group formation. 2. Social capital was so vital to strengthen and to sustain community product. 3. Social capital was crucial both as internal factor and external factor through collaboration within group and cooperation with organizations outside group. Therefore, guidelines for developing strong and sustainable group are as follows 1. Government agencies, private sector and public sector must be taken seriously in sustainable development of the group continually 2. Human development and human potential development are vital to group strengthen and sustainability.

กิตติกรรมประกาศ

งานนิพนธ์ฉบับนี้ดำเนินการจนประสบความสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี เนื่องจากความกรุณาและความช่วยเหลืออย่างดียิ่งจาก รองศาสตราจารย์ ดร.รุ่งนภา ยรรยงเกษมสุข อาจารย์ที่ปรึกษาที่ได้กรุณาให้คำปรึกษา ความรู้ ข้อคิด ข้อเสนอแนะและปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆ จนกระทั่งการวิจัยครั้งนี้สำเร็จเรียบร้อยด้วยดี ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้

ขอขอบคุณผู้ให้ข้อมูลหลัก ผู้ผลิตและผู้ประกอบการกลุ่มแม่บ้านฯ รวมถึงปราชญ์ชุมชนและเจ้าหน้าที่หน่วยงานภาครัฐทั้งในและนอกตำบลหนองข้างคอกทุกท่าน ที่ได้กรุณาให้ข้อมูลอันเป็นประโยชน์ในการทำงานวิจัยครั้งนี้ ขอขอบคุณผู้บังคับบัญชาหน่วยงาน เพื่อนร่วมชั้นเรียน และครอบครัว ที่ได้ให้ความสนใจและสนับสนุนการทำการศึกษาวิจัยครั้งนี้

ท้ายที่สุดนี้ผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่างานนิพนธ์ฉบับนี้จะเป็นประโยชน์ในการนำไปปรับใช้ให้เหมาะกับบริบทของผู้สนใจศึกษาทุกท่านไม่มากก็น้อย

ดวงพร เลิศลำหวาน

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญภาพ.....	ฌ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
ความเป็นมา และความสำคัญ.....	1
คำถามการวิจัย.....	4
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	4
วิธีการดำเนินการวิจัย.....	4
ขอบเขตของการวิจัย.....	4
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	5
บทที่ 2 การสำรวจองค์ความรู้.....	6
แนวคิดและทฤษฎี.....	6
เอกสารทางวิชาการและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	19
นิยามศัพท์เฉพาะ.....	23
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	24
การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	24
การตรวจสอบข้อมูล.....	27
การวิเคราะห์ข้อมูล.....	27
บทที่ 4 ผลการวิเคราะห์.....	29

ส่วนที่ 1 การก่อรูปของกลุ่มแม่บ้านเกษตรสตรีพัฒนาผาสูกสัมพันธ์.....	29
ส่วนที่ 2 การใช้ทุนทางสังคมเพื่อสร้างความเข้มแข็งและยั่งยืนให้กับผลิตภัณฑ์ชุมชน	40
บทที่ 5 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	48
สรุปผลการศึกษา	48
อภิปรายผล	53
ข้อเสนอแนะ	56
บรรณานุกรม.....	59
ภาคผนวก.....	66
ประวัติย่อของผู้วิจัย.....	71

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพที่ 1 การก่อรูปและพัฒนากลุ่ม.....	38
ภาพที่ 2 กระบวนการทุนทางสังคมในการก่อรูปกลุ่มแม่บ้านฯ.....	39
ภาพที่ 3 การนำทุนทางสังคมมาสร้างความเข้มแข็งและยั่งยืน.....	46
ภาพที่ 4 กระบวนการใช้ทุนทางสังคมในการพัฒนาผลิตภัณฑ์กลุ่มแม่บ้าน.....	47

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมา และความสำคัญ

ทุนทางสังคมถือเป็นทุนที่สำคัญที่ใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม รวมไปถึงการปกครองของประเทศ ซึ่งมีบทบาทต่อการสร้างประสิทธิภาพด้านการผลิตในภาคเศรษฐกิจ ช่วยแก้ปัญหาด้านเศรษฐกิจและสังคม ทำให้สังคมไทยกลับมาดำรงสถานะเดิมได้ จึงจำเป็นต้องใช้ทุนทางสังคมเข้ามาช่วย ซึ่งการพัฒนาของประเทศไทยในระยะเวลาที่ผ่านมา ส่วนหนึ่งได้ส่งผลให้ประเทศไทยก้าวเข้าสู่ระบบทุนนิยม โดยหันไปพึ่งระบบเศรษฐกิจการตลาดมากขึ้น ซึ่งเป็นการพัฒนาที่ขาดความสมดุลและเพิ่มความเหลื่อมล้ำในด้านต่าง ๆ เช่น ด้านการกระจายรายได้ และปัญหาด้านความยากจน ก่อให้เกิดผลกระทบต่อการดำรงชีวิต ซึ่งการสะสมปัญหาดังกล่าวส่งผลต่อชีวิตมนุษย์ (ไพรรินทร์ พลตินอก, 2554, หน้า 1) จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2540 ประเทศไทยเกิดภาวะวิกฤติเศรษฐกิจ ทำให้เกิดปัญหาสังคมต่าง ๆ ตามมามากมาย ดังนั้นรัฐบาลจึงหันมาปรับเปลี่ยนแนวนโยบายในการพัฒนาประเทศ โดยให้ความสำคัญกับการพัฒนาคน เพื่อมุ่งที่จะแก้ไขการขาดสมดุล สร้างภูมิคุ้มกันให้กับชุมชนให้สามารถพึ่งตนเองและปรับตัวต่อกระแสการเปลี่ยนแปลงภายนอก เพื่อให้เกิดความสมดุลของการพัฒนาในทุกมิติทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม นำไปสู่ความอยู่ดีมีสุขของคนไทยและเกิดการพัฒนายั่งยืน โดยการส่งเสริมให้ชุมชนมีการค้นหาทุนทางสังคมและนำทุนมาใช้ในการบริหารจัดการชุมชน ซึ่งทุนทางสังคมของแต่ละพื้นที่มีอยู่หลากหลาย ตามสภาพพื้นที่ซึ่งประกอบไปด้วย ทุนวัฒนธรรม ทุนมนุษย์ ทุนปัญญา ทุนสถาบัน และทุนที่เป็นทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม ทุนที่ได้กล่าวมานี้ถือได้ว่าเป็นทุนทางสังคมและเป็นทรัพยากรที่มีคุณค่าของชุมชน หากชุมชนสามารถนำทุนทางสังคมที่มีอยู่ในชุมชนไปใช้บริหารจัดการชุมชนให้เกิดประโยชน์และเกิดความคุ้มค่าสอดคล้องกับความต้องการของชุมชน ก็จะทำให้เกิดพลังในการขับเคลื่อนชุมชนในหลาย ๆ มิติ อาทิ ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนที่อยู่บนพื้นฐานของความไว้วางใจ การพึ่งพาอาศัย และช่วยเหลือเกื้อกูลกัน จะทำให้พลังความรู้หรือพลังความคิด และพลังปัญญา สามารถถ่ายทอดเรียนรู้ร่วมกันได้ และการรู้จักการแบ่งปันกันของคนในชุมชน ทำให้เกิดการกระจายทรัพยากรกันภายในชุมชน ช่วยเสริมสร้างให้ชุมชนเข้มแข็ง ประเทศชาติมีความสมดุลและเกิดความยั่งยืน

ในห้วงเวลาที่ประเทศชาติกำลังเผชิญปัญหาวิกฤตทางเศรษฐกิจ และประชาชนทุกระดับ ประสบปัญหาต่างๆ ปัญหาหนึ่งที่ประชาชนระดับรากหญ้า ซึ่งเป็นคนกลุ่มใหญ่ของประเทศประสบอยู่นั้นก็คือปัญหาความยากจน รัฐบาลภายใต้การนำของพันตำรวจโท ดร.ทักษิณ ชินวัตร เข้ามาบริหารประเทศ ได้ประกาศนโยบายประเทศไทยจะไม่มีคนจน ส่งเสริมให้ประชาชนมีรายได้เพิ่ม จากการกระตุ้นเศรษฐกิจระดับรากหญ้า ได้จัดให้มีโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ โดยประเทศไทยได้แนวคิด “หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ ” มาจากจังหวัดโออิตะ (OITA) ประเทศญี่ปุ่น ซึ่งนายโมริฮิโกะ อิรามัทซึ ผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นผู้ริเริ่มโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ จนประสบผลสำเร็จเป็นที่ยอมรับและรู้จักกันดีทั่วโลก โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ชุมชนได้นำภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่ภายในชุมชนมาใช้ เพื่อการผลิตและการพัฒนาสินค้า ในส่วนของภาครัฐจะช่วยเหลือในเรื่องขององค์ความรู้ใหม่ๆ และด้านการบริหารจัดการ เพื่อหาช่องทางให้ผลิตภัณฑ์จากชุมชนสามารถที่จะเข้าถึงตลาดทั้งในประเทศและต่างประเทศได้ เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาท้องถิ่น สร้างชุมชนให้เกิดความเข้มแข็งและสามารถที่จะพึ่งพาตนเองได้ และเพื่อให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการเพิ่มรายได้ โดยการนำทุนทางสังคมที่มีอยู่ภายในชุมชนมาใช้ให้เกิดประโยชน์ เช่น ทรัพยากรภายในพื้นที่ ภูมิปัญญาท้องถิ่น นำมาใช้ในการพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์และการให้บริการที่มีคุณภาพ มีเอกลักษณ์สามารถสร้างมูลค่าเพิ่มได้ เป็นที่ต้องการของตลาด ดังนั้น โครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ จึงเป็นนโยบายหลักของรัฐบาลในการเพิ่มอาชีพและรายได้ให้กับชุมชนในระดับรากหญ้า และถือเป็นรูปแบบของการกระจายรายได้สู่ชุมชนที่ตีรูปแบบหนึ่ง การต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่น และการบริหารจัดการ “หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์” จึงเป็นแนวทางที่จะสร้างความเจริญให้กับชุมชนให้สามารถยกระดับฐานะความเป็นอยู่ของคนในชุมชนให้ดีขึ้นได้ การพัฒนาผลิตภัณฑ์เพื่อการส่งออกถือเป็นกลไกที่ใช้ในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจประเทศ มีความสอดคล้องกับยุทธศาสตร์การพัฒนาความสามารถของการแข่งขันของไทยในตลาดโลก สามารถที่จะสร้างจุดแข็งและความเป็นเอกลักษณ์ของผลิตภัณฑ์ เพื่อดึงดูดความสนใจจากตลาดให้มากขึ้น การขับเคลื่อนที่ผ่านมาเน้นการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนควบคู่ไปกับการยกระดับความสามารถในการบริหารจัดการของผู้ผลิตผู้ประกอบการ OTOP ตั้งแต่การพัฒนาคน พัฒนาระบบการเรียนรู้ ไปสู่การพัฒนาอาชีพ กระบวนการผลิต การพัฒนาคุณภาพมาตรฐาน และการตลาดตามหลักการพัฒนาชุมชน และปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงได้อย่างครบวงจร ส่งผลให้ชุมชนมีความพอมี พอกิน อยู่ดีกินดี จนถึงระดับมั่งมี ศรีสุข สังคมเกิดความสงบสุข มีความสมานฉันท์ เกิดความมั่นคงและความเข้มแข็งแก่เศรษฐกิจฐานรากของประเทศต่อไป (สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอหนองบัว, 2565)

ตำบลหนองข้างคอกเป็นตำบลขนาดเล็กในอำเภอเมืองชลบุรี จังหวัดชลบุรี ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก คนในชุมชนมีความสามัคคี ไว้เนื้อเชื่อใจ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กัน มีการแบ่งปันช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีความรู้ความชำนาญที่เกิดจากการสั่งสมประสบการณ์การทำการเกษตรตลอดช่วงอายุ โดยเฉพาะในเรื่องการปลูกฝรั่งพันธุ์กลมสาเลี ที่สามารถแปลงทุนด้านวัฒนธรรมซึ่งเป็นองค์ความรู้ในตัวปัจเจกชนนี้ ไปเป็นทุนทางเศรษฐกิจได้จนถึงปัจจุบัน รายได้หลักเกิดจากการขายสินค้าทางการเกษตรและการแปรรูปสินค้า เช่น น้ำฝรั่ง ฝรั่งกวน ฝรั่งหยี น้ำสำรอง และน้ำกระเจี๊ยบ กลุ่มแม่บ้านฯ ถือเป็นกลไกหลักในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจที่สำคัญในชุมชน โดยมีแกนนำหลักคือประธานฯ กลุ่มซึ่งเป็นคนที่คอยประสานงานกับเครือข่ายทั้งภายในและภายนอกชุมชน มาสนับสนุนส่งเสริมให้ชุมชนมีความเข้มแข็งสามารถพึ่งตนเองได้ ในปี 2554 พื้นที่มีการปลูกฝรั่งเป็นจำนวนมาก เกิดปัญหาฝรั่งล้นตลาด ทำให้เกษตรกรได้รับผลกระทบ จึงมีความต้องการในการแก้ไข ปัญหาฝรั่งล้นตลาด หน่วยงานภาครัฐเข้ามาช่วยสนับสนุนในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว สามารถขับเคลื่อนไปได้ดี ปัจจุบันนี้ตำบลหนองข้างคอกได้รับการยอมรับจากหน่วยงานต่าง ๆ ว่าเป็นชุมชนที่มีจุดเด่นทางด้านเกษตรกรรมและสินค้าชุมชน มีความสามัคคี ความสัมพันธ์อันดีของคนในชุมชน จากการที่สินค้าของชุมชนได้เข้าร่วมเป็นสินค้า OTOP ของจังหวัดชลบุรี ซึ่งนอกจากสินค้า OTOP แล้ว สวนฝรั่งของตำบลหนองข้างคอกยังต่อยอดเป็นแหล่งท่องเที่ยววันวิถีด้านการเกษตร ถือเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนต่อยอดสู่ทุนทางเศรษฐกิจที่สำคัญของชุมชน

จากที่กล่าวมาข้างต้นผู้วิจัยจึงมีความสนใจศึกษาพัฒนาการของการก่อรูปของกลุ่มฯ ชุมชนสวนมะพร้าว ตำบลหนองข้างคอก อำเภอเมืองชลบุรี จังหวัดชลบุรี และวิเคราะห์ทุนทางสังคมและการใช้ทุนทางสังคมเพื่อสร้างความเข้มแข็งและยั่งยืนของผลิตภัณฑ์ชุมชน ค้นหาการใช้ทุนทางสังคมที่มีในชุมชน ทั้งที่จับต้องได้และจับต้องไม่ได้ ทุนทางสังคมนี้ สามารถสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผลิตภัณฑ์ชุมชน และต่อยอดไปถึงการสร้างรายได้ในรูปแบบอื่นๆ ให้กับชุมชนได้ และยังสามารถยกระดับมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชนให้เป็นที่ยอมรับของผู้บริโภค โดยคาดหวังให้ชาวบ้านในชุมชน ช่วยกันสร้างความเป็นมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน ให้เป็นที่ยอมรับของนักท่องเที่ยว ถือว่าเป็นการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ควบคู่กับ การอนุรักษ์ สิ่งแวดล้อม นำรายได้ให้กับคนในชุมชน เป็นการช่วยบรรเทาปัญหาความยากจน ก่อให้เกิดความเข้มแข็งและส่งเสริมการพัฒนาชุมชนในระดับรากหญ้าอย่างยั่งยืน

คำถามการวิจัย

1. การก่อรูปของกลุ่มแม่บ้านฯ ชุมชนสวนมะพร้าว ตำบลหนองข้างคอก อำเภอเมืองชลบุรี จังหวัดชลบุรี ใช้ทุนทางสังคมอะไรเป็นปัจจัยสำคัญ
2. การวิเคราะห์ทุนทางสังคมและการใช้ทุนทางสังคมเพื่อสร้างความเข้มแข็งและยั่งยืนของผลิตภัณฑ์ชุมชนมีแนวทางอย่างไร

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. ศึกษาพัฒนาการของการก่อรูปของกลุ่มแม่บ้านฯ ชุมชนสวนมะพร้าว ตำบลหนองข้างคอก อำเภอเมืองชลบุรี จังหวัดชลบุรี
2. เพื่อวิเคราะห์ทุนทางสังคมและการใช้ทุนทางสังคมเพื่อสร้างความเข้มแข็งและยั่งยืนของผลิตภัณฑ์ชุมชน

วิธีการดำเนินการวิจัย

กระบวนการวิจัย (Methodology) ครั้งนี้ผู้วิจัยใช้กระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ประกอบด้วย สัมภาษณ์แบบเจาะลึก (in-depth interview) เพื่อเป็นการเก็บข้อมูลภาคสนาม (Field study) ผู้สัมภาษณ์จะสอบถามผู้ให้สัมภาษณ์ทุกครั้งว่า อนุญาตให้อัดเทปหรือไม่ หากไม่ให้อัด ผู้วิจัยจะทำการจดบันทึกแทนและการสัมภาษณ์จะสอบถามทุกครั้งทุกคน ว่าสามารถให้ระบุชื่อ-นามสกุล และตำแหน่งจริงได้หรือไม่ หากผู้ให้สัมภาษณ์ไม่ยินยอม ผู้สัมภาษณ์จะเก็บข้อมูลส่วนตัวนั้นเป็นความลับ โดยจะขอชื่อสมมุติในการเขียนรายงานแทน จากนั้นนำข้อมูลมาจัดหมวดหมู่และนำเสนอในรูปการพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive analysis)

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านช่วงเวลา เริ่มจากการคัดเลือกและประสานกลุ่มเป้าหมายชี้แจงวัตถุประสงค์โครงการฯ ให้กลุ่มเป้าหมายทราบ ทำหนังสือถึงพัฒนาการจังหวัดชลบุรี เพื่อขอรับการสนับสนุนจากผู้เกี่ยวข้องในการให้ข้อมูลการทำวิจัย และเอกสารเกี่ยวข้องกับการวิจัยของกลุ่มเป้าหมาย ศึกษาค้นคว้าเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเก็บข้อมูล โดยใช้ระยะเวลาในการวิจัยเริ่มตั้งแต่เดือน มิถุนายน 2565 – พฤษภาคม 2566 รวมระยะเวลาทั้งสิ้น 1 ปี

2. ขอบเขตด้านพื้นที่ ผู้วิจัยได้กำหนดการศึกษารายกรณีเฉพาะกลุ่มแม่บ้านฯ ตำบลหนองข้างคอก อำเภอเมืองชลบุรี จังหวัดชลบุรี และทำการสัมภาษณ์ประชากรกลุ่มตัวอย่างที่เกี่ยวข้องภายในอำเภอเมืองชลบุรี จังหวัดชลบุรี

3. ขอบเขตด้านเนื้อหา

ศึกษาการนำทุนทางสังคมมาสนับสนุนการก่อตั้งกลุ่มแม่บ้านฯ จนสามารถพัฒนาผลิตภัณฑ์ไปสู่การเป็น OTOP 4 ดาว เนื้อหามีดังนี้ ประวัติความเป็นมาของชุมชน สภาพทางกายภาพ สังคม เศรษฐกิจ วิถีชีวิตคนในชุมชน ศึกษาถึงทุนทางสังคม ที่มีในพื้นที่ ที่มีบทบาทต่อกระบวนการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน (OTOP) เอกสารที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มฯ และการเก็บข้อมูลภาคสนาม โดยจะเก็บข้อมูลจากการเข้าสัมภาษณ์โดยตรงจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาผลิตภัณฑ์ ทั้งในระดับอำเภอและระดับจังหวัด

4. ขอบเขตประชากร: ผู้วิจัยได้กำหนดกลุ่มประชากรตัวอย่าง แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่

4.1 ฝ่ายดำเนินการ ได้แก่ กรรมการ สมาชิกกลุ่มแม่บ้านเกษตรสตรีพัฒนาผาสูกสัมพันธ์ ตำบลหนองข้างคอก อำเภอเมืองชลบุรี จังหวัดชลบุรี

4.2 ฝ่ายสนับสนุน ได้แก่ ภาครัฐราชการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในการนำทุนทางสังคมมาใช้ในการพัฒนา

โดยวิธีการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง ซึ่งกลุ่มประชากรตัวอย่างทั้ง 2 กลุ่ม นี้เป็นกลุ่มประชากรตัวอย่างที่มีความเกี่ยวข้องกับการพัฒนาผลิตภัณฑ์โดยตรง ในฐานะของผู้ส่งเสริม และผู้มีอำนาจจัดสรรงบประมาณสนับสนุนให้เกิดการพัฒนา

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยผู้วิจัยใช้เครื่องมือหลักในการเก็บรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์ การบันทึกเสียง การบันทึกภาพผู้วิจัย และการจดบันทึก

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. สามารถนำผลการวิจัยไปวางแผนการพัฒนาผลิตภัณฑ์และส่งเสริมให้กลุ่มผู้ประกอบการฯ ผู้ผลิตสินค้า OTOP หันมาสนใจการใช้ทุนทางสังคมในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน

2. สามารถเป็นต้นแบบให้กับกลุ่มผู้ประกอบการที่สนใจนำไปเป็นแบบอย่างในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน

บทที่ 2

การสำรวจองค์ความรู้

การศึกษาเรื่อง ทูทางสังคมกับการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนของกลุ่มแม่บ้าน จังหวัดชลบุรี ผู้วิจัยได้รวบรวมแนวคิด ทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ใช้เป็นแนวทางในการศึกษา ผู้วิจัย แบ่งสาระสำคัญในการนำเสนอต่อไปนี้

1. แนวคิดและทฤษฎี
2. เอกสารทางวิชาการและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
3. นิยามศัพท์เฉพาะ

แนวคิดและทฤษฎี

แนวคิดทฤษฎีที่จะใช้เป็นกรอบในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ประกอบไปด้วยแนวคิดทฤษฎีที่สำคัญดังต่อไปนี้ 1. แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับทูทางสังคม 2. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ 3. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับส่วนผสมทางการตลาด

แนวคิดเกี่ยวกับทูทางสังคม

Fukuyama (1999 อ้างถึงใน ประพันธ์ นีกระโทก, 2557) ทูทางสังคมเป็นชุดของค่านิยมที่ไม่เป็นทางการ จะจัดว่าเป็นทูทางสังคมได้นั้นต้องเป็นสิ่งที่สอดคล้องกับศีลธรรมความดีงาม ซึ่งประเด็นนี้ทำให้ความหมายของทูทางสังคมมีความชัดเจนยิ่งขึ้นว่าจะต้องเป็นเรื่องที่สอดคล้องกับศีลธรรมอันดีงามเท่านั้น ถึงแม้ว่าความสัมพันธ์ของสมาชิกจะมีความเอื้ออาทรต่อกัน มีความไว้วางใจกันมีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันมีการมุ่งประโยชน์ร่วมกัน และเป็นความสัมพันธ์กันอย่างไม่เป็นทางการก็ตามแต่ถ้าความสัมพันธ์ดังกล่าวนี้ไม่สอดคล้องกับหลักศีลธรรมความดีงามก็ไม่ถือว่าเป็นเรื่องของทูทางสังคม

Pierre Bourdieu, (1997 อ้างถึงใน รุ่งนภา ยรรยงเกษมสุข, 2557) ได้กล่าวถึง ทูทางสังคม (Social capital) ว่าประกอบด้วย

1. ทรัพยากรที่มีความสัมพันธ์กับสมาชิกของกลุ่มและเครือข่ายของสังคม ทั้งนี้จำนวนของทูทางสังคม ขึ้นอยู่กับขนาดของเครือข่ายในการติดต่อสัมพันธ์ที่จะสามารถดึงมาใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งคุณภาพของทูทางสังคมเกิดจากความสัมพันธ์ต่อกันระหว่างตัวแสดงมากกว่าที่จะเป็นเพียงแค่คุณภาพของกลุ่ม

2. การรวมตัวกันของความรู้ความเข้าใจและการยอมรับ การได้มาจากการรวมตัวกัน เป็นเรื่องของคุณลักษณะเชิงสัญลักษณ์ และสามารถเปลี่ยนรูปไปเป็นทุนสัญลักษณ์ได้ ดังนั้น ทุนทางสังคม คือ ผลรวมของทรัพยากร การกระทำความดี โดยปริมาณทุนทางสังคม ที่ตัวแสดงเป็นเจ้าของ ขึ้นอยู่กับขนาดของเครือข่ายที่มีตัวแสดงสามารถระดมมาได้อย่างมีประสิทธิภาพ และปริมาณของ 'ทุน' ที่ตัวแสดงเป็นเจ้าของถูกแสดงความเป็นเจ้าของโดยถูกต้อง หมายความว่า สำหรับ บุรดิเออ ทุนทางสังคม ถูกสร้างโดยอำนาจทางสังคมและขึ้นอยู่กับการปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอถึงความใกล้ชิดกัน ในสังคม แต่การคงอยู่ของเครือข่ายความสัมพันธ์ ไม่ได้มาตามธรรมชาติหรือได้มาโดยสังคมสร้าง แต่เกิดจากความพยายามของสถาบัน การเพิ่มขึ้นของทุนทางสังคมจากความสัมพันธ์ที่มีอยู่ คือ รายละเอียดจำนวนมากที่บุคคลซึ่งเป็นวัตถุของความสัมพันธ์นี้ได้ลงทุนไปด้วย “ทุน” การลงทุน ในสังคมคือการลงทุนระยะยาว คุณค่าจึงมาจากความไม่เท่าเทียมกัน เพราะถูกสร้างขึ้นมาจากพันธะ หน้าที่ หรือความผูกพันทางสังคม ที่สามารถเปลี่ยนรูปไปภายใต้เงื่อนไขเฉพาะ คือ อาจเปลี่ยนเป็น ทุนเศรษฐกิจ หรือเป็นสถาบันในรูปของตำแหน่งทางสังคม

เมื่อพิจารณาจากนิยามทุนทางสังคมของปีแอร์ บูรดิเออ ทุนทางสังคมเป็นสิ่งที่มนุษย์ ได้หล่อหลอมสั่งสมขึ้นมาเกิดเป็นบรรทัดฐาน ดังที่อยู่ในรูปของวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น ฯลฯ ซึ่งถือได้ว่าเป็นทุนขั้นพื้นฐานของสังคมที่ช่วยเชื่อมโยงให้เกิดการพัฒนาทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และสิ่งแวดล้อม อย่างยั่งยืน โดยอาจกล่าวได้ว่า ทุนทางสังคมถือเป็นทรัพย์สินสาธารณะ ที่มีค่า สามารถสร้างประโยชน์ให้กับประเทศได้มากขึ้น กลไกการให้ชุมชนใช้ทุนทางสังคมถือเป็นการบูรณาการ ด้านความรู้ ความคิด กับทุนสังคมนั้น โดยใช้กลไกที่ดีมาเป็นกลไกในการบริหารและ พัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งและยั่งยืนทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยข้อเสนอการบูรณาการ ทุนทางสังคมเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นประกอบด้วย นโยบายทางการบริหารของผู้นำในการยึดหลักกลไก ที่ดีมาเป็นแนวทางในการบูรณา เพื่อพัฒนาท้องถิ่น สร้างการมีส่วนร่วมของภาคส่วนประชาชน และ แสวงหาความร่วมมือในรูปแบบของเครือข่ายใหม่ และรักษาเครือข่ายเดิม เพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมตามหลัก

Pretty and Ward (2001 อ้างถึงใน เบญญาภา เศรษฐศาสตร์, 2554, หน้า 10) ได้อธิบาย เกี่ยวกับทุนทางสังคม ซึ่งมีความสอดคล้องกับนักวิชาการท่านอื่นๆ และได้แบ่งออกเป็นประเด็นหลัก อยู่ 4 ประเด็น เพื่อความชัดเจนยิ่งขึ้นคือ

1. ความสัมพันธ์ของความไว้วางใจ (Relations of trust)
2. ความสัมพันธ์ต่างตอบแทนและการแลกเปลี่ยน (Reciprocity and exchanges)

3. กฎระเบียบของส่วนรวม จารีต และการลงโทษ (Common rules, norms and sanction)

4. การติดต่อเครือข่าย และกลุ่ม (Connectedness, Networks and group)

ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม (2542 อ้างถึงใน ปณณพงค์ วงศ์ณาศรี, 2559) ทูทางสังคม เป็นนามธรรม หมายถึง ความเข้มแข็งของชุมชน ชุมชนมีความสามัคคี เกิดการรวมพลัง การมีองค์กร มีหน่วยที่จะจัดการภายในชุมชน มีศิลปะวัฒนธรรม มีความสมัครสมานรักใคร่กลมเกลียวกัน สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ เรียกว่า ทูทางสังคม ซึ่งจะ เป็นพื้นฐานของท้องถิ่นและชุมชนให้เกิดการพัฒนาที่เข้มแข็ง อย่างจริงจังและยั่งยืน

สถาบันเพื่อการศึกษาวิจัยและนวัตกรรม (Center for Education, Research and Innovation) ขององค์การความร่วมมือเพื่อการพัฒนาทางเศรษฐกิจ (OECD, ม.ป.ป อ้างถึงใน พัฒนพงศ์ สุกิจปาณีนิจ, 2552) อธิบายว่า ทูทางสังคม คือ การสร้างเครือข่าย และกระบวนการต่าง ๆ ที่มีบรรทัดฐานการปฏิบัติ (Norms) ค่านิยม (Value) และความเข้าใจร่วมกัน (Understanding) ในการเกื้อหนุนความร่วมมือภายในและระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ในสังคม

อานันท์ กาญจนพันธุ์ (2544) มองทูทางสังคมว่า สำคัญต่อการพัฒนาในยุคปัจจุบัน ทั้งด้านการสังเคราะห์ เป็นการสร้างโอกาส พืชกษสิทธิ์ นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น การมองระดับ ทูทางสังคมจะต้องมองประเด็นหลัก 3 ประการ คือ พื้นฐานทางความคิด และอุดมการณ์ของระบบ สวัสดิการไทย พื้นฐานทางความคิดขององค์กรเอกชนอิสระในสังคมไทย และวิธีการสนับสนุนองค์กร เอกชนอิสระในการเปลี่ยนความสัมพันธ์ที่มีอยู่ให้ทันการเปลี่ยนแปลง การตอบแทนกัน การใช้ประโยชน์ร่วมกัน เปิดโอกาสให้สมาชิกชุมชนได้เข้าถึงทรัพยากรตามสิทธิอย่างเท่าเทียม การระดมทุนเพื่อสังคมบนพื้นฐานของระบบคุณค่าที่มีในสังคมจะมีการขยายตัวมากขึ้นบนเงื่อนไข ที่ประชาสังคม มีความเข้มแข็ง

อานันท์ กาญจนพันธุ์ (2541 อ้างถึงใน นิรันดร คำนุ, 2565, หน้า 35) ได้กล่าวถึง ทูทางสังคมไทยว่าอยู่ภายใต้หลักการสำคัญ 2 ประการ คือ

1. หลักการตอบแทนกัน (Reciprocity) ถือว่าเป็นการสร้างพันธะทางสังคมในการ ตอบแทนกัน เป็นกลไกในการสร้างความร่วมมือ เพื่อทำกิจกรรมต่าง ๆ รวมถึงการระดมแรงงาน เพื่อ กิจกรรมส่วนรวมของชุมชน เน้นความเท่าเทียม ซึ่งเป็นบรรทัดฐานที่ถูกผลิตซ้ำเรื่อยมาจนกลายเป็น สถาบันสำคัญในชุมชน ถือเป็นการสร้างหลักประกันความมั่นคงของชีวิต

2. หลักการใช้ประโยชน์ร่วมกัน (Communalism) หมายถึง การใช้พื้นที่ส่วนรวมของชุมชนในด้านต่าง ๆ เป็นการเปิดโอกาสให้คนในชุมชนมาใช้ประโยชน์ร่วมกัน มีการจัดการร่วมกันของชุมชน โดยกำหนดกฎเกณฑ์ขึ้นมาเพื่อควบคุมการใช้พื้นที่อันเป็นของสมาชิกในชุมชน

ดร.ชัยอนันต์ สมุทวณิช และสถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, (ม.ป.ป. อ้างถึงใน สุวรรณี คำมั่น และสุจิตราภรณ์ นาคะลักษณะ, 2546, หน้า 3) มีมุมมองคล้ายคลึงกันว่า ทูทางสังคมมีอยู่หลากหลาย อาทิระบบคุณค่า อุดมการณ์ ความเชื่อ ความหลากหลายทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้นำทางปัญญาของชุมชน การรวมกลุ่มดำเนินกิจกรรมร่วมกัน โครงสร้างความสัมพันธ์ทางสังคม ในแนวราบ ระบบกรรมสิทธิ์และการจัดการทรัพยากรชุมชน รวมทั้งกฎ จารีตและประเพณีอันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของท้องถิ่น

Coleman (1999 อ้างถึงใน วรุฒิ โรมรัตน์พันธ์, 2548, หน้า 30) อธิบาย และให้ความหมายทุนทางสังคมว่า เป็นชุดของความสัมพันธ์ (Set of relationships) ระหว่างคน เป็นความสัมพันธ์จากความตั้งใจบนความคาดหวังในสิ่งที่ต้องใช้ร่วมกัน (Common) เป็นชุดค่านิยมร่วมกัน (Set of shared values) และมีสำนึกของความไว้วางใจ (Sense of trust) ระหว่างกัน ถือเป็นโครงสร้างของความสัมพันธ์ระหว่างคนสองคนหรือมากกว่า ส่งผลต่อกิจกรรมที่ได้กระทำในมิติดังกล่าว ทำให้ได้เห็นว่าทุนทางสังคมนั้น เป็นโครงสร้างทางสังคมที่เกิดขึ้นกับปัจเจกบุคคลในองค์กร และทางตรงกันข้ามในที่ที่มีทุนทางสังคมอ่อนแอ จะปรากฏการณ์ของความขัดแย้งกันในค่านิยม และการขาดซึ่งความไว้วางใจระหว่างกัน (Conflicting values and lack of trust)

ผู้พยายามยกตัวอย่างและอธิบายความหมายเกี่ยวกับทุนทางสังคมภายใต้แนวคิดของ Coleman ว่าโรงเรียนที่ขาดทุนทางสังคมจะเห็นได้จากการที่บุคลากรขาดความร่วมมือในการทำงานเป็นทีม แต่ละคนมีวัตถุประสงค์และเป้าหมายส่วนตัวที่ปราศจากการคิดถึงผลประโยชน์ส่วนรวม ความสัมพันธ์ของเจ้าหน้าที่ที่เป็นอยู่จะเป็นไปอย่างผิวเผินขาดความเต็มใจ ขาดความยึดเหนี่ยวซึ่งกันและกันอย่างลึกซึ้ง ขาดความไว้วางใจซึ่งกันและกัน และขาดการแบ่งปันแนวความคิดในสิ่งที่ควรจะมีการดำเนินงานร่วมกัน และทุนทางสังคมในมุมมองของวิถีชีวิตในสังคม (Social life) คือ การมีเครือข่าย สถาบัน นโยบาย จารีต และความสัมพันธ์ ที่ทำให้คนทำงานร่วมกันได้ สร้างพลังร่วมกันและสร้างภาคีระหว่างกัน

Putnam (1993 อ้างถึงใน อรวรรณ แซ่ว่าง, 2563, หน้า 95) ได้นิยามทุนทางสังคมว่าเป็นลักษณะเด่นขององค์กรทางสังคม ซึ่งสามารถปรับปรุงประสิทธิภาพของสังคม โดยการส่งเสริมเกื้อหนุน การร่วมมือในการดำเนินงานซึ่งกันและกัน ซึ่งให้เห็นกระบวนการเกิดของทุนทางสังคมนั้น

เริ่มจากประชาชนในสังคมมีระบบคิด และค่านิยมที่ตีร่วมกัน ทูทางสังคมในรูปเครือข่ายส่งผลให้

1. สามารถเพิ่มศักยภาพการทำงานและช่วยลดต้นทุนในการทำงานแบบปัจเจกชน
2. เกิดจารีตประเพณีการพึ่งพาอาศัยกันหรือต่างตอบแทน ทำให้องค์กรชุมชนแข็งแรงและมีพลังมากขึ้น
3. เกิดความไว้วางใจระหว่างกันของคนในเครือข่าย ทำให้การติดต่อและระบบข้อมูลข่าวสารมีความสะดวกรวดเร็ว และ
4. มีการนำความสำเร็จร่วมกันในอดีต มาใช้ประโยชน์เพื่อสร้างความร่วมมือในอนาคต

Putnam (1995 อ้างถึงใน นชชช ปรากฏการณ์, ฐานันดร ชิตธนาเศรษฐ์ และมานะ สุภาดี, 2556) อธิบายเรื่องเครือข่ายและบรรทัดฐานทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับเรื่องการเอื้อประโยชน์ต่อกันและกันว่าเป็นทุนทางสังคม เพราะเครือข่ายก็คือทุนทางสังคมที่สร้างคุณประโยชน์ทั้งในปัจเจกบุคคล และกลุ่ม สามารถลงทุนสร้างเครือข่ายได้ นอกจากนี้พิพนธ์ยังนำคำว่า (ผูกพัน) และ (ยึดโยง) มาอธิบายว่าภายในกลุ่มๆ หนึ่งนั้น มีสิ่งที่สร้างความผูกพันระหว่างสมาชิกถือเป็นความสัมพันธ์ที่ก่อให้เกิดทุนทางสังคมภายในกลุ่มนั้นๆ ในกลุ่มเหล่านั้นก็จะมี การติดต่อ กับกลุ่มอื่น เป็นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่ม (Bridging) ให้เกิดขึ้น ซึ่งเป็นลักษณะของการสร้างเครือข่ายนั่นเอง และเราสามารถให้ทุนทางสังคมในกลุ่มและเครือข่ายนี้เพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร และประสบการณ์ต่างๆ เป็นการสร้างสรรค์ประชาสังคมอันจะนำไปสู่การพัฒนาประชาธิปไตยให้เกิดขึ้น

อมรา พงศาพิชญ์ (2543 อ้างถึงใน อาทิตย์ บุตดาตวง และสุพรรณิ ไชยอำพร, 2555, หน้า34) ได้ให้ความหมายคำว่าทุนทางสังคม คือ ความสัมพันธ์ ระหว่างบุคคล สถาบันหรือองค์กร ทั้งในรูปปัจเจก กลุ่มและรูปเครือข่าย รวมทั้งค่านิยม บรรทัดฐานที่สังคมยึดถือ มีผลต่อชีวิตและการผลิตในระดับครอบครัว ชุมชนและประชาสังคม

นพ. ประเวศ วะสี (2542 อ้างถึงใน สุทธิธรรม สุขศรีดากุล, 2552, หน้า 7) ได้ให้ความหมายทุนทางสังคม ว่าการที่คนมารวมกัน เอาความดี ความรู้มารวมกัน ทำให้เกิดทุนทางสังคม ซึ่งนำไปสู่พลังทางสังคมที่แก้ปัญหาต่าง ๆ ได้

ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม (2541 อ้างถึงใน ปณณพงค์ วงศ์ณาศรี, 2559, หน้า 104) มีความเห็นว่า ทุนทางสังคม คือความเข้มแข็งของชุมชน ที่มีความรัก ความสามัคคี มีองค์กร มีศิลปวัฒนธรรม มีจิตรวมใจ ซึ่งเป็นพื้นฐานให้ท้องถิ่น เกิดการพัฒนาที่เข้มแข็งอย่างต่อเนื่อง ซึ่งทุนทางสังคมต่างจากทุนเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นรูปธรรม เป็นตัวเงิน วัตถุ แต่ทุนทางสังคมเป็นนามธรรม เป็นจิตใจ เป็นจิตวิญญาณ เป็นความรู้ ความสามารถ เป็นพลังงานทางสังคมเพื่อให้สังคมก้าวไป

ข้างหน้า และเป็นฐานยึดโยงในยามที่ชุมชนและสังคมอาจจะอ่อนไหวเป็นปัจจัยที่สำคัญ และมีคุณค่ามากต่อกลุ่มคน องค์กรและชุมชน

สรุปจากการศึกษาแนวคิดและทฤษฎีทุนทางสังคมพบว่า ชุมชนที่มีความเชื่อถือไว้วางใจกัน ทำให้สามารถรวมตัวกันจัดสรรทรัพยากรที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจ เรียกลักษณะความสัมพันธ์ว่า "ทุนทางสังคม" ซึ่งถือเป็นโครงสร้างทางสังคมที่เราสามารถเรียกเอาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจได้ ความเชื่อถือไว้วางใจกัน (Trust) เครือข่าย (Network) และสถาบัน (Institution) สามารถให้ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ เกิดจากปฏิสัมพันธ์ร่วมกัน ทำกิจกรรมร่วมกัน เกิดการเรียนรู้ รับรู้ และส่งผ่านข้อมูลข่าวสารระหว่างกัน ทำให้เกิดคุณค่าบางอย่างที่สามารถยึดโยงและยอมรับร่วมกัน และสามารถสร้างผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจได้ ความไว้วางใจกัน ทำให้มีแหล่งเงินทุนเพิ่มขึ้น ได้รับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจเพิ่มขึ้น มีระบบคิดที่เกิดจากค่านิยมที่มีการเอื้ออาทรต่อกัน มีการปฏิบัติ ต่อกันด้วยความเอื้ออาทร ร่วมมือกัน ช่วยเหลือซึ่งกัน กลายเป็นทรัพยากรที่เป็นประโยชน์ต่อคนในชุมชน ปัจจัยภายนอก ได้รับความช่วยเหลือจากบุคลากรจากภายนอก ผลที่เกิดจากระบบเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การปกครอง วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อมและเทคโนโลยีจากภายนอก ที่มีผลกระทบต่อระบบคิดและวิถีปฏิบัติภายในกลุ่ม องค์กร สถาบัน และชุมชน การวิเคราะห์กระบวนการทุนทางสังคม จะวิเคราะห์ในหลายระดับ อาทิ ระดับปัจเจก ระดับครัวเรือน ระดับกลุ่ม องค์กร สถาบัน ชุมชน และเครือข่าย ทำให้ลดค่าใช้จ่ายทางการดำเนินการทางธุรกิจ ทุนทางสังคมไม่สามารถลดคุณค่าได้ เมื่อนำไปใช้ก็จะยิ่งเพิ่มทุนและพัฒนาขึ้น ทุนทางสังคมไม่มีคนใดคนหนึ่งเป็นเจ้าของ เกิดจากการประสานความร่วมมือกันจากทั้งสองฝ่าย สามารถประยุกต์ใช้เป็นเครื่องมือการจัดการองค์การในยุคฐานชีวิต วิถีใหม่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และนำไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจ มีความสำคัญต่อการพัฒนาสังคมในปัจจุบัน เปิดโอกาสให้สมาชิกชุมชนได้เข้าถึงทรัพยากรตามสิทธิของตนอย่างเท่าเทียม มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาสังคมในหลาย ๆ ด้าน ถือเป็นการสร้างหลักประกันความมั่นคงของชีวิต เป็นชุดของความสัมพันธ์ ระหว่างคน เป็นความสัมพันธ์ที่มีผลมาจากความตั้งใจบนพื้นฐานของความคาดหวังในสิ่งที่ต้องใช้ร่วมกัน ต้องอาศัยกฎเกณฑ์มากำกับการใช้ ความรู้นั้น อาจเป็นรูปของจารีต ภูมิหาย หรือเกณฑ์ทางสังคม ต้องมีองค์การที่เข้ามาทำหน้าที่จัดการเรื่องนั้น ๆ การที่คนมารวมกันเอาความดีมารวมกัน นำไปสู่พลังทางสังคมที่แก้ปัญหาต่าง ๆ ได้ทุกอย่าง มีความซื่อสัตย์สุจริต รับผิดชอบต่อสังคมส่วนร่วม มีประสิทธิภาพในการทำงาน เป็นพื้นฐานให้ท้องถิ่นและชุมชน มีการพัฒนาที่เข้มแข็งต่อเนื่องและยั่งยืน

แนวคิด OTOP

กรมการพัฒนาชุมชนฯ ซึ่งเป็นหน่วยงานที่ดำเนินการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ และการมีส่วนร่วมของประชาชน ส่งเสริมและพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนฐานรากให้มีความมั่นคงและมีเสถียรภาพ ได้กล่าวถึง OTOP ไว้ดังนี้ “หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์” เป็นแนวทางที่จะสร้างความเข้มแข็ง “ให้สามารถยกระดับความเป็นอยู่ของคนในชุมชนให้ดีขึ้น โดยการจัดการทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่น ให้กลายเป็นสินค้าที่มีคุณภาพมีเอกลักษณ์ของตนเอง สอดคล้องกับวัฒนธรรมในแต่ละท้องถิ่น สามารถจำหน่ายในตลาดทั้งภายในและต่างประเทศได้ เป็นการสร้างอาชีพ สร้างรายได้จากผลิตภัณฑ์ที่เกิดจากหมู่บ้านหรือตำบล โดยรัฐเป็นฝ่ายสนับสนุนและส่งเสริมให้ชุมชนสามารถสร้างสรรค์ ผลิตภัณฑ์ (Product) พัฒนาผลิตภัณฑ์ด้านการผลิต การหาช่องทางการตลาด และการประยุกต์ใช้ เทคโนโลยีทางการผลิตให้เป็นที่ยอมรับ และต้องการของตลาด โดยที่พลังกาย (Energy) ความคิดสร้างสรรค์ (Creativity) และความปรารถนา (Desire) ที่จะใช้ทรัพยากรที่หาพบในท้องถิ่นเป็นหลัก เพื่อที่จะเกิดการสร้างงาน สร้างรายได้ และนำไปสู่เป้าหมาย ของการกินดี อยู่ดี คุณภาพชีวิตที่ดี ของประชาชน แสวงหารากฐานที่สำคัญของประเทศ และยังเป็นการสืบสานวัฒนธรรมที่งดงาม ของท้องถิ่นให้คงอยู่ต่อไป สร้างความภาคภูมิใจให้กับคนรุ่นต่อไป และวางรากฐานที่สำคัญ ของประเทศและสังคมไทย นอกจากนี้ เป็นแนวคิดที่ต้องการให้แต่ละหมู่บ้าน มีผลิตภัณฑ์ (หลัก) 1 ประเภท เป็นผลิตภัณฑ์ ที่ใช้วัตถุดิบจากท้องถิ่น เป็นการสร้างเศรษฐกิจชุมชนและ เป็นแนวคิด ที่สอดคล้องกับการพัฒนาเศรษฐกิจ และเป็นเครื่องมือกระตุ้นให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ของประชาชน เกิดการดำเนินงานพัฒนาเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่อง นับเป็นกลยุทธ์การพัฒนาที่อาศัยหมู่บ้านเป็นหน่วย พัฒนา (Unit of development)

หลักการพื้นฐาน 3 ประการ

1. ภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่สากล โดยผลิตภัณฑ์ต้องมีคุณภาพ ได้มาตรฐานมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง สอดคล้องกับวัฒนธรรมและมีจุดเด่นเฉพาะ เป็นที่ยอมรับของตลาด
2. พึ่งตนเองและคิดอย่างสร้างสรรค์ (Self-reliance-creativity) ต้องมีการระดมความคิด ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้ได้สิ่งที่ดีที่สุดเท่าที่จะทำได้ คำนึงถึงวัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่น ให้สอดคล้องเหมาะสมไม่ซ้ำแบบกันและเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของหมู่บ้านหรือตำบล
3. การสร้างคนที่มีความรู้ ความสามารถ เพิ่มขึ้นในสังคม รวมถึงการวางแผนการตลาด มุ่งเน้นการผลิตและบริการ โดยคำนึงถึงผู้บริโภคเป็นหลัก

วัตถุประสงค์

1. สร้างงานสร้างอาชีพและเพิ่มรายได้ให้แก่ชุมชน
2. เสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนให้สามารถคิดเอง ทำเอง พึ่งตนเอง และการพัฒนาท้องถิ่น
3. ส่งเสริมการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น
4. ส่งเสริมการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์
5. ส่งเสริมการคิดริเริ่มสร้างสรรค์ของชุมชนการพัฒนาผลิตภัณฑ์ โดยสอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมในท้องถิ่น

ประเภทผู้ผลิต ผู้ประกอบการ OTOP

1. กลุ่มผู้ผลิตชุมชน หมายถึง กลุ่มคนที่รวมตัวกันเป็นกลุ่มภายในชุมชน ผลิตสินค้าโดยใช้ภูมิปัญญาไทย และมีสมาชิกร่วมกันผลิต ร่วมบริหารจัดการ และร่วมรับผลประโยชน์ ได้แก่ สมาคม สหกรณ์ มูลนิธิ วิสาหกิจชุมชน กลุ่มผู้ผลิตชุมชนที่เป็นกลุ่มภายในชุมชน ผลิตสินค้าที่แสดงความเป็นไทยหรือภูมิปัญญาไทย และสมาชิกในกลุ่มร่วมกันผลิต รวมทั้งร่วมกันบริหารจัดการ และร่วมรับผลประโยชน์ เช่น กลุ่มผู้ผลิตชุมชนที่จดทะเบียนอย่างเป็นทางการ ได้แก่ สมาคม สหกรณ์ มูลนิธิ วิสาหกิจชุมชน กลุ่มผู้ผลิตชุมชน ที่ไม่จดทะเบียนอย่างเป็นทางการ ได้แก่ กลุ่ม ชมรม เป็นต้น
2. ผู้ผลิตที่เป็นเจ้าของรายเดียว หมายถึง บุคคลใดบุคคลหนึ่งในชุมชนที่ผลิตสินค้า โดยใช้ภูมิปัญญาไทย และมีความเชื่อมโยงกับชุมชน ได้แก่ การมีส่วนร่วมในการผลิต มีการจ้างแรงงานในชุมชน ใช้วัตถุดิบในชุมชน มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ หรือรับผลประโยชน์
3. ผู้ประกอบการวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SMEs) หมายถึง ผู้ผลิต / ผู้ประกอบการที่จดทะเบียนเป็นนิติบุคคล ซึ่งผลิตสินค้าโดยใช้ภูมิปัญญาไทยและมีความเชื่อมโยงกับชุมชนในข้อใดข้อหนึ่ง ได้แก่ การที่ชุมชนมีส่วนร่วมในการผลิต/จ้างแรงงานในชุมชน / ใช้วัตถุดิบในชุมชน หรือมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการหรือร่วมได้รับผลประโยชน์ โดยมีสินทรัพย์ลงทุนไม่เกิน 10 ล้านบาท

ประเภทผลิตภัณฑ์ OTOP

อาหาร หมายถึง ผลผลิตทางการเกษตรและอาหารแปรรูป เครื่องดื่ม หมายถึง ผลิตภัณฑ์ประเภทเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์ ผ้า เครื่องแต่งกาย หมายถึง ผ้าทอและผ้าถักจากเส้นใยธรรมชาติหรือเส้นใยสังเคราะห์ รวมทั้งเสื้อผ้า/เครื่องนุ่งห่ม และเครื่องแต่งกายที่ใช้ประดับตกแต่งประกอบการแต่งกาย ของใช้ ของตกแต่ง ของที่ระลึก หมายถึง ผลิตภัณฑ์ที่มีไว้ใช้หรือตกแต่งประดับในบ้าน

สถานที่ต่างๆ และสมุนไพรที่ไม่ใช่อาหาร หมายถึง ผลิตภัณฑ์จากสมุนไพร หรือมีสมุนไพรเป็นส่วนประกอบอาจใช้ประโยชน์และอาจส่งผลต่อสุขภาพ

แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ โครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ หรือ One Tambon One Product (OTOP) เป็นโครงการที่มุ่งหวังให้คนในชุมชน ได้นำภูมิปัญญาที่มีอยู่มาพัฒนาสร้างสรรค์เป็นผลิตภัณฑ์จำหน่าย สร้างอาชีพรายได้ให้กับตนเอง ครอบครัว และชุมชน ดำเนินงานมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2546 จนถึงปัจจุบัน โดยมีระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยคณะกรรมการอำนวยการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ แห่งชาติ ประกาศ ณ วันที่ 7 กันยายน 2544 ให้มีคณะกรรมการอำนวยการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ แห่งชาติ หรือเรียกโดยย่อว่า “กอ.นตผ.” และกำหนดให้ กอ.นตผ. มีอำนาจหน้าที่ในการกำหนดนโยบาย ยุทธศาสตร์ และแผนแม่บท การดำเนินงาน “หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์” กำหนดมาตรฐานและหลักเกณฑ์การคัดเลือกและขึ้นบัญชีผลิตภัณฑ์ดีเด่นของตำบลรวมทั้งสนับสนุนให้การดำเนินงานเป็นไปตามนโยบาย ยุทธศาสตร์ และแผนแม่บทโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์อย่างมีประสิทธิภาพ ผลปรากฏว่าสามารถสร้างรายได้ให้กับชุมชนและประชาชนในท้องถิ่นต่างๆ ทั่วประเทศ และก่อให้เกิดผู้ผลิต/ผู้ประกอบการ OTOP และผลิตภัณฑ์ใหม่ๆ เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง เป็นการสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน โดยหน่วยงานภาครัฐให้การสนับสนุนช่วยเหลือด้านความรู้ เทคโนโลยี ทุน

จะเห็นได้ว่า การพัฒนาผลิตภัณฑ์สินค้าให้มีความยั่งยืนจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น โดยจัดกระบวนการผลิตให้มีคุณภาพ ตอบสนองความต้องการของผู้บริโภค มีการนำเทคโนโลยีมาช่วยในการผลิต เพื่อเพิ่มช่องทางการจำหน่าย มีการพัฒนาและออกแบบผลิตภัณฑ์ใหม่ อยู่เสมอรวมทั้งการพัฒนาความรู้ของบุคลากร ส่งเสริมให้มีการบริหารจัดการที่ดี สร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับลูกค้าและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และยังมีแหล่งเงินทุนเพื่อขยายกิจการ ทุนหมุนเวียนที่เหมาะสม (ซูจิรา กองแก้ว และคณะ) อ้างถึงใน เพ็ญญา เดชดี และคณะ) โครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์เป็นโครงการที่รัฐต้องการให้แต่ละชุมชนได้ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่มาใช้ในการพัฒนาสินค้า โดยมีเอกลักษณ์ของตนเอง และมีทรัพยากรเฉพาะของตนเอง รัฐบาลให้การสนับสนุนด้านความรู้สมัยใหม่ การบริหารจัดการเชื่อมโยงสินค้าสู่ตลาดทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ ด้วยระบบอินเทอร์เน็ต ซึ่งในการดำเนินการมีคณะกรรมการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ (กอ.นตผ) คอยเป็นผู้สนับสนุนการดำเนินงานอยู่ตั้งแต่ระดับอำเภอ/จังหวัดและระดับชาติ ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของ นตผ.คือความร่วมมือ ร่วมใจ ของชุมชน รัฐ และเอกชน จึงทำให้เกิดยุทธศาสตร์ เชื่อมท้องถิ่นสู่โลก (เกศทิพย์ กรี่เงิน, 2561)

แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับส่วนผสมทางการตลาด

ส่วนประสมทางการตลาด คือ กลุ่มของเครื่องมือทางการตลาด ที่นำมาใช้ร่วมกัน และใช้อย่างสอดคล้องเพื่อบรรลุเป้าหมายทางการตลาด เพื่อเพิ่มมูลค่าให้สินค้า ผลิตภัณฑ์ หรือบริการ ประกอบด้วย 4 ปัจจัยหลัก (4P) คือ ผลิตภัณฑ์ (Product) ราคา (Price) ช่องทางการจัดจำหน่าย (Place) และการส่งเสริมการตลาด (Promotion) ผลิตภัณฑ์เป็นสิ่งที่เสนอขายหรือสิ่งที่ผู้บริโภคต้องการ โดยผลิตภัณฑ์อาจเป็นสินค้าหรือบริการ ซึ่งจะต้องมีประโยชน์ (Utility) มีคุณค่า (Value) ให้กับผู้บริโภค กล่าวคือต้องตอบสนองต่อการใช้งานและสร้างความพึงพอใจกับผู้บริโภค จึงจะส่งผลทำให้ ผลิตภัณฑ์สามารถขายได้ ในการเพิ่มมูลค่าให้ผลิตภัณฑ์ต้องมีความเข้าใจว่าผลิตภัณฑ์ของเราคืออะไร อะไรคือสิ่งที่เราควรเพิ่มหรือ ปรับปรุงตัวผลิตภัณฑ์ของเรา หรือการบริการหรือการทำอะไรที่ช่วยเพิ่มมูลค่าให้ผลิตภัณฑ์ของเรา ซึ่งต้องพิจารณาจากองค์ประกอบ ของผลิตภัณฑ์ (Product Component) เช่น หน้าที่และประโยชน์ใช้สอยพื้นฐาน (Function) รูปร่างลักษณะ (Feature and design) คุณภาพ (Quality level) การบรรจุภัณฑ์ (Packaging) ตราสินค้า (Brand) การส่งเสริมภาพลักษณ์ด้วยตราผลิตภัณฑ์ ตราผลิตภัณฑ์เป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงการเป็นเจ้าของตัวสินค้าหรือบริการ โดยตราผลิตภัณฑ์จะนำเสนอผ่านความโดดเด่น ของชื่อ (Name) (Term) สัญลักษณ์ (Symbol) การออกแบบ (Design) ที่จะเป็นตัวบอกว่าผลิตภัณฑ์หรือบริการนั้น ๆ เป็น ของใคร และให้เกิดเอกลักษณ์ที่แตกต่างจากคู่แข่ง เมื่อผู้บริโภคให้ความสนใจในตราผลิตภัณฑ์จะส่งผลให้ผู้บริโภคเกิดความเชื่อมั่นในการตัดสินใจเลือกและเกิดความภักดีในตราผลิตภัณฑ์ ตราผลิตภัณฑ์จึงเป็นส่วนช่วยเพิ่มคุณค่าให้กับตัวผลิตภัณฑ์และ บริการ การเพิ่มมูลค่าให้ผลิตภัณฑ์ด้วยการสร้างความแตกต่างให้บรรจุภัณฑ์ หน้าที่หลักของบรรจุภัณฑ์ คือ ป้องกันความเสียหายของผลิตภัณฑ์ โดยบรรจุภัณฑ์อาจมีลักษณะเป็นกระป๋อง กล่อง ห่อ หรือซอง หากเป็นบรรจุภัณฑ์ในเชิง พาณิชยกรรมบรรจุภัณฑ์ มีฉลากผลิตภัณฑ์ ในรูปแบบแผ่นป้ายที่ติดอยู่กับตัวผลิตภัณฑ์ หรืออาจเป็นส่วนหนึ่งของบรรจุภัณฑ์ ฉลากผลิตภัณฑ์จะต้องแสดงรายละเอียดของ ชื่อ ตราผลิตภัณฑ์ ข้อมูลการผลิต วันหมดอายุ สถานที่ผลิตผลิตภัณฑ์และผู้จำหน่าย ส่วนประกอบของผลิตภัณฑ์ ขนาดหรือปริมาณ คำแนะนำการใช้งาน โดยต้องให้ข้อมูล ให้ถูกต้องตามกฎหมายกำหนดในการเพิ่มมูลค่าให้ผลิตภัณฑ์ จากการออกแบบบรรจุภัณฑ์ อาจพิจารณาจากหน้าที่ของบรรจุภัณฑ์ ช่วยส่งเสริมภาพลักษณ์ของผลิตภัณฑ์ รูปร่างลักษณะ และสีสันทึ่เด่นของบรรจุภัณฑ์ของผลิตภัณฑ์ เป็นสิ่งที่ทำให้ ผู้บริโภคหรือผู้ใช้จดจำได้ เช่น ขวดเครื่องดื่มน้ำอัดลมในการเพิ่มมูลค่าให้ผลิตภัณฑ์จากการออกแบบบรรจุภัณฑ์ อาจพิจารณาจากหน้าที่ของบรรจุภัณฑ์ช่วยการป้องกันและบรรจุอุปกรณ์ที่จำเป็นต่างๆ

ของผลิตภัณฑ์ เช่น กล่องใส่โทรศัพท์มือถือในการเพิ่มมูลค่าให้ผลิตภัณฑ์จากการออกแบบบรรจุภัณฑ์ อาจพิจารณาจากหน้าที่ของบรรจุภัณฑ์ช่วยประหยัดพื้นที่ และสะดวกต่อการขนส่ง เช่น บรรจุภัณฑ์ของเครื่องเรือนที่สามารถถอดประกอบเองได้ช่วยป้องกันความเสียหายและทำให้ผลิตภัณฑ์ยังมีความสดใหม่อยู่ เช่น บรรจุภัณฑ์ แบบซองที่มีลักษณะเป็นถุงซิบบางของถุงผลไม้สด หรือขนมต่างๆ ช่วยป้องกันการถูกขโมย หากผลิตภัณฑ์ที่ขนาดเล็กสามารถ ถูกขโมยได้ง่าย หากใส่ในบรรจุภัณฑ์ที่มีขนาดใหญ่ช่วยป้องกัน การขโมย เช่น ถ่านไฟฉายที่ขายเป็นแพค หรือ handy drive ที่มีบรรจุใหญ่กว่าสินค้าราคาเป็นคุณค่าหรือมูลค่าของตัวผลิตภัณฑ์ที่แสดงออกมาในรูปของตัวเงิน ซึ่งเป็นสิ่งที่ผู้บริโภคหรือผู้ใช้ สามารถเปรียบเทียบได้ง่าย โดยผู้บริโภคจะเปรียบเทียบระหว่างคุณค่าที่ได้รับว่าเหมาะสมกับราคาหรือไม่ ดังนั้นผู้ให้บริการหรือเจ้าของผลงานควรกำหนดราคาให้เหมาะสมกับสิ่งที่ผู้บริโภคได้รับ และการได้มาซึ่งผลิตภัณฑ์หรือผลงาน ของตนเอง โดยการกำหนดราคาสามารถพิจารณาจากปัจจัยที่เกี่ยวข้อง เช่น ผู้บริโภคหรือผู้ใช้ ผู้บริโภคหรือผู้ใช้จะเปรียบเทียบระหว่างคุณค่าผลิตภัณฑ์ กับราคาผลิตภัณฑ์นั้น ถ้าคุณค่าที่รับรู้ของผู้บริโภคหรือผู้ใช้สูงกว่า ราคาผลิตภัณฑ์ เขาจึงจะตัดสินใจซื้อ ดังนั้นในการตั้งราคาจึงต้อง คำนึงถึงคุณค่าที่รับรู้ ในสายตาของผู้บริโภคหรือผู้ใช้ในกลุ่มต่าง ๆ ให้ คุณค่าที่รับรู้ ของผลิตภัณฑ์สูงกว่าราคาผลิตภัณฑ์นั้น ต้นทุนของผลิตภัณฑ์ ต้นทุนผลิตภัณฑ์และค่าใช้จ่ายในการซื้อหรือการผลิตที่เกี่ยวข้อง เช่น ค่าวัสดุ ค่าเครื่องมือ ค่าสถานที่ เงินเดือนพนักงานหรือ ลูกจ้าง และค่าใช้จ่ายในการส่งเสริมการขายผลิตภัณฑ์ ซึ่งมีผลโดยตรงต่อการตั้งราคาของผลิตภัณฑ์ราคาของ คู่แข่งขัน การนำราคาของผลิตภัณฑ์ประเภทเดียวกัน คล้ายกันหรือ คุณสมบัติใกล้เคียงกันของคู่แข่งอื่น ๆ มาพิจารณา ในการตั้งราคา จำหน่ายให้เหมาะสมหรือใกล้เคียงกัน เพื่อไม่ให้เกิดการเปรียบเทียบกัน จนเกินไป ซึ่งหากเรตั้งราคาที่สูงกว่า อาจทำให้สูญเสียผู้บริโภคหรือผู้ใช้ แต่หากผลิตภัณฑ์ของเราแตกต่างจากคู่แข่งอื่น และคุณค่าที่รับรู้ในสายตาของผู้บริโภคหรือผู้ใช้ถึงผลิตภัณฑ์ของเราสูงกว่าคู่แข่ง ก็สามารกำหนดราคาผลิตที่สูงกว่าได้

สมชาติ กิจยรรยง (2561 อ้างถึงใน ฉัตรวิมลกาญจน์ ชอบสมัย, ม.ป.ป) ได้ให้ความหมายว่า “เป็นกิจกรรมทางธุรกิจที่ทำให้สินค้าบริการเคลื่อนย้ายจากผู้ผลิตไปยังผู้ใช้หรือผู้บริโภค การแสวงหา วิเคราะห์สำรวจเพื่อต้นผลิตภัณฑ์สู่ผู้ใช้ หรือผู้บริโภคเป็นเครื่องมือเพื่อเปิดช่องทางให้ลูกค้าเกิดการซื้อซ้ำ ซื้อเพิ่มและซื้อต่อเนื่อง”

สิริภา กิจประพทธีกุล (2556 อ้างถึงใน กัลยา นาคบัว, ม.ป.ป, หน้า 4) ได้ให้ความหมายส่วนประสมทางการตลาดว่า “เป็นเครื่องมือหรือปัจจัยที่ควบคุมได้ เพื่อตอบสนองความต้องการ

และการสร้างความพึงพอใจแก่กลุ่มผู้บริโภคที่เป็นเป้าหมาย หรือเพื่อกระตุ้นกลุ่มผู้บริโภคให้เป้าหมาย เกิดความต้องการซื้อสินค้าและบริการ”

ซึ่งส่วนผสมทางการตลาด (4P's) ว่าเป็นตัวกระตุ้นหรือสิ่งเร้าทางการตลาดที่กระทบ ต่อกระบวนการตัดสินใจซื้อ โดยแบ่งออกได้ดังนี้

1. ผลิตภัณฑ์ (Products) หมายถึง สิ่งที่บริษัทหรือองค์กรสร้างและนำเสนอออกขาย เพื่อก่อให้เกิดความน่าสนใจ โดยการบริโภคนั้นสามารถทำให้ผู้บริโภคเกิดความพอใจ (Armstrong & Kotler, 2009, 616) เพื่อใช้ในกระบวนการผลิตสินค้าอื่นๆ หรือในแนวทางการประกอบธุรกิจ หรือ หมายถึงสินค้าหรือบริการที่ผู้ซื้อสินค้าหรือบริการที่ผู้ซื้อไปเพื่อใช้ในการผลิต การให้บริการ หรือ ดำเนินงานของกิจการ หรือ แม้ผลิตภัณฑ์จะเป็นองค์ประกอบตัวเดียว แต่เป็นตัวยุทธศาสตร์ที่มี รายละเอียดที่ต้องพิจารณา เช่น ความหลากหลาย ชื่อตราสินค้า คุณภาพ การรับประกัน และการรับคืน

2. ราคา หมายถึง จำนวนเงินที่ต้องชำระเพื่อให้ได้ผลิตภัณฑ์หรือการบริการที่ต้องการ หรือ อาจจะเป็นคุณค่าทั้งหมดที่ลูกค้ารับรู้ เพื่อให้ได้ประโยชน์จากการใช้ผลิตภัณฑ์ หรือการบริการ อย่าง คุ่มค่ากับจำนวนเงินที่จ่ายไป (Armstrong & Kotler, 2009: 616-617) ต้องเหมาะสมกับตำแหน่ง ทางการแข่งขันของสินค้าและสร้างกำไรในอัตราที่เหมาะสมสู่กิจการหรือจำนวนเงินที่ถูกเรียกเก็บ เป็นค่าสินค้าหรือบริการหรือผลรวมของมูลค่าที่ผู้ซื้อทำการแลกเปลี่ยนเพื่อให้ได้มาซึ่งผลประโยชน์ จากการมีหรือการใช้ผลิตภัณฑ์สินค้าหรือบริการหรือนโยบายการตั้งราคา (Pricing policies) หรือ มูลค่าของสินค้าและบริการที่วัดออกมาเป็นตัวเงินการกำหนดราคามีความสำคัญต่อกิจการมาก กิจการไม่สามารถกำหนดราคาสินค้าเองได้ตามใจชอบ การพิจารณาราคาจะต้องกำหนดต้นทุน การผลิต สภาพการแข่งขัน กำไรที่คาดหวัง ราคาของคู่แข่ง ดังนั้นกิจการต้องเลือกกลยุทธ์ ที่เหมาะสมในการกำหนดราคาสินค้าและบริการ ที่สำคัญจะต้องพิจารณาเกี่ยวกับราคาได้แก่ ราคา สินค้าที่ระบุในรายการหรือราคาที่ระบุ (List price) ราคาที่ให้ส่วนลด (Discounts) ราคาที่มีส่วนยอมให้ (Allowances) ราคาที่มีช่วงระยะเวลาที่การชำระเงิน (Payment period) และราคาเงื่อนไข ให้สินเชื่อ (Credit terms)

3. ช่องทางการจำหน่าย (Place) เน้นช่องทางการกระจายสินค้าที่ครอบคลุมทั่วถึง สามารถเข้าถึงกลุ่มลูกค้าเป้าหมายทุกส่วนได้เป็นอย่างดีหรือเป็นช่องทางการจำหน่ายเคลื่อนย้ายจาก ผู้ผลิตไปยังผู้บริโภคหรือลูกค้าซึ่งอาจผ่านคนกลางหรือไม่ผ่านก็ได้ ในช่องทางการจำหน่าย จะประกอบด้วย ผู้ผลิต ผู้บริโภค หรือผู้ใช้ทางอุตสาหกรรม (Industrial user) หรือลูกค้า

ทางอุตสาหกรรม (Industrial consumer) และคนกลาง (Middleman) โลจิสติกส์ทางการตลาด เป็นการวางแผนปฏิบัติตามแผนและการควบคุมการเคลื่อนย้ายสินค้า เพื่อตอบสนองความต้องการของลูกค้าโดยมุ่งผลกำไร ทำให้มีผลิตภัณฑ์ไว้พร้อมจำหน่าย ก่ออิทธิพลต่อการพบผลิตภัณฑ์ และง่ายที่จะซื้อ ทำให้ผู้บริโภคนำไปประเมินอาจก่ออิทธิพลต่อการรับรู้ภาพพจน์ของผลิตภัณฑ์ ช่องทางการจำหน่ายที่นำพาสินค้าจากผู้ผลิตไปสู่ผู้บริโภค การตัดสินใจเลือกช่องทางที่เหมาะสมมีความสำคัญต่อกำไรของหน่วยธุรกิจ รวมทั้งมีผลต่อการกำหนดส่วนผสมทางการตลาดที่เกี่ยวข้องอื่นๆ เช่น การตั้งราคา การโฆษณา เกรดสินค้า

4. การส่งเสริมการตลาด (Promotion) หมายถึง เครื่องมือที่ใช้ในการติดต่อสื่อสารระหว่างผู้ขายกับผู้บริโภค (อิสริย์ อนันต์โชคปฐมา, 2558, หน้า 31) ที่จะนำไปสู่การสร้างความผูกพันทางด้านอารมณ์ที่แนบแน่น ต่อผู้บริโภคแบบสนิทแนบแน่น โดยผลลัพธ์ที่คาดหวังจากกิจการในการดำเนินกลยุทธ์ทางการตลาดระดับที่สองนี้ คือกิจการจะสามารถมีส่วนแบ่งการตลาดในจิตใจของลูกค้าสูงขึ้นเมื่อเทียบกับคู่แข่ง หรือ เป็นกิจกรรมติดต่อสื่อสารไปยังตลาดเป้าหมายเพื่อเป็นการให้ความรู้ ชักจูง หรือเป็นการเตือน ความจำเป็นของตลาดเป้าหมายที่มีต่อตราสินค้าและผลิตภัณฑ์สินค้าหรือบริการ การโฆษณา การส่งเสริมการขาย หรือเป็นเครื่องมือการสื่อสารเพื่อสร้างความพึงพอใจต่อตราสินค้าหรือบริการความคิด ต่อบุคคลโดยใช้เพื่อจูงใจให้เกิดความต้องการเพื่อเตือนความทรงจำในผลิตภัณฑ์โดยคาดว่าจะมีอิทธิพลต่อความรู้สึก ความเชื่อ และพฤติกรรมการซื้อพฤติกรรมผู้บริโภค และส่วนประสมทางการตลาด (4P's) มีความสำคัญต่อการตัดสินใจของผู้บริโภคในทางปฏิบัติ การจัดรายการวิทยุของสถานีวิทยุต่างๆ โดยทั่วไปมีการทำประชาสัมพันธ์หรือโฆษณาในการจัดรายการ หากนักจัดรายการหรือทางสถานีวิทยุเข้าใจและมีความรู้เกี่ยวกับความต้องการของผู้บริโภคแล้วนั้น จะยังสามารถทำให้ประสบความสำเร็จได้โดยง่าย

สรุป จากการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับ ส่วนประสมทางการตลาด ผู้วิจัยมีความเห็นว่า ส่วนประสมทางการตลาด (Marketing mix) 4P's เป็นเครื่องมือทางการตลาดประกอบด้วยปัจจัยสำคัญ 4 ประการ ได้แก่ ผลิตภัณฑ์ ราคา ช่องทางการ จัดจำหน่าย และการติดต่อสื่อสารหรือ การส่งเสริมการตลาด ต่างก็มีความสำคัญไม่น้อยไปกว่ากันเปิดช่องทางให้ลูกค้าเกิดการซื้อซ้ำ ซื้อเพิ่ม และซื้อต่อเนื่อง เป็นเครื่องมือที่ควบคุมได้ ตอบสนองความต้องการสร้างความพึงพอใจต่อผู้บริโภคเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดกระบวนการตัดสินใจซื้อ

เอกสารทางวิชาการและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เอกสารทางวิชาการและงานวิจัยที่ตรงหรือใกล้เคียงกับหัวข้อในการวิจัย มีดังต่อไปนี้

พจนา เอื้องไพบูลย์ (2550) ได้ศึกษาเรื่อง การพัฒนารูปแบบกระบวนการเรียนรู้ในชุมชน เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ผลการศึกษาพบว่า การเรียนรู้ในชุมชนที่ทำให้ชุมชนมีศักยภาพในการคิด และปฏิบัติเพื่อการแก้ไขปัญหาและการพัฒนา ระบบนิเวศ เศรษฐกิจ และสังคมชุมชนให้ดีขึ้น และมีความสมดุล มีองค์ประกอบดังนี้ : การทบทวนความยากลำบากในชีวิต การตรวจสอบถึงสาเหตุวิกฤต การทำให้คนในชุมชนทราบถึงสถานการณ์ที่เป็นปัญหาของชุมชน และหาทางแก้ไขปัญหา การปฏิบัติตามทางเลือก การประเมินผลการพัฒนาความเชื่อมั่นให้เกิดขึ้น และการบูรณาการ

Sok Sopheaktra (2008) ได้วิจัยเรื่อง สินค้าประจำตำบลเมืองโออิตะ ผลการวิจัยพบว่า ใช้เวลากว่า 25 ปี โดยดำเนินการอย่างต่อเนื่อง เกิดจากแนวความคิดที่จะแก้ไขปัญหาความยากจน และการมีงานทำของแม่บ้านเกษตรกร เนื่องจากเมืองโออิตะ เป็นเมืองที่ชาวญี่ปุ่นมีความรู้สึกว่าเป็นบ้านนอก อยู่ใต้สุดของเกาะกิวิวใต้ ทำให้เป็นเมืองที่ไม่มีผู้ใจสนใจ ดังนั้นชาวเมืองโออิตะ มีแนวความคิดที่จะสร้างความน่าสนใจให้แก่บ้านเมืองของตน โดยนำทรัพยากรในพื้นที่บวกกับภูมิปัญญาท้องถิ่น มาพัฒนาและสร้างมูลค่าเพิ่ม จากนั้นก็พัฒนาสินค้า OVOP สร้างมูลค่าเพิ่มเป็นแบรนด์เนมของโออิตะเอง จนเมืองโออิตะกลายเป็นเมืองที่มีชื่อเสียงด้าน OVOP เผยแพร่กระจายไปทั่วโลก หลักการพัฒนา OVOP ของผู้บริหารเมืองโออิตะ คือ แทนที่จะผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ ให้คำนึงถึงความพอใจมวลรวมประชาชาติด้วย โดยมีแนวคิดพื้นฐานหลัก 3 ประการ คือ 1. ภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่สากล 2. ฟังตนเอง และคิดอย่างสร้างสรรค์ และ 3. การสร้างทรัพยากรมนุษย์ โดยกำหนดแนวทางแห่งความสำเร็จ 6 ประการ คือ 1. การสร้างจิตสำนึก 2. การจัดทามรดกที่มีคุณค่าของท้องถิ่น 3. ความอดุสาหะคือพื้นฐานของพลัง 4. การสร้างมูลค่าเพิ่มของผลิตภัณฑ์ 5. การสร้างความมั่นคงด้านการตลาด และ 6. การพัฒนาคน

สุดถนอม ตันเจริญ (2561) ได้วิจัยเรื่อง แนวทางการพัฒนาคุณภาพสินค้าชุมชนของวิสาหกิจชุมชนอำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม มีวัตถุประสงค์ในการศึกษา คือ เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน ของวิสาหกิจชุมชนกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรดาวเรือง อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม และความแตกต่างของผลิตภัณฑ์ชุมชน ที่ส่งผลต่อแนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน ของวิสาหกิจชุมชนกลุ่ม ผลการวิจัยพบว่านักท่องเที่ยวที่ส่วนใหญ่เห็นว่าวิสาหกิจชุมชนควรพัฒนาสินค้าและบริการ โดยสื่อถึงความเป็นวัฒนธรรมท้องถิ่น คำนึงถึงคุณภาพ ประโยชน์ ใช้สอย รสชาติ ความสะอาดปลอดภัย และความสะดวก ส่วนด้านภาพลักษณ์ของผลิตภัณฑ์ ให้พัฒนาสินค้าที่มีการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น วัฒนธรรม ความเป็นไทยและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม โดยเสนอ

แนวทางการพัฒนาคุณภาพของสินค้าและบรรจุภัณฑ์ สื่อสารภาพลักษณ์โดยการโฆษณา ประชาสัมพันธ์สินค้าให้เป็นที่รู้จักมากขึ้น เชื่อมโยงกับการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการผลิตหรือสื่อถึง วัฒนธรรม มีการพัฒนาบรรจุภัณฑ์ให้มีความสอดคล้องกับความต้องการของนักท่องเที่ยวและมีความ หลากหลายของประเภทสินค้าเป็นแนวทางการพัฒนาที่แข่งขันได้

พิมพ์พิสุทธิ์ อ้วนล้ำ, ชมพูนุท โมราชาติ และกัญญา จึงวิมุติพันธ์ (2560) ได้วิจัยเรื่อง การพัฒนาศักยภาพการดำเนินงานกลุ่มหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์(โอท็อป) ประเภทสมุนไพรที่ไม่ใช่ อาหาร โดยมีวัตถุประสงค์ในการศึกษา เพื่อศึกษาศักยภาพการดำเนินงาน ปัญหาอุปสรรค เงื่อนไข สำคัญความสำเร็จของกลุ่มหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ (โอท็อป) และความต้องการของผู้บริโภคและ เพื่อพัฒนาศักยภาพกลุ่มโอท็อป ผลการวิจัยพบว่าศักยภาพกลุ่มโอท็อป ที่ควรพัฒนามี 4 ด้าน คือ ด้านการบริหารจัดการองค์กร การผลิต การตลาด และการเงิน ปัญหาและอุปสรรคที่สำคัญ คือ กลุ่มผู้ประกอบการยังขาดความรู้ในการบริหารงานอย่างมีประสิทธิภาพ พึ่งพิงหน่วยงานภาครัฐ เงื่อนไขความสำเร็จ คือ กลุ่มโอท็อปมีความรู้เรื่องการบริหารจัดการกลุ่ม การผลิตสินค้ามีคุณภาพ มาตรฐานตามหลักเกณฑ์วิธีการที่ดีในการผลิตอาหาร สอดคล้องกับความต้องการผู้บริโภค ผู้บริโภค ที่ตัดสินใจเลือกซื้อผลิตภัณฑ์มีองค์ประกอบ 5 ด้าน ได้แก่ ด้านผลิตภัณฑ์ ผู้ผลิตชุมชน กระบวนการผลิต ความเชื่อ เทคโนโลยีในการผลิต และการพัฒนาศักยภาพ การดำเนินงานให้มีประสิทธิภาพ โดยการ สร้างรูปแบบการพัฒนาศักยภาพโดยใช้คู่มือฝึกอบรมให้ความรู้ เกี่ยวกับการดำเนินงาน ประกอบด้วย 3 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 บทนำ และการขับเคลื่อนโครงการโอท็อป ส่วนที่ 2 ความรู้ มาตรฐาน การขอมาตรฐานผลิตภัณฑ์ และความต้องการของผู้บริโภคต่อผลิตภัณฑ์ ส่วนที่ 3 การพัฒนา ศักยภาพของกลุ่มโอท็อป 4 ด้าน คือ ด้านการบริหารจัดการองค์กร การผลิต การตลาด และการเงิน การประเมินศักยภาพของกลุ่มที่เข้าร่วมโครงการพัฒนาศักยภาพโดยใช้คู่มือการฝึกอบรมและผ่านการ ตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือและปรับปรุงตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ

นงลักษณ์ จีวู, และทิพย์วรรณ (ม.ป.ป.) ศิบุญนันท์ ประพัทธ บัวเผื่อน, ชญานันท์ ศิริกิจเสถียร, วีรวรรณ แจ้งไม้ และชูเกียรติ เนื้อไม้ (2560) ได้วิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ เพื่อเพิ่มมูลค่า สินค้ากลุ่มโอท็อป (OTOP) และการบริหารจัดการกลุ่มวิสาหกิจชุมชนขนาดย่อม โดยมีวัตถุประสงค์ ในการศึกษาเพื่อพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ และการบริหารจัดการ กลุ่มโอท็อป (OTOP) พบว่า ผู้บริโภคที่อยู่ในวัยทำงาน พอใจด้านประโยชน์ของบรรจุภัณฑ์ อยู่ในระดับมาก รองลงมา มีความ พึงพอใจด้านรูปแบบและความสวยงาม อยู่ในระดับมาก และด้านอัตลักษณ์และการเพิ่มมูลค่า มีความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก ตามลำดับ ผลการตอบรับการผลิตภัณฑ์ทดลองจำหน่ายมีจำนวน

2 ร้าน ได้แก่ ร้าน OTOP และร้านขายของฝากของที่ระลึกได้ให้ความสนใจและตอบรับการวางสินค้าจำหน่าย การติดตามผลสำเร็จหรือปัญหาที่เกิดขึ้นกับตัวผลิตภัณฑ์ พบว่า ลูกค้ามีความพึงพอใจรูปแบบบรรจุภัณฑ์อีกทางหนึ่ง ซึ่งเป็นการเพิ่มช่องทางการจำหน่าย มีร้านจำหน่ายสินค้าของกลุ่มฯ เพิ่มมากขึ้น จากการวิจัยพบว่า ร้านขายของฝากที่น่าสนใจมากกว่า เพราะมีกลุ่มลูกค้าซื้อกลับไปฝากญาติในช่วงเทศกาลสำคัญ การบริหารจัดการของกลุ่ม กลุ่มฯ มีการพัฒนารูปแบบบรรจุภัณฑ์ที่มีความทันสมัย สะดวก พกพาได้ง่าย การวางแผนทางการเงินในการคำนวณหาต้นทุนผลิตภัณฑ์ และการวางแผนกำไรที่เหมาะสม ตลอดจนการพัฒนาการขายสินค้าผ่านช่องทางออนไลน์เพื่อเพิ่มช่องทางการจำหน่ายสินค้าและการเข้าถึงกลุ่มลูกค้าเพิ่มมากขึ้น

ยุพดี ทองโคตร, อากร สุนทรชัย และศรีเรียง พ่อธานี (2558) ได้วิจัยเรื่อง การส่งเสริมสนับสนุนด้านตลาดสินค้าของที่ระลึก กรณีศึกษา สินค้าโอท็อป (OTOP) ที่ผลิตจากผ้าไหม จังหวัดอุดรธานี มีวัตถุประสงค์ในการศึกษาเพื่อศึกษาถึงปัจจัยส่วนบุคคล พฤติกรรมการซื้อสินค้า ความต้องการของลูกค้า ส่วนประสมทางการตลาด ที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาตลาดของที่ระลึกเพื่อการท่องเที่ยว กรณีศึกษา ประเภทสินค้าโอท็อป ที่ผลิตจากผ้าไหมมัดขิด จังหวัดอุดรธานี ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยส่วนบุคคลมีความสัมพันธ์ต่อพฤติกรรมการตัดสินใจซื้อของที่ระลึก และปัจจัยส่วนประสมทางการตลาด มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการตัดสินใจซื้อ ซึ่งส่งผลต่อการพัฒนาตลาดของที่ระลึกเพื่อการท่องเที่ยว เชียงบวก

กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย (2565) ได้วิจัยเรื่อง แนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์และบรรจุภัณฑ์สบู่เหลวน้ำผึ้ง ชันโรง วิสาหกิจชุมชนกระแจะจันทร์ อ.นายายอาม จ.จันทบุรี มีวัตถุประสงค์ในการศึกษา เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์และบรรจุภัณฑ์สบู่เหลวน้ำผึ้ง ชันโรง วิสาหกิจชุมชนกระแจะจันทร์ ให้เป็นที่ยอมรับในระดับสากล เพื่อศึกษาลักษณะของบรรจุภัณฑ์ที่มีผลต่อการตัดสินใจซื้อสบู่เหลวน้ำผึ้งชันโรง เป็นวิจัยแบบเชิงสำรวจ (Survey research) วิจัยแบบผสมวิธี (Mixed method) คือ เชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ โดยใช้แบบสอบถามและแบบสนทนา เชิงกลุ่มเป็นเครื่องมือในการวิจัย มีกลุ่มตัวอย่างเป็นผู้บริโภค และสนทนากลุ่ม (Focus Group) ผู้ผลิต ผู้จัดจำหน่าย และผู้บริโภค ปัจจัยด้านประชากรศาสตร์ของผู้ตอบแบบสอบถามพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือน 10,000 - 20,000 บาท ผลการวิเคราะห์ รูปแบบบรรจุภัณฑ์ พบว่าผู้บริโภคส่วนใหญ่เลือกบรรจุภัณฑ์แบบที่ 2 มากที่สุด จากการทดสอบสมมติฐานที่ 1 ลักษณะของบรรจุภัณฑ์ที่มีผลต่อการตัดสินใจซื้อสบู่เหลวน้ำผึ้งชันโรง โดยวิธี Multiple Linear Regression พบว่า ด้านการขนถ่ายสินค้า ด้านการจัดเก็บ ด้านความคงทน

ด้านความสะดวกในการถือ และด้านการกำจัด มีผลต่อการตัดสินใจซื้อผลิตภัณฑ์สบู่เหลวน้ำฟุ้งชั้นโรง ในขณะที่ด้านการเปิดและปิดใหม่ และด้านหลังการใช้หรือการใช้ซ้ำไม่มีผลต่อการตัดสินใจซื้อผลิตภัณฑ์สบู่เหลวน้ำฟุ้งชั้นโรง สอดคล้องกับผลจากการสัมภาษณ์เชิงกลุ่มพบว่าความคิดเห็นในเรื่องลักษณะของบรรจุภัณฑ์ควรมีขนาด 250 มิลลิลิตร และ 500 มิลลิลิตร เนื่องจากเป็นบรรจุภัณฑ์ที่ผู้บริโภคนิยมใช้ และเสนอให้มีบรรจุภัณฑ์ขนาดเล็กสำหรับทดลองใช้สำหรับแจกให้ลูกค้าทดลองใช้ เพื่อเป็นการสร้างความรู้จักให้ผู้บริโภค การจัดเก็บได้มีการเสนอความคิดเห็นว่าควรเพิ่มบรรจุภัณฑ์แบบฝาปั๊ม เพราะสะดวกต่อการใช้งาน และควรมีบรรจุภัณฑ์แบบขวดใส จากการทดสอบสมมติฐานที่ 2 องค์กรประกอบของผลิตภัณฑ์ที่มีผลต่อการตัดสินใจซื้อสบู่เหลวน้ำฟุ้งชั้นโรงโดยวิธี Multiple Linear Regression พบว่า ด้านผลิตภัณฑ์พื้นฐาน ด้านผลิตภัณฑ์มีความคาดหวังด้านผลิตภัณฑ์ ด้านศักยภาพของผลิตภัณฑ์ มีผลต่อการตัดสินใจซื้อผลิตภัณฑ์สบู่เหลวน้ำฟุ้งชั้นโรง ผลิตภัณฑ์สบู่เหลวน้ำฟุ้งชั้นโรง สอดคล้องกับผลจากการสัมภาษณ์เชิงกลุ่มพบว่าด้านผลิตภัณฑ์พื้นฐาน มีการเสนอให้ทำผลิตภัณฑ์แบบดั้งเดิม ด้านผลิตภัณฑ์คาดหวัง ควรมีการจัดส่วนลดในกรณีที่ซื้อสินค้าจำนวนมาก ด้านผลิตภัณฑ์ควบ มีการเสนอให้มีของแถม เช่น ฟองน้ำขัดผิว และมีการจัดส่งฟรี ในกรณีที่สั่งซื้อสินค้าจำนวนมาก ด้านศักยภาพเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ ผลิตภัณฑ์ควร ได้รับการรับรองจากคณะกรรมการอาหารและยา

สรุป จากการศึกษาเอกสารทางวิชาการและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่า ความสัมพันธ์ของชุมชน ประเพณี การปฏิสัมพันธ์ วิถีชีวิต การประกอบอาชีพ กิจกรรมทางศาสนา ความเชื่อ เกิดเป็นทุนทางสังคมภายใน นำมาซึ่งความร่วมมือ ความรัก ความสามัคคี เกิดความผูกพันกันของคนในชุมชน การพัฒนาชุมชนที่เป็นรูปธรรม สามารถเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชน ความเข้มแข็งของชุมชน เกิดการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ปรับตัวให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลง มีเครือข่ายทางสังคมที่มีศักยภาพ ควบคู่ไปกับการพัฒนาประเทศ สังคมไทยได้ใช้ทุนทางสังคมเพื่อการแก้ปัญหาต่าง ๆ ควรมีการส่งเสริมเรื่องการใช้ทุนทางสังคมเพื่อสร้างความเข้าใจและนำไปปรับใช้เพื่อการพัฒนาให้สังคม ชุมชน ด้านคำสั่งสอน ความเชื่อ ประเพณี ธรรมเนียม ถูกถ่ายทอดมายังรุ่นหลัง สิ่งที่เห็นได้ชัดเจนจากลักษณะการรวมกลุ่มและลักษณะการประกอบธุรกิจ คือ ทุนทางสังคม สร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ ทรัพยากร ผู้ผลิตต้องสร้าง "ความเป็นไทย" โดยมีทุนทางสังคมทำหน้าที่ส่งเสริมทุนทางวัฒนธรรมให้โดดเด่น มีอัตลักษณ์ สร้างคุณค่าและมูลค่าเพิ่มต่อเศรษฐกิจและสังคม สภาวะการณ์ที่มีผลทำให้วิถีความเชื่อและการปฏิบัติด้วยค่านิยมแบบเดิม ถูกแทนที่ด้วยวิถีความปรกติใหม่ สะท้อนให้เห็นความเชื่อมโยงของปรากฏการณ์กับการเปลี่ยนผ่านวิถีการปฏิบัติสู่ยุคฐานชีวิต

ใหม่ล้วนเป็นจริง การนำหลักการของทุนทางสังคม ด้านการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ ความไว้วางใจ การยอมรับบรรทัดฐาน และการตระหนักรู้คุณค่าเครือข่าย เป็นปัจจัยมูลเหตุสำคัญ ที่มีอิทธิพลต่อความสำเร็จขององค์การ พลังความสามัคคีของสมาชิกในเครือข่ายซึ่งนัยสำคัญของ หลักการบริหารที่เหมาะสมกับยุคการปรับเปลี่ยนฐานชีวิตวิถีใหม่ สร้างความเข้มแข็งได้อย่างยั่งยืน

นิยามศัพท์เฉพาะ

ทุนทางสังคม หมายถึง การที่กลุ่มคนมีปฏิสัมพันธ์ร่วมกัน ทำกิจกรรมร่วมกันอยู่เป็นประจำ ร่วมกันทำงานได้ ไม่เห็นแก่ตัว มีจิตที่เป็นสาธารณะ มีความสามัคคี มีความไวเนื้อเชื่อใจกัน มีความไว้วางใจซึ่งกัน ยอมรับซึ่งกันและกัน มีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เอื้ออาทร แบ่งปันกัน การรวมพลังร่วมใจและร่วมคิดของสมาชิกในกลุ่มหรือของกลุ่มต่างๆ ขยายเชื่อมโยงกับหน่วยงานราชการและหน่วยงานสนับสนุนอื่นๆ จนเกิดความต่อเนื่องยั่งยืน แสดงว่าชุมชนมีทุนทางสังคมสูง ซึ่งสิ่งเหล่านี้ทำให้คนมีสัมพันธภาพที่ดี ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้คนในกลุ่ม มีความมุ่งมั่นบากบั่นร่วมกันต่อสู้พัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนจนทำให้ได้มาซึ่งมาตรฐาน OTOP เป็นสินค้า OTOP ระดับ 4 ดาว ได้

ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง การที่สมาชิกในชุมชนบ้านสวนมะพร้าว ตำบลหนองข้างคอก อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี ได้ใช้ความรู้ ความคิด ความเชื่อ ความสามารถ และทรัพยากรที่ได้จากประสบการณ์ที่สั่งสมไว้และการดำรงชีพเพื่อตอบสนองประโยชน์แก่ชุมชน

กลุ่มฯ หมายถึง สมาชิกแม่บ้านเกษตรกรสตรีพัฒนาผาสูกสัมพันธ์ ชุมชนสวนมะพร้าว ตำบลหนองข้างคอก อำเภอเมืองชลบุรี จังหวัดชลบุรี ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนา ผลิตภัณฑ์ชุมชน

การพัฒนา หมายถึง การปรับปรุงและพัฒนาผลิตภัณฑ์ของชุมชนภายใต้ฐานภูมิปัญญา และวิถีชีวิตของชุมชน ได้แก่ ด้านรูปแบบ ด้านบรรจุภัณฑ์ ด้านคุณภาพผลิตภัณฑ์ ด้านภูมิปัญญาเพื่อการ เพิ่มมูลค่าและการสร้างผลิตภัณฑ์ใหม่เข้าสู่ตลาดของกลุ่มฯ

ผลิตภัณฑ์ หมายถึง ผลฝรั่งสด น้ำฝรั่งสด หนองข้างคอก “ตราวราภรณ์” กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรสตรีพัฒนาผาสูกสัมพันธ์ ตำบลหนองข้างคอก อำเภอเมืองชลบุรี จังหวัดชลบุรี

กรรมการและสมาชิก หมายถึง ประธานและสมาชิก กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรสตรีพัฒนาผาสูกสัมพันธ์ ตำบลหนองข้างคอก อำเภอเมืองชลบุรี จังหวัดชลบุรี

ฝรั่ง หมายถึง ฝรั่งพันธุ์กลมสาเลีที่ปลูกกันมาเป็นเวลานาน และจำนวนมากในตำบลหนองข้างคอก ผลฝรั่งสด รสชาติดี

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง ทูทางสังคมกับการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนของกลุ่มแม่บ้านฯ จังหวัดชลบุรี
การดำเนินการวิจัยมีขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. การเก็บรวบรวมข้อมูล
2. การตรวจสอบข้อมูล
3. การวิเคราะห์ข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญด้านการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (in-depth interview) เป็นผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับทูทางสังคมและมีบทบาทในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ จำนวน 10 คน ประกอบด้วย

1. ประธานและสมาชิกกลุ่มฯ จำนวน 6 คน ได้แก่ นางปัด ใจดี (นามสมมุติ) นางแดง ดารา (นามสมมุติ) นางนุช บารมี (นามสมมุติ) นางเขี้ยว เขมร (นามสมมุติ) นางบุญ มากมา (นามสมมุติ) และนางสาย เสมอ (นามสมมุติ)
2. ฝ่ายสนับสนุน ได้แก่ นางนุจรีร์ย์ แซ่ตั้ง (นามสมมุติ) สำนักงานเกษตรจังหวัดชลบุรี นางนงนุช ปานทอง องค์การบริหารส่วนตำบลหนองข้างคอก นางสมหวังดี (นามสมมุติ) สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอเมืองชลบุรี
3. ผู้นำชุมชน นางแก้ว บุญมา (นามสมมุติ)
4. ประชาชนชาวบ้าน นางณที บุญมา (นามสมมุติ)

เครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูล

แบบสัมภาษณ์ ในเรื่องเกี่ยวกับพัฒนาการของการก่อรูปของกลุ่ม และแบบสัมภาษณ์เรื่องทูทางสังคมและการใช้ทูทางสังคมเพื่อสร้างความเข้มแข็งและยั่งยืนของผลิตภัณฑ์ชุมชน ในส่วนของการเก็บรวบรวมข้อมูลของวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจะทำการรวบรวมข้อมูลผ่านกระบวนการต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

(ก) การศึกษาเอกสาร เช่น งานวิจัย วิทยานิพนธ์ บทความวิชาการ เป็นต้น

(ข) การสัมภาษณ์ ใช้การสัมภาษณ์เจาะลึก (In-depth Interview) จากผู้ที่สามารถให้ข้อมูลหลัก (Key-Informants) การกำหนดผู้ให้ข้อมูลหลักจะใช้เทคนิคการเก็บตัวอย่างใน

เชิงคุณภาพ คือ การเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักโดยพิจารณาจาก ลักษณะของการมีข้อมูลตามวัตถุประสงค์ การวิจัย และจะใช้กระบวนการสัมภาษณ์จนกว่าข้อมูลจะอิ่มตัว (Data Satiation) โดยใช้แบบ สัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview) ซึ่งเป็นแบบสัมภาษณ์ที่มีการวางแผน การสัมภาษณ์ไว้ล่วงหน้าอย่างเป็นขั้นตอน โดยข้อคำถามในการสัมภาษณ์มีโครงสร้างแบบหลวม (Loosely Structure) สำหรับกระบวนการได้มาซึ่งผู้ให้สัมภาษณ์จะใช้วิธีการสอบถามจากบุคคล ที่ผู้วิจัยรู้จัก โดยให้บุคคลเหล่านั้นเป็นผู้แนะนำบุคคลที่จะให้สัมภาษณ์ หลังจากนั้นให้บุคคลที่ ให้สัมภาษณ์เป็นผู้แนะนำผู้ให้สัมภาษณ์รายต่อไป (Snowball)

สำหรับกระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ มีขั้นตอนดังต่อไปนี้

การเตรียมอุปกรณ์ ผู้วิจัยเตรียมอุปกรณ์สำหรับช่วยเก็บข้อมูล เช่น แบบสัมภาษณ์ กึ่งโครงสร้าง จัดหาสถานที่สัมภาษณ์ตามความต้องการและความสบายใจของผู้ให้สัมภาษณ์ เตรียม อุปกรณ์อื่น ๆ เพื่ออำนวยความสะดวกแก่ผู้ให้สัมภาษณ์ อาทิ น้ำดื่ม อาหารว่าง เป็นต้น

การแนะนำตัว ผู้วิจัยจะเริ่มแนะนำตัวว่าเป็นใคร มาจากไหน จุดมุ่งหมายของการวิจัย คือ อะไร รวมถึงอธิบายด้วยว่าทำไมถึงเลือกมาทำวิจัยในพื้นที่ดังกล่าว โดยจะบอกถึงจุดประสงค์ และ ผลที่ตามมาจากการวิจัย และเปิดโอกาสให้ผู้ให้ข้อมูลซักถามเพิ่มเติมหากมีประเด็นหรือข้อสงสัย

การสร้างความสัมพันธ์ (Rapport) เพื่อให้ผู้ให้ข้อมูลมีความเชื่อใจผู้วิจัย เนื่องจาก การเข้าถึงข้อมูลนั้นต้องอาศัยความไว้วางใจจากผู้ให้ข้อมูลหลัก

การเก็บรวบรวมข้อมูล ในการเก็บรวบรวมข้อมูลนั้น ผู้วิจัยจะเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักหรือผู้ที่ รู้เรื่องนั้นดี จะสัมภาษณ์โดยการสนทนาซักถามอย่างมีจุดมุ่งหมาย เพื่อให้ได้ข้อมูลเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ที่ต้องการ ทั้งนี้ในกระบวนการสัมภาษณ์จะมีการบันทึกเสียงและการถ่ายรูปผู้ให้ข้อมูลบางราย ที่สมัครใจ ผู้สัมภาษณ์จะสอบถามผู้ให้สัมภาษณ์ทุกครั้งว่า อนุญาตให้อัดเทปหรือไม่ หากไม่ให้อัด ผู้วิจัยจะทำการจดแทนและการสัมภาษณ์จะสอบถามทุกครั้ง ทุกคน ว่าสามารถให้ระบุชื่อ-นามสกุล และตำแหน่งจริงได้หรือไม่ หากผู้ให้สัมภาษณ์ไม่ยินยอม ผู้สัมภาษณ์จะเก็บข้อมูลส่วนตัวนั้น เป็นความลับ โดยจะใช้ชื่อสมมุติในการเขียนรายงานแทน บทบาทของนักวิจัยจะเป็นคนอ่านหรือ ขวนพุดคุยในประเด็นตามแนวสัมภาษณ์ ซึ่งกระบวนการบันทึกเสียงและถ่ายภาพจะมีการขออนุญาต ผู้ให้สัมภาษณ์ก่อน หากมีประเด็นใดที่ผู้ให้สัมภาษณ์ไม่ประสงค์ที่จะให้จดบันทึกก็จะมี การจดบันทึก ทั้งนี้จะมีมาตรการป้องกันโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา (COVID-19 เช่น การตรวจ ATK (ทั้งผู้ให้ข้อมูลและ ผู้วิจัย) สวมใส่หน้ากากอนามัย เป็นต้น ส่วนสถานที่เก็บข้อมูลขึ้นอยู่กับผู้ให้สัมภาษณ์หรือผู้เข้าร่วม เสนวากลุ่มย่อยจะสะดวกหรือสบายใจหรือง่ายต่อการเดินทางของผู้ให้สัมภาษณ์

การอิมตัวของข้อมูล คือ การพิจารณาข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ว่าเพียงพอต่อการตอบวัตถุประสงค์การวิจัยหรือไม่ เพียงใด เมื่อข้อมูลอิมตัวหรือตอบวัตถุประสงค์การวิจัยแล้วผู้วิจัยจะนำข้อมูลที่ได้อาวิเคราะห์ เพื่อให้ได้ข้อสรุปในการศึกษา ภายหลังจากการวิเคราะห์/สังเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการเสวนากลุ่มย่อยแล้ว จะให้ผู้เข้าร่วมเสวนากลุ่มย่อยตรวจสอบความถูกต้องอีกครั้ง

(ค) การเสวนากลุ่มย่อย (Focus Group Discussion) จำนวน 1 ครั้ง เป็นการพูดคุยกับสมาชิกกลุ่มๆ คุยกับผู้ให้ข้อมูลที่มีสถานภาพเดียวกันหรือเป็นกลุ่มคนที่มีความคิดเห็นเหมือนกัน ไม่เป็นคู่แข่งกันทั้งเรื่องส่วนตัวหรือเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย เพื่อให้บุคคลเหล่านั้นมาแลกเปลี่ยนความเห็นและหาข้อสรุปร่วมกันและตรวจสอบข้อมูล สำหรับกระบวนการในการเสวนากลุ่มย่อย มีดังต่อไปนี้

การเตรียมอุปกรณ์ ผู้วิจัยเตรียมอุปกรณ์สำหรับช่วยเก็บข้อมูล เช่น แบบสัมภาษณ์ กิ่งโครงสร้าง จัดสถานที่ตามความต้องการของผู้ให้ข้อมูล เตรียมอุปกรณ์อื่น ๆ เพื่ออำนวยความสะดวกแก่ผู้ให้สัมภาษณ์ อาทิ น้ำดื่ม อาหารว่าง เป็นต้น

การแนะนำตัว ผู้วิจัยจะเริ่มแนะนำตัวว่าเป็นใคร มาจากไหน จุดมุ่งหมายของการวิจัยคืออะไร รวมถึงอธิบายด้วยว่าทำไมถึงเลือกมาทำวิจัยในพื้นที่ดังกล่าว โดยจะบอกถึงจุดประสงค์ และผลที่ตามมาจากการวิจัย และเปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมเสวนากลุ่มย่อยซักถามเพิ่มเติมหากมีประเด็นหรือข้อสงสัย

การสร้างความสัมพันธ์ (Rapport) เพื่อให้ผู้ให้ข้อมูลมีความเชื่อใจผู้วิจัย เนื่องจากการเข้าถึงข้อมูลนั้นต้องอาศัยความไว้วางใจจากผู้ให้ข้อมูลหลัก

การเก็บรวบรวมข้อมูล ในการเก็บรวบรวมข้อมูลนั้น ผู้วิจัยจะเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักหรือผู้ที่รู้เรื่องนั้นดี จะดำเนินการสนทนาซักถามอย่างมีจุดมุ่งหมาย เพื่อให้ผู้เข้าร่วมเสวนากลุ่มย่อยทุกคนได้แสดงความคิดเห็นและได้ข้อมูลเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่ต้องการ ทั้งนี้ในกระบวนการเสวนากลุ่มย่อยจะไม่มี การบันทึกเสียงหรือการถ่ายรูปผู้ให้ข้อมูล บทบาทของนักวิจัยจะเป็นคนอ่านหรือชวนพูดคุย ในประเด็นตามแนวสัมภาษณ์ และบันทึกเสียงและถ่ายภาพการให้สัมภาษณ์ ซึ่งกระบวนการบันทึกเสียงและถ่ายภาพจะมีการขออนุญาตผู้เข้าร่วมเสวนาก่อนหากมีประเด็นใดที่ผู้ให้สัมภาษณ์ไม่ประสงค์ที่จะให้บันทึกก็จะมีไม่มีการบันทึกเสียง ทั้งนี้จะมีมาตรการป้องกันโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา (COVID-19) เช่น การตรวจ ATK (ทั้งผู้ให้ข้อมูลและผู้วิจัย) สวมใส่หน้ากากอนามัย เป็นต้น

การอิมตัวของข้อมูล คือ การพิจารณาข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ว่าเพียงพอต่อการตอบวัตถุประสงค์การวิจัยหรือไม่ เพียงใด เมื่อข้อมูลอิมตัวหรือตอบวัตถุประสงค์การวิจัยแล้วผู้วิจัยจะ

นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ เพื่อให้ได้ข้อสรุปในการศึกษา ภายหลังจากการวิเคราะห์/สังเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการเสวนากลุ่มย่อยแล้ว จะให้ผู้เข้าร่วมเสวนากลุ่มย่อยตรวจสอบความถูกต้องอีกครั้ง

กระบวนการพิทักษ์สิทธิผู้เข้าร่วมเสวนากลุ่มย่อย จะมีการอ่านเอกสารแสดงความยินยอมของผู้เข้าร่วมโครงการวิจัย (Consent Form) โดยผู้เข้าร่วมเสวนากลุ่มย่อยจะต้องเข้าร่วมด้วยความสมัครใจ และมีสิทธิที่จะบอกเลิกการเข้าร่วมโครงการวิจัย

การตรวจสอบข้อมูล

เพื่อให้ข้อมูลมีความเที่ยงตรงและน่าเชื่อถือ ผู้วิจัยจะตรวจสอบข้อมูลภายใต้หลักการตรวจแบบสามเส้า (Triangulation) โดยใช้วิธีการดังนี้ (เอี่ยมพร หลินเจริญ, 2558, หน้า 4-5)

(ก) ตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล การตรวจสอบว่าข้อมูลที่ได้มาถูกต้องหรือไม่ เน้นการตรวจสอบข้อมูลที่ได้มาจากแหล่งต่างๆ มีความเหมือนหรือไม่ ถ้าแหล่งข้อมูลทุกแหล่งได้ข้อค้นพบที่เหมือนกัน ก็แสดงว่าข้อมูลที่ได้มามีความถูกต้อง

(ข) การตรวจสอบสามเส้าโดยการทบทวนข้อมูล (Reviews Triangulation) โดยให้บุคคลต่างๆ ที่ไม่ใช่คณะนักวิจัยทบทวนข้อค้นพบจากการวิเคราะห์ของผู้วิจัย บุคคลเหล่านี้อาจเป็นบุคคลหรือผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในสนามวิจัย กระบวนการในส่วนนี้จะดำเนินการในลักษณะของการคืนข้อมูล (ผลการศึกษา) แก่ผู้ให้สัมภาษณ์และผู้เข้าร่วมเสวนากลุ่มย่อยอีกครั้ง เพื่อตรวจสอบข้อมูลที่ผ่านการวิเคราะห์/สังเคราะห์ ผู้เข้าร่วมตรวจสอบจะเป็นบุคคลที่เคยให้สัมภาษณ์และบุคคลที่ผู้เข้าร่วมเสวนากลุ่มย่อย ส่วนมากระบวนการพิทักษ์สิทธิ์จะทำเช่นเดียวกับผู้ให้สัมภาษณ์และผู้เข้าร่วมเสวนากลุ่มย่อย

(ค) การตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีการเก็บข้อมูล โดยการเทียบข้อมูลที่ได้มาจากการเก็บรวบรวมข้อมูลหลายวิธีที่ต่างกัน แล้วนำมาพิจารณาว่าข้อมูลที่ได้มีความสอดคล้องกันหรือไม่อย่างไร

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลครั้งนี้ เป็นการนำเอาข้อมูลที่ได้จากการค้นคว้าวิจัย นำมาจัดทำให้เป็นระบบและหาความหมาย แยกแยะองค์ประกอบ เชื่อมโยงและหาความสัมพันธ์ของข้อมูล โดยอาศัยการวิเคราะห์เนื้อหา ซึ่งมีกระบวนการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้ (ชาย โพธิสิตา, 2554, หน้า 337)

(ก) การจัดระเบียบข้อมูล เป็นกระบวนการจัดการ ด้วยวิธีต่าง ๆ เพื่อให้ข้อมูลเป็นระเบียบทางกายภาพและในเชิงเนื้อหา เป็นพื้นฐานในการเสนอข้อมูลอย่างเป็นระบบในขั้นตอนต่อไป

(ข) การแสดงข้อมูล เป็นกระบวนการนำเสนอข้อมูล จะนำเสนอแบบของการพรรณนาการเชื่อมโยงข้อมูลเข้าด้วยกัน ตามตัวแบบการวิเคราะห์ บ่งบอกเรื่องราวรายละเอียดของสิ่งที่ศึกษาตามความหมายที่ข้อมูลแสดงออกมา

(ค) การหาข้อสรุป การตีความและการตรวจสอบความถูกต้องตรงประเด็นของผลการวิจัย (Conclusion, Interpretation and verification) เป็นกระบวนการหาข้อสรุปและการตีความหมายของผลการศึกษา เพื่อให้ได้ข้อค้นพบการวิจัย รวมถึงการตรวจสอบว่า ข้อสรุปหรือความหมายที่ได้นั้น มีความถูกต้องตรงประเด็นและน่าเชื่อถือเพียงใด ข้อสรุปและสิ่งที่ตีความออกมานั้น อาจอยู่ในรูปแบบ คำอธิบาย ตัวแบบการวิเคราะห์ และแนวคิดทฤษฎี

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์

การศึกษาเรื่อง ทูนทางสังคมกับการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรสตรีจังหวัดชลบุรี ผู้วิจัยได้ศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลในพื้นที่ตำบลหนองข้างคอก นำเสนอผลการศึกษาแบ่งเป็น 2 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 การก่อรูปของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรสตรีพัฒนาผาสูกสัมพันธ์

ส่วนที่ 2 การใช้ทุนทางสังคมเพื่อสร้างความเข้มแข็งและยั่งยืนให้กับผลิตภัณฑ์ชุมชน

ส่วนที่ 1 การก่อรูปของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรสตรีพัฒนาผาสูกสัมพันธ์

ตำบลหนองข้างคอก เป็นตำบลขนาดเล็กในอำเภอเมืองชลบุรี จังหวัดชลบุรี มีเนื้อที่ประมาณ 16,875 ไร่ หรือ 27 ตารางกิโลเมตร จุดเด่นของตำบลหนองข้างคอกคือ มีการเกษตรที่เป็นฐานหลักที่สามารถรองรับวิกฤตเศรษฐกิจได้ มีภูมิอากาศรวมทั้งสภาวะแวดล้อมที่เหมาะสมแก่การเกษตร มีสภาพพื้นที่มีความอุดมสมบูรณ์ ทำให้ประชากรส่วนใหญ่ในพื้นที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก

ในอดีตคนในชุมชนมีอาชีพทำการเกษตร มีรายได้หลักมาจากการทำการเกษตร ต่อมาผู้ใหญ่แดง ซึ่งเป็นอดีตผู้ใหญ่บ้าน ได้นำกิ่งพันธุ์ฝรั่งมาจากจังหวัดนครปฐมเข้ามาปลูกในตำบลหนองข้างคอก แล้วพบว่าต้นฝรั่งที่นำมาปลูกผลผลิตที่ได้มีลักษณะ เนื้อแน่น กรอบ หวาน รสชาติดี จึงได้นำไปให้คนที่อำเภอได้ลองชิม คนที่ได้ชิมต่างติดใจในรสชาติฝรั่งหนองข้างคอก ทำให้เกษตรกรในพื้นที่ตำบลหนองข้างคอกมองเห็นรายได้ และอาชีพใหม่ และเริ่มหันมาปลูกฝรั่ง ดังที่ประธานกลุ่มฯ ได้กล่าวว่... “ในอดีตปลูกฝรั่งขึ้นก ตอนหลังไปเอาฝรั่งพันธุ์กลมสาสี่มาจากคลองจินดา จังหวัดนครปฐม เอามาปลูกที่ตำบลหนองข้างคอก เมื่อผลผลิตออกมาปรากฏว่าฝรั่งมีรสชาติอร่อย รสชาติดี คนในพื้นที่ตำบลมองเห็นว่าสามารถสร้างรายได้ จึงหันมาปลูกฝรั่งเพราะขายดีและเป็นที่ต้องการของตลาด โดยเริ่มปลูกกันมาตั้งแต่เดือน มีนาคม พ.ศ. 2542 จนถึงปัจจุบัน” “ผลผลิตของฝรั่งพันธุ์กลมสาสี่ที่ปลูก ถ้าต้นที่มีความสมบูรณ์ดี ใน 100 ต้น พื้นที่ 1 ไร่ จะให้ผลผลิตเฉลี่ยอยู่ที่ 3 ตันต่อไร่ โดยสินค้าทั้งหมดจะมีพ่อค้าแม่ค้าเข้ามารับซื้อ เมื่อมีผลผลิตออกมาพร้อม ๆ กัน จึงมีความต้องการนำฝรั่งมาแปรรูปเพื่อเพิ่มมูลค่าและแก้ปัญหาผลผลิตเน่าเสีย และถนอมอาหารให้เก็บไว้ได้นาน และเพื่อเป็นการสร้างงาน สร้างรายได้ แก่คนในชุมชน กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรสตรีพัฒนาผาสูกสัมพันธ์ เริ่มคิดที่จะแก้ปัญหาผลผลิตในหมู่บ้าน/ตำบล ทุกคนเกิดความตระหนักถึงปัญหาของชุมชนเพราะทุกบ้านมีสวนฝรั่ง แม่ค้าคนกลางตลาดใหม่กว่าจะเข้ามารับซื้อทำให้ฝรั่งสุกและเน่าทิ้งเสียของ ถ้าต้องนั่งรอ

แม่ค้าแบบนี้คงไม่ไหว จะทำให้เกษตรกรปลูกฝรั่งเดือดร้อน” (คุณญาญา ใจดี นามสมมติ ประธานกลุ่มฯ, สัมภาษณ์, 15 กุมภาพันธ์ 2566)

ด้วยการเล็งเห็นถึงปัญหาที่จะตามมา จึงมีการรวมตัวกันของแม่บ้านตั้งเป็นกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ผลิตน้ำฝรั่งสด ฝรั่งแช่บ๊วย และฝรั่งหยี ซึ่งก็สามารถเพิ่มมูลค่าให้กับผลผลิตทางการเกษตรได้และลดความเสียหายของผลผลิตทางการเกษตรได้ โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและเอกลักษณ์ชุมชนด้วยความรัก ความสามัคคี ความมุ่งมั่นของคนในชุมชนที่ต้องการแก้ไขปัญหากับชุมชน สมาชิกกลุ่มแม่บ้านเกษตรสตรีพัฒนาผาสูกสัมพันธ์ จึงร่วมแรงกันทำผลิตภัณฑ์ และช่วยกันประชาสัมพันธ์ผลิตภัณฑ์ให้ผู้บริโภคได้ทดลองชิมและชิม โดยกลุ่มเป้าหมายแรกที่สมาชิกฯ นำไปจำหน่าย ก็คือส่วนราชการต่างๆ ในพื้นที่... “กลุ่มแม่บ้านเกษตรสตรีพัฒนาผาสูกสัมพันธ์จะติดต่อหน่วยงานราชการในพื้นที่เพื่อขอจัดอาหารว่างเพราะจะมีการจัดประชุมอบรมอยู่เป็นประจำในทุกๆ เดือนอยู่แล้ว แล้วแจ้งกับหน่วยงานราชการนั้น ๆ ว่าเป็นการสนับสนุนกลุ่มฯให้เกิดความยั่งยืนทำให้หน่วยงานราชการให้ความร่วมมือและนำผลิตภัณฑ์ไปจัดเบรกบ่อยครั้ง” (คุณบี มาตี นามสมมติ สมาชิกกลุ่มฯ, สัมภาษณ์, 25 กุมภาพันธ์ 2566) “เมื่อผู้เข้าอบรมได้ทดลองชิมน้ำฝรั่งก็พูดเป็นเสียงเดียวกันว่าอร่อย ทำให้กลุ่มเริ่มมียอดสั่งซื้อผลิตภัณฑ์เพิ่มมากขึ้นสร้างชื่อเสียงและทำให้เริ่มเป็นที่รู้จักมากขึ้น สมาชิกกลุ่มเห็นว่าสามารถไปต่อได้ และต้องการให้มีรายได้สามารถเลี้ยงตนเองได้อย่างยั่งยืน จึงได้รวมกลุ่มกันตั้งเป็นกลุ่มอาชีพแปรรูปผลไม้จำหน่าย และหาทุนโดยการขายหุ้นให้กับกลุ่มสตรีและสมาชิกกลุ่มแม่บ้านเกษตรในตำบล ได้สมาชิกมาร่วมลงทุนและเป็นแรงงานในการผลิต จำนวน 43 คน และได้ตั้งชื่อกลุ่มว่า “กลุ่มแม่บ้านเกษตรสตรีพัฒนาผาสูกสัมพันธ์” เริ่มดำเนินการตั้งแต่ปี 2542 จนถึงปัจจุบัน มีประธานกลุ่มชื่อญาญา ใจดี” (นางคุณบี มาตี นามสมมติ, สัมภาษณ์, 15 กุมภาพันธ์ 2566)

ในการดำเนินการของกลุ่มแม่บ้านเกษตรสตรีพัฒนาผาสูกสัมพันธ์มีสมาชิกที่ได้รับคัดเลือกให้เป็นคณะกรรมการในตำแหน่งต่าง ๆ ดังนี้

1. นางญาญา ใจดี ,สัมภาษณ์, 15 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2566, 1 มีนาคม พ.ศ. 2566, 3 เมษายน พ.ศ. 2566
2. นางคุณบี มาตี, สัมภาษณ์, 15, 25 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2566
3. นางปัด ใจดี , สัมภาษณ์, 25 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2566
4. นางแดง ดารา, สัมภาษณ์, 15 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2566
5. นางนุช บารมี, สัมภาษณ์, 15 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2566 , 1 มีนาคม พ.ศ. 2566
6. นางเชียว เขมร, สัมภาษณ์, 15 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2566
7. นางบุญ มากมาก, สัมภาษณ์, 1 มีนาคม พ.ศ. 2566
8. นางสาว เสมอ, สัมภาษณ์, 1 มีนาคม พ.ศ. 2566

โดยกลุ่มได้ขอให้เจ้าหน้าที่เคหะกิจเกษตรมาให้ความรู้กับสมาชิกกลุ่ม ประสานไปยังสำนักงานเกษตรอำเภอที่อยู่ในตำบลมาสอนวิธีการแปรรูปฝรั่ง ประสานเจ้าหน้าที่สาธารณสุขประจำตำบลมาให้ความรู้ในการด้านการผลิตที่ถูกต้องลักษณะของสาธารณสุข เมื่อทำได้ในระดับที่ถือว่าน่าพอใจแล้ว ก็ช่วยกันประชาสัมพันธ์ผลผลิตให้ผู้บริโภคได้ลองชิม โดยกลุ่มเป้าหมายแรกที่เลือกคือส่วนราชการต่าง ๆ โดยได้นำไปใช้จัดเป็นอาหารว่างเวลาจัดประชุม จนมีเสียงตอบรับที่ดีจากผู้บริโภค สมาชิกจึงได้เกิดความคิดที่จะรวมกลุ่มกัน และร่วมลงทุนตั้งเป็นกลุ่มอาชีพ แปรรูปผลไม้เป็นเครื่องดื่ม นั่นก็คือ น้ำฝรั่งหนองข้างคอก โดยมีเจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชนอำเภอเป็นที่ปรึกษาในการจัดตั้งกลุ่มอาชีพขึ้นมาในปี พ.ศ.2542 และหาทุนการจัดตั้งกลุ่มจากการขายหุ้นให้กับสมาชิกกลุ่มสตรีและสมาชิกกลุ่มแม่บ้านเกษตรในตำบล ได้เข้ามาร่วมลงทุนและเป็นแรงงานในการผลิตจำนวน 43 คน และได้ตั้งชื่อกลุ่มว่า “กลุ่มแม่บ้านเกษตรสตรีพัฒนาผาสุกสัมพันธ์” จนถึงปัจจุบัน

การก่อรูปของกลุ่มฯได้นำไปสู่การสร้างรายได้ให้สมาชิกแล้วกลุ่มแม่บ้านเกษตรสตรีพัฒนาผาสุกสัมพันธ์ ขณะเดียวกันการรวมกลุ่มและการดำเนินการได้จำเป็นต้องอาศัยทุนทางสังคมจากการศึกษาพบว่า ทุนทางสังคมในการก่อรูปกลุ่มและการดำเนินการของกลุ่มแบ่งออกได้เป็นสองประเภท คือ ทุนที่อยู่ในรูปของตัวบุคคล และทุนที่อยู่ในรูปกลุ่ม

1. ทุนทางสังคมที่อยู่ในตัวบุคคล เป็นทุนในรูปแบบที่สำคัญต่อการก่อรูปกลุ่ม กล่าวคือประธานในฐานะผู้นำกลุ่มมีความสำคัญในการขับเคลื่อนกลุ่ม โดยประธานกลุ่มคือ ญาญา ใจดี (นามสมมุติ) และสามีของประธานกลุ่ม คือ อติตกำนัน ตำบลหนองข้างคอก โดยได้ดำรงตำแหน่งกำนันตำบลหนองข้างคอกมาตั้งแต่ก่อนปี 2555 อีกทั้งยังได้ทำงานในแวดวงทางการเมืองมาอย่างยาวนาน ได้รับรางวัลกำนันยอดเยี่ยมในปี 2555 และได้รับคำชมเรื่องการปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างดีเยี่ยม จึงทำให้คนในชุมชนเคารพนับถือ ไว้วางใจ เป็นที่รู้จักและเป็นที่รักของคนในชุมชน ทำงานเพื่อประชาชน เป็นตัวแทนในการแก้ไขปัญหาความยากลำบากของประชาชน จนเป็นที่จดจำของประชาชนและทำให้เป็นที่นับถือของคนในชุมชนถึงแม้ว่าจะเสียชีวิตไปแล้ว ทุนทางสังคมจากสามีของประธานกลุ่ม ถือเป็นทรัพยากรที่สำคัญที่มีความเชื่อมโยงกับประธานกลุ่มที่เป็นภรรยา รวมทั้งการเป็นประธานกลุ่มด้วย นั่นคือ เครือข่ายทางสังคมที่กว้างขวาง การได้รับความไว้วางใจและการสนับสนุนจากคนในชุมชน ส่งผลให้การจัดตั้งกลุ่มประสบความสำเร็จ และการดำเนินงานของกลุ่มเป็นไปได้อย่างราบรื่น

ตำแหน่งประธานกลุ่มฯ มีลักษณะเป็นตำแหน่งผู้นำแบบเป็นทางการและผู้นำทางธรรมชาติไปพร้อมกัน คนส่วนใหญ่ทั้งภายในและภายนอกชุมชนจึงเลื่อมใสศรัทธา ไว้วางใจในตัวประธานและได้รับการสนับสนุน ไม่ว่าจะเป็น การได้รับการเสนอชื่อเป็นอาสาสมัครดีเด่น

เป็นอสม. 30 กว่าปี เป็นแพทย์ตำบล เลขานุการ คณะกรรมการกองทุนพัฒนาสตรี และนอกจากอดีตสามีที่อยู่ในพื้นที่การเมืองในระดับท้องถิ่นแล้ว ปัจจุบัน ประธานกลุ่มฯ ยังมีญาติเป็นรองนายกอบต.หนองช้างคอก และผู้ใหญ่บ้าน ที่ยังคงทำงานเพื่อประชาชน

สำหรับความเป็นผู้นำชุมชนทางธรรมชาติ ประธานกลุ่มมีความใส่ใจความเดือดร้อนของชาวบ้าน มีความเสียสละ มีจิตอาสา ทำให้ทุกครั้งมักจะได้รับความร่วมมือจากคนในชุมชน ดังเช่นการริเริ่มแนวคิดในการร่วมกันแก้ปัญหาของชุมชน โดยเปิดโอกาสให้ประชาชนในหมู่บ้านเข้ามามีส่วนในการพัฒนาหมู่บ้าน ชักชวนชาวบ้านเข้ามาเพื่อร่วมแสดงความคิดเห็น รับฟังปัญหา และร่วมกันแก้ไขปัญหาของชุมชน โดยมีเป้าหมายร่วมกันคือเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น คุณลักษณะนี้ถือเป็นต้นทุนสำคัญของการสร้างทุนทางสังคมให้เกิดขึ้นกับประธานกลุ่ม ดังที่คุณปัด ก็ได้กล่าวยืนยันว่า... “ป้ามองดูชุมชนของเราตอนนั้นมีนางวารารณ์ ประธานกลุ่มฯ เค้าเป็นคนดี มีความเสียสละ คิดถึงแต่ประโยชน์ส่วนรวม มองว่าชุมชนมีปัญหา ก็จะหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาที่นั่น ๆ ทันทึ” (คุณปัด ใจดี นามสมมติ สมาชิกกลุ่ม, สัมภาษณ์, 25 กุมภาพันธ์ 2566)

นอกจากนี้ ในการดำเนินการของกลุ่มฯ ประธานกลุ่มฯ ได้คิดที่จะใช้กิจกรรมในการรวมคน ให้มาร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผลประโยชน์ เพราะเมื่อมีการพูดคุยกัน ใกล้ชิดกัน มีความสัมพันธ์กัน จะได้มีความรักความสามัคคีและเกิดความเอื้ออาทรต่อกัน โดยอาศัยทุนทางสังคม เป็นการกระตุ้นให้มีการใช้ทุนทางสังคมให้มากขึ้น เมื่อกระตุ้นให้มีการใช้ทุนทางสังคมให้มากขึ้น มีการนำมาใช้มากขึ้น ก็สามารถพึ่งตนเองได้และทำให้ชุมชนมีพลังในการขับเคลื่อนชุมชน และแก้ปัญหาของชุมชนได้ ชุมชนก็จะเข้มแข็ง ในการดำเนินการกลุ่มแม่บ้านเกษตรสตรีพัฒนาผาสุกสัมพันธ์ ได้รับการสนับสนุนจากเกษตรอำเภอ เกษตรจังหวัด กรมส่งเสริมการเกษตร ในการที่จะสร้างองค์ความรู้ให้เกิดขึ้นให้กับกลุ่ม

ดังนั้นแล้ว ด้วยทุนทางสังคมของประธานกลุ่ม จึงส่งผลให้การก่อตั้งกลุ่ม การดำเนินการของกลุ่ม เป็นไปอย่างราบรื่น รวมทั้งยังมีการนำชื่อของประธานกลุ่มฯ มาใช้ในการตั้งชื่อผลิตภัณฑ์กลุ่มฯ อีกด้วย โดยชื่อของประธานกลุ่มเป็นชื่อที่คนจำนวนมากรู้จัก การใช้ชื่อของประธานกลุ่มเป็นชื่อของยี่ห้อของผลิตภัณฑ์ จึงส่งผลต่อการทำให้ผลิตภัณฑ์เป็นที่รู้จักและได้รับการสนับสนุนได้อย่างรวดเร็วมากยิ่งขึ้น ดังนั้นแล้วทุนทางสังคมของประธานกลุ่มจึงส่งผลต่อการก่อรูปกลุ่มและการดำเนินงานของกลุ่มอย่างเห็นได้ชัด

2. ทุนทางสังคมที่อยู่ในรูปของกลุ่ม สมาชิกกลุ่มแม่บ้านเกษตรสตรีพัฒนาผาสุกสัมพันธ์ จะอยู่กันแบบเครือญาติ มีลักษณะเป็นชุมชนที่มีความอบอุ่น มีความรัก ความสามัคคี มีความผูกพันกัน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน คนในชุมชนแต่ละบ้านในหมู่บ้านจะรู้จักกัน จะมีความไว้น้ำใจเอื้อใจกัน เอื้ออาทรช่วยเหลือเกื้อกูลกัน... “คนในชุมชนมีอะไรก็มักจะเอามาแบ่งปันกัน

ช่วยเหลือกัน มักหยิบยื่นสิ่งของให้กันและกัน มีการพึ่งพาอาศัยกันยามเจ็บไข้ได้ป่วย หากไม่มีรถ บ้านที่พอจะมีรถก็พาคนป่วยไปโรงพยาบาล” (คุณ เขียว เขมร นามสมมติ สมาชิกกลุ่ม, สัมภาษณ์, 15 กุมภาพันธ์ 2566) เช่นเดียวกับที่คุณนุช บารมี กล่าวว่า... “คนชุมชนนี้ไ้รักและสามัคคีกัน มีอะไรก็บอกกัน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องงาน หรือเรื่องส่วนตัว ขอแค่บอกทุกคนก็ยินดียื่นมือเข้ามาช่วย ช่วยกันคนละไม้ คนละมือ แป็บ ๆ ก็เสร็จ” (คุณนุช บารมี นามสมมติ สมาชิกกลุ่ม, สัมภาษณ์, 15 กุมภาพันธ์ 2566)

ด้วยคำกล่าวข้างต้น จึงเห็นได้ว่าทุกคนต่างก็ต้องพึ่งพาอาศัยกันและกัน ทำให้เกิดเป็น ความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน เมื่อมีความสัมพันธ์ที่มีลักษณะของความเป็นเครือญาติกัน ส่งผลให้เกิดการ ช่วยเหลือพึ่งพาซึ่งกันและกันหลาย ๆ ด้าน ดังเช่นที่คุณแดง ดารา ก็ได้กล่าวยืนยันว่า... “ในชุมชน ผู้คนจะมีการหยิบยื่นเครื่องมือทำมาหากิน งานบุญต่าง ๆ ทุกคนจะออกมาช่วยกันเหมือนรู้หน้าที่ เกือบทุกคนจะออกมาช่วยกันคนละไม้ละมือ จะมีการมาช่วยงานโดยเจ้าภาพแทบไม่ต้อง มาบอกกล่าว ทุกคนยินดีและเต็มใจช่วย คนในชุมชนจะอยู่กันแบบถ้อยทีถ้อยอาศัย มีความรักใคร่กัน ดี พี่ซึกสวนครัวในรั้วบ้าน ใครมาขอก็ให้กันไป ถือว่าแบ่งปันกันไป” (คุณแดง ดารา นามสมมติ สมาชิกกลุ่ม, สัมภาษณ์, 15 กุมภาพันธ์ 2566)

การเกื้อหนุนของคนในชุมชน เป็นความคิดที่จะแบ่งปันไม่ว่าจะเป็นเครือญาติหรือเพื่อน บ้านกัน แบ่งปันความรู้ในการประกอบอาชีพ ระบบความสัมพันธ์นี้ถือเป็นทุนทางสังคมที่มีคุณค่า ที่กลุ่มและชุมชนได้ใช้เวลาในการสร้างและสั่งสมกันมา จนทำให้คนในชุมชนเกิดความเคยชินกับ เรื่องของการให้ และความมีน้ำใจให้กันและกัน มีความรักและความเอื้อเฟื้อต่อกัน ทุนทางสังคมของ ชุมชน จึงมีองค์ประกอบที่หลากหลายและกลายเป็นทุนทางสังคมที่มีความสมบูรณ์ เช่น การมี ความสัมพันธ์กันของระบบเครือญาติ รวมไปถึงความสัมพันธ์ของคนในชุมชนที่ต่างให้ความรักและ เอื้อเฟื้อต่อกันและกัน สิ่งเหล่านี้มีผลต่อความคิดทำให้คนมีน้ำใจ เสียสละ สามัคคีกัน แสดงออกมา ในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การช่วยเหลือเอาแรงกันในการทำงาน การแบ่งปันอาหาร สิ่งเหล่านี้ทำให้เกิด ความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนทำให้คนในชุมชนสามารถอยู่ได้ด้วยตนเองโดยไม่ต้องอาศัย ปัจจัยภายนอกมาเกื้อกูล เพราะปัจจัยภายในมีอยู่แล้ว ความเป็นเครือญาติ การเอื้อเฟื้อเกื้อกูลกัน การมีประเพณีวัฒนธรรมที่ดี การมีผู้นำที่ดี มีความเสียสละ มีจิตสำนึกรักชุมชน และมีจิตสาธารณะ พร้อมที่จะทำงานเพื่อประโยชน์ส่วนรวมสิ่งเหล่านี้มีบทบาทที่สำคัญต่อระบบคิดทำให้เกิดความสามัคคี รักใคร่ปรองดองกัน สะท้อนถึงคุณภาพที่ดีของคนในชุมชน

การก่อรูปของกลุ่มแม่บ้านเกษตรสตรีพัฒนาผาสุกสัมพันธ์ จากการศึกษาพบว่า สมาชิก กลุ่มแม่บ้านเกษตรสตรีพัฒนาผาสุกสัมพันธ์ รู้ว่าการก่อรูปของกลุ่มมีประโยชน์ จึงเข้าร่วมกิจกรรม ด้วยความสมัครใจ การดำเนินงานกลุ่มแม่บ้านเกษตรสตรีพัฒนาผาสุกสัมพันธ์ มีความไว้วางใจ และ ความคุ้นเคยตามความสัมพันธ์แบบเครือญาติของสมาชิกในกลุ่ม ซึ่งช่วยเหลือกันอยู่ตลอดเวลา ดังที่

คุณสาย กล่าวว่า... “ช่วงแรก ๆ ทุกคนทุ่มเทร่างกายแรงใจกันมาก ไม่เหน็ดเหนื่อย เราพยายามกันอย่างมาก อยากรให้น้ำฝรั่งเป็นที่รู้จัก ช่วยกันผลิต คัดสรรวัตถุดิบที่มีคุณภาพ” (คุณสาย เสมอนามสมมติ, สัมภาษณ์, 1 มีนาคม 2566)

การก่อรูปกลุ่มแม่บ้านเกษตรสตรีพัฒนาवासสุกสัมพันธ์สามารถช่วยให้ราคาผลผลิตทางการเกษตรมีราคาสูงขึ้น และยังสามารแก้ไขปัญหาลผลิตทางการเกษตรเสียหายได้ด้วย ทำให้สมาชิกกลุ่มแม่บ้านเกษตรสตรีพัฒนาवासสุกสัมพันธ์มีงานทำตลอดทั้งปี หลังจากสิ้นฤดูการทำนา ทำสวน ทำไร่ ทำให้ช่วยลดปัญหาการว่างงาน เป็นการสร้างงานให้เกิดขึ้นภายในชุมชน

กล่าวสำหรับการหาทุน ในระยะเริ่มต้นของการก่อรูปกลุ่มแม่บ้านเกษตรสตรีพัฒนาवासสุกสัมพันธ์ โดยได้ใช้วิธีชวนกลุ่มสตรีและสมาชิกกลุ่มแม่บ้านเกษตรในตำบลร่วมลงหุ้นกัน ทำให้กลุ่มฯ ได้ทั้งงบประมาณและเป็นแรงงานในการดำเนินกิจกรรมกลุ่มฯ มีสมาชิกครั้งแรกจำนวน 43 คน 217 หุ้นๆ ละ 100 บาท มีการจัดทำระบบบัญชีรับจ่าย จัดสรรรายได้อย่างเป็นธรรม มีการอบรม และพัฒนาสมาชิกผู้ทำหน้าที่ผลิต พัฒนาผลิตภัณฑ์และบรรจุภัณฑ์ให้สะอาด ถูกสุขลักษณะ และทันสมัย โครงสร้างและการแบ่งหน้าที่ของกลุ่มแม่บ้านเกษตรสตรีพัฒนาवासสุกสัมพันธ์ แบ่งหน้าที่กันตามความถนัด เพราะสมาชิกกลุ่มมีความเห็นร่วมกันว่าควรพึ่งพาและช่วยเหลือกันเองภายในกลุ่ม ก่อนที่จะไปของบประมาณสนับสนุนจากภายนอก เพราะเป็นเรื่องยากที่หน่วยงานต่าง ๆ จะช่วยเหลือด้านเงินทุนได้ตลอด โดยประธานกลุ่มแม่บ้านเกษตรสตรีพัฒนาवासสุกสัมพันธ์ ได้กล่าวว่า... “หน่วยงานราชการเค้าก็มีเรื่องที่จะต้องใช้เงินอีกหลายเรื่องงบประมาณก็มีจำกัดใครจะมาช่วยเหลือเราได้ตลอด แล้วกลุ่มที่มีปัญหาเรื่องทุนดำเนินการก็มีอีกหลายกลุ่มไม่ใช่มีเฉพาะกลุ่มเรากลุ่มเดียว” (นางญาญา ใจดี นามสมมติ, สัมภาษณ์, 3 เมษายน 2566) กลุ่มแม่บ้านเกษตรสตรีพัฒนาवासสุกสัมพันธ์ ได้นำเงินที่ได้ไปจัดซื้อวัสดุและอุปกรณ์

ในส่วนของการดำเนินงานของกลุ่ม ทุนทางสังคมสำคัญกับการดำเนินกิจการของกลุ่ม คือในการดำเนินกิจกรรมของกลุ่ม จะมีการรวมตัวทำให้มีโอกาสพบกัน มีการจัดประชุมพูดคุยกันเดือนละครั้ง โดยใช้เวทีการประชุมเป็นพื้นที่ในการพูดคุยถึงปัญหาต่าง ๆ ของกลุ่มแม่บ้านเกษตรสตรีพัฒนาवासสุกสัมพันธ์ ซึ่งสมาชิกสามารถเข้าร่วมเสนอแนวคิด เพื่อแก้ไขปัญหาในเรื่องนั้น ๆ ได้ เช่น การพัฒนาผลิตภัณฑ์ โดยการที่สมาชิกร่วมคิดและร่วมหาแนวทางในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ เมื่อทราบจุดอ่อนของผลิตภัณฑ์ สมาชิกกลุ่มจะพูดคุยแลกเปลี่ยนและหาแนวทางร่วมกันในการแก้ไขจุดอ่อน โดยการเข้าร่วมอบรมกับหน่วยงานของพัฒนาชุมชน เพื่อนำความรู้ที่ได้รับมาพัฒนาผลิตภัณฑ์ ในส่วนของการประธานทำหน้าที่ประสานหน่วยงานที่มีหน้าที่รับรองมาตรฐานผลิตภัณฑ์ของคำชี้แนะเรื่องทำอย่างไรให้ผลิตภัณฑ์ผ่านการรับรองมาตรฐาน เพื่อการยกระดับผลิตภัณฑ์ของกลุ่มให้เกิดการยอมรับจากผู้บริโภค และในส่วนการผลิตผลิตภัณฑ์ใหม่ที่เป็นทางเลือกให้กับผู้บริโภคและเพื่อลด

ต้นทุนในการผลิตของกลุ่มฯ สมาชิกก็จะร่วมคิด ร่วมดำเนินการ แก้ปัญหา ได้ผลิตภัณฑ์ใหม่ที่มีคุณภาพ ร่วมจำหน่าย และร่วมรับผลประโยชน์ เกิดเป็นความยั่งยืน

การดำเนินการที่อยู่บนพื้นฐานของความเป็นเครือญาติ ความเป็นสมาชิกชุมชน คือพื้นฐานสำคัญในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ในฐานะสมาชิกของกลุ่ม นั้นเท่ากับว่า ทูทางสังคมที่ปรากฏในชีวิตประจำวันเป็นพื้นฐานในการสร้างความแนบแน่นให้กับสมาชิกในกลุ่มฯ การร่วมกันดำเนินการในฐานะสมาชิกกลุ่มเป็นการเรียนรู้ในการที่จะแก้ไขปัญหาของกลุ่มแม่บ้านเกษตรสตรีพัฒนาผาสุกสัมพันธ์ร่วมกัน บนฐานของความไว้วางใจกัน เพื่อให้ทุกคนสามารถบรรลุเป้าหมายเดียวกัน ด้วยความตระหนักในหน้าที่และสิ่งคาดหวังร่วมกัน เกิดเป็นประโยชน์แก่ส่วนรวม และนำทุนทางสังคมออกมาใช้อย่างเต็มที่ในการพัฒนา

กล่าวสำหรับการลงทะเบียนผลิตภัณฑ์ชุมชนเป็นผลิตภัณฑ์โอท็อป ทางกลุ่มฯ ได้รับการชักชวนจากสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอเมืองชลบุรีให้ไปลงทะเบียนเป็นผลิตภัณฑ์โอท็อป และได้ลงทะเบียนเป็นผลิตภัณฑ์โอท็อป โดยสมาชิกกลุ่มแม่บ้านเกษตรสตรีพัฒนาผาสุกสัมพันธ์ มีความต้องการสร้างมาตรฐานผลิตภัณฑ์ เพื่อมาสร้างความน่าเชื่อถือให้กับผลิตภัณฑ์มากขึ้น และเพื่อเป็นการเพิ่มยอดจำหน่ายให้มากขึ้น การนำส่งผลิตภัณฑ์เพื่อลงทะเบียน แม้ในด้านหนึ่งอาจดูว่าเป็นเรื่องของตัวผลิตภัณฑ์ที่จะต้องดำเนินการให้เป็นไปตามมาตรฐาน แต่สิ่งที่สำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากันคือ เบื้องหลังของความพยายามที่ดำเนินการโดยกลุ่มแม่บ้านฯ และประธานที่มีความพยายามนี้เป็นทุนทางสังคมที่สำคัญในการดำเนินการเป็นยกระดับผลิตภัณฑ์ ดังที่ประธานกลุ่มได้กล่าวว่า “กลุ่มแม่บ้านเกษตรสตรีพัฒนาผาสุกสัมพันธ์ ได้มีการส่งผลิตภัณฑ์เข้ารับการตรวจ อย. อยู่หลายครั้งกว่าจะผ่าน แต่ก็ไม่เคยท้อ มีเจ้าหน้าที่ที่เป็นพี่เลี้ยง หน่วยงานเกษตร พัฒนาชุมชนถือไปตรวจก็ไม่ผ่าน พี่เลยไปคุยกับ เจ้าหน้าที่ที่ทำเรื่องเกี่ยวกับ อย.เอง และเนื่องจากไม่มีงบประมาณที่จะไปจ่ายค่าใช้จ่ายในการขอตรวจรอบละ 4,800 บาท จึงขอตรวจตัวที่ผ่านยากก่อน ถ้าตัวที่ผ่านยากตรวจผ่านก็จะตรวจตัวที่เหลือเพราะไม่มีทุน หาตัวที่ไม่ผ่านว่าเป็นเพราะอะไร พี่เข้าไปคุยกับเจ้าหน้าที่ศูนย์วิทย์จนผ่าน อย.” (นางญาญา ใจดี นามสมมติ, สัมภาษณ์, 15 กุมภาพันธ์ 2566)

หลังจากผ่านการขอมาตรฐาน อย.แล้ว สมาชิกกลุ่มแม่บ้านเกษตรสตรีพัฒนาผาสุกสัมพันธ์ ได้ลงมือทำกันอย่างจริงจัง และได้นำผลิตภัณฑ์น้ำฝรั่งส่งเข้ารับการคัดสรร โดยใช้ชื่อในการคัดสรรว่า น้ำฝรั่งตราหนองข้างคอก ในรอบแรกได้ระดับ 3 ดาว หลังจากนั้นสมาชิกกลุ่มได้มีการศึกษาข้อมูลก่อนส่งผลิตภัณฑ์คัดสรรว่าทำอย่างไรจะได้ 5 ดาว ซึ่งปัญหาของการส่งคัดสรรรอบแรกคือการใช้ชื่อตามภูมิประเทศ ในการคัดสรรในปีถัดมาจึงเปลี่ยนมาใช้ชื่อผลิตภัณฑ์น้ำฝรั่งหนองข้างคอก

“ตรา วราภรณ์” แทน และที่เลือกชื่อ วราภรณ์ หรือชื่อของประธานกลุ่มแม่บ้านเกษตรสตรีพัฒนา ผาสุกสัมพันธ์ ก็เพราะเป็นการให้เกียรติประธานที่มีความเสียสละ มีจิตอาสา มีความมุ่งมั่นตั้งใจ ที่จะแก้ไขปัญหของชุมชน และหลังจากเปลี่ยนชื่อก็ทำให้ได้มาตรฐานผลิตภัณฑ์ระดับ 4 ดาว ในปี พ.ศ. 2552” นางคุณปี มาตี นามสมมติ สัมภาษณ์ 1 มีนาคม 2566) “น้ำฝรั่งตราหนองข้างคอกที่ส่งคัดสรรแล้วได้ 3 ดาว เจ้าหน้าที่แจ้งว่าเพราะผิดหลักแบรนด์เนม ให้ใส่เป็นชื่อคน และในครั้งนั้นพอดีมีเด็กจากม.บูรพาช่วยทำสติ๊กเกอร์ให้ แล้วใส่คำว่าน้ำฝรั่งตราวราภรณ์ หลังจากส่งคัดสรรในปีนั้น ก็ได้เป็น OTOP ระดับ 4 ดาว เลย” (นางญาญา ใจดี นามสมมติ, สัมภาษณ์, 1 มีนาคม 2566)

เมื่อผลิตภัณฑ์มีมาตรฐานแล้ว ทำให้ทางกลุ่มฯ ได้ออกงานหลายแห่ง มียอดจำหน่ายเพิ่มมากขึ้น มีรายได้มากขึ้น เป็นสินค้า OTOP ด้านการเกษตร 10 อันดับแรกของจังหวัด ผลิตภัณฑ์เป็นที่รู้จัก มีจำนวนการสั่งซื้อเพิ่มมากขึ้น ทำให้คนในชุมชนมีงานทำ มีการพูดคุยแลกเปลี่ยน ปรึกษากัน ในการแก้ไขปัญหาการเก็บรักษาผลิตภัณฑ์ทางการเกษตรไม่ให้เสียหาย และยังสามารถสร้างงานสร้างรายได้ให้แก่คนในชุมชนได้อีกด้วย ทำให้ชุมชนเกิดความรัก ความสามัคคีกัน มีความเอื้ออาทรต่อกัน ซึ่งปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดการแก้ไขปัญหาของชุมชนนี้ได้สำเร็จ เชื่อว่าเป็นเพราะทุนทางสังคมที่มีอยู่ในชุมชนนั่นเอง

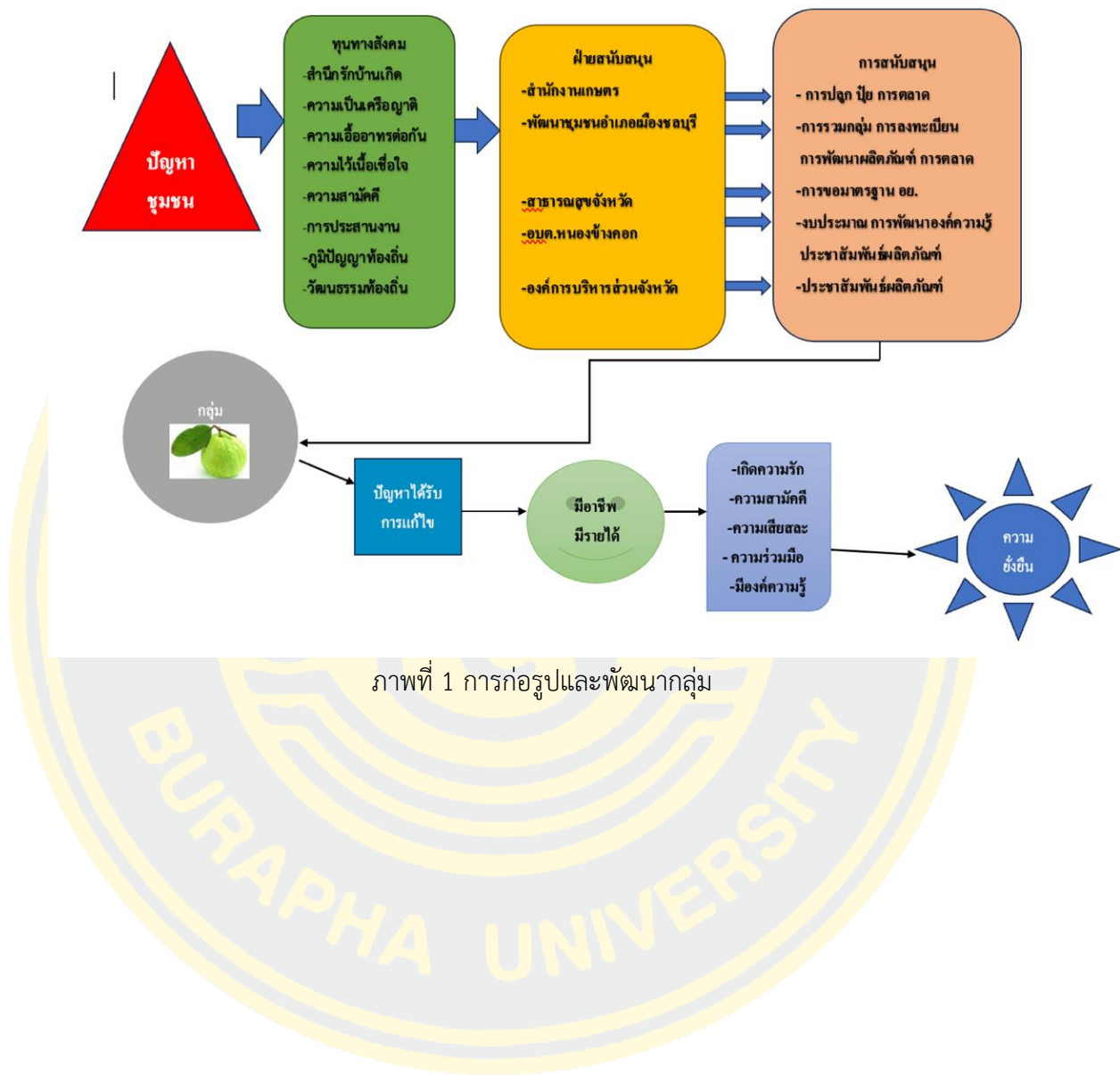
นับตั้งแต่ก่อตั้งกลุ่ม จนสามารถยกระดับผลิตภัณฑ์ ทุนทางสังคมที่ดำรงอยู่ในสังคมมีส่วนช่วยกลุ่มและการดำเนินการของกลุ่ม จนกระทั่งช่วงโควิดที่ส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจอย่างมากทั่วทั้งประเทศ รวมทั้งในระดับชุมชนที่ก็ปรากฏว่าสมาชิกกลุ่มฯ ไม่สามารถมาร่วมกิจกรรมของกลุ่มแม่บ้านเกษตรสตรีพัฒนา ผาสุกสัมพันธ์ฯ ดังที่เคยเป็น ประกอบกับต้องประกอบอาชีพท่ามกลางสถานะที่มีความยากลำบากในหลากหลายด้าน ทำให้การทำกิจกรรมกลุ่มไม่ได้รับความสนใจ ทุนทางสังคมที่เคยมีและใช้อย่างสม่ำเสมอก็หยุดชะงักไป ดังที่คุณบุญกล่าวไว้ว่า “ช่วงนี้คนไปทำบุญน้อยลง อ้างว่าต้องทำงานหากิน ทำให้ไม่มีเวลามาพูดคุยกันเหมือนแต่ก่อน ทุกคนจ้องที่จะทำมาหากินเพื่อมาเลี้ยงตัวเองและครอบครัว ทั้งหมดก็เป็นเพราะเศรษฐกิจไม่ดีจริง ๆ คนหนุ่มสาวในหมู่บ้านก็ออกไปใช้แรงงานไปทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมเป็นจำนวนมาก เพราะจะได้ค่าจ้างเป็นรายวันหรือเงินเดือน ซึ่งเป็นรายได้ที่แน่นอนกว่าการทำอะไร ทำสวน ทำให้ทุกครั้งที่เรียกประชุมกลุ่ม ก็มากันไม่กี่คนเอง มีคน น้อยมาก” (คุณบุญ มากมาก นามสมมติ, สัมภาษณ์, 1 มีนาคม 2566)

สถานการณ์ของโรคระบาดทำให้ความสัมพันธ์ของผู้คนเริ่มคลายตัวลง มีการพูดคุยกันน้อยลง ความใกล้ชิดสนิทสนม ความเอื้ออาทรต่อกันก็ลดน้อยลงตามไปด้วย คนจะคิดแต่เรื่องของตัวเอง ไม่มองถึงส่วนรวม จิตสำนึกความเป็นชุมชนน้อยลงจนแทบจะไม่มีให้เห็น ทำให้โครงสร้างครอบครัวในหมู่บ้านเปลี่ยนไป คนวัยกลางคนไปจนผู้สูงอายุ กับเด็กๆ ทำไร่น้ำสวน อยู่ใน

ชุมชนทุนทางสังคมที่เคยมีมาไม่ได้ถูกนำมาใช้ ระบบคิดในการให้การช่วยเหลือเกื้อกูลกันของคนในชุมชนก็มิให้เห็นน้อยมาก ผู้คนไม่มีเวลาพูดคุยกัน ไม่มีเวลาคิดถึงเรื่องกิจกรรมเพื่อส่วนรวม คิดแต่เรื่องการทำมาหากิน เรื่องหนี้สิน เวลาเลือกตั้งก็มีแต่ชื่อ แต่ตัวคนไปทำงานที่อื่น และเมื่อคนคิดถึงเรื่องของตนเอง ทำให้คนไม่สนใจที่จะเข้าร่วมกิจกรรม ความสามัคคี การทำกิจกรรมร่วมกัน การพูดคุยแลกเปลี่ยนก็ไม่เกิดขึ้น ความเอื้ออาทร ความเห็นอกเห็นใจของคนเริ่มหมดไป ความสัมพันธ์ของคนลดลงเหลือแต่ความสัมพันธ์ในระบบเครือญาติ จากปรากฏการณ์ดังกล่าว ทำให้เห็นว่าทุนทางสังคมที่มีมา ลดน้อยลง ความผูกพันในสังคมเป็นไปแบบตัวใครตัวมัน เป็นสังคมเร่งรีบตามการพัฒนาประเทศที่เข้ามา ความคิดของคนในชุมชนเริ่มเปลี่ยน มีการออกไปทำงานนอกชุมชน ไม่มีเวลาให้ครอบครัว หรือแม้แต่คนในชุมชน จิตสำนึกความเป็นชุมชนลดน้อยลง ทุนทางสังคมที่เคยมีมาแทบจะไม่ถูกนำมาใช้ ระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชนและระบบคิดในการช่วยเหลือเกื้อกูลกันก็แทบไม่มีให้เห็น ทุกคนคิดเพียงเรื่องดีนินในการทำมาหากิน ไม่มีเวลาคิดถึงเรื่องการมีส่วนร่วม

โดยสรุป การก่อรูปกลุ่มแม่บ้านเกษตรสตรีพัฒนาผาสูกสัมพันธ์เกิดจากสมาชิกกลุ่มแม่บ้านเกษตรสตรีพัฒนาผาสูกสัมพันธ์ได้ให้ความไว้วางใจในตัวประธานกลุ่ม โดยสมาชิกมีความคาดหวังว่าประธานจะสามารถเป็นผู้ประสานกับหน่วยงานต่าง ๆ และช่วยแก้ไขปัญหาที่มีอยู่ได้ ความไว้วางใจมีลักษณะการปรึกษาหารือระหว่างสมาชิกกับประธานกลุ่ม มีการเข้าร่วมกิจกรรมด้วยความไว้วางใจกันและกัน จากความไว้วางใจที่สมาชิกมีต่อประธาน ประธานกลุ่มฯ มีบทบาทมาก โดยเป็นผู้ระดมความรู้ความคิด ทรัพยากรต่าง ๆ มาใช้ในกิจกรรมกลุ่มแม่บ้านเกษตรสตรีพัฒนาผาสูกสัมพันธ์ หรือของชุมชน ซึ่งก่อให้เกิดพลังในการขับเคลื่อนชุมชน ทำให้สมาชิกเข้ามามีส่วนร่วม เพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชน มีความเสียสละ เห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน มีความไว้วางใจกัน สมาชิกมีความรัก ความสามัคคีต่อกัน ต้องการแก้ไขปัญหาของชุมชนเหมือนกัน จึงมองหาแนวทางในการแก้ไขปัญหา การแก้ปัญหาชุมชนก็ต้องเริ่มจากคนในชุมชนก่อน สมาชิกในกลุ่ม ต้องเห็นพ้องต้องกันว่าจะร่วมกันหาแนวทางแก้ไขร่วมกัน สมาชิกมีความต้องการที่ตรงกัน นำไปสู่การจัดตั้งกลุ่มแม่บ้านเกษตรสตรีพัฒนาผาสูกสัมพันธ์และเป็นการทำให้ชุมชนเข้มแข็งและสามารถพึ่งตนเองได้ โดยได้รับการสนับสนุนจากทั้งปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกผลักดันให้กลุ่มแม่บ้านเกษตรสตรีพัฒนาผาสูกสัมพันธ์และชุมชนมีการพัฒนาที่ยั่งยืน มาจนถึงปัจจุบัน

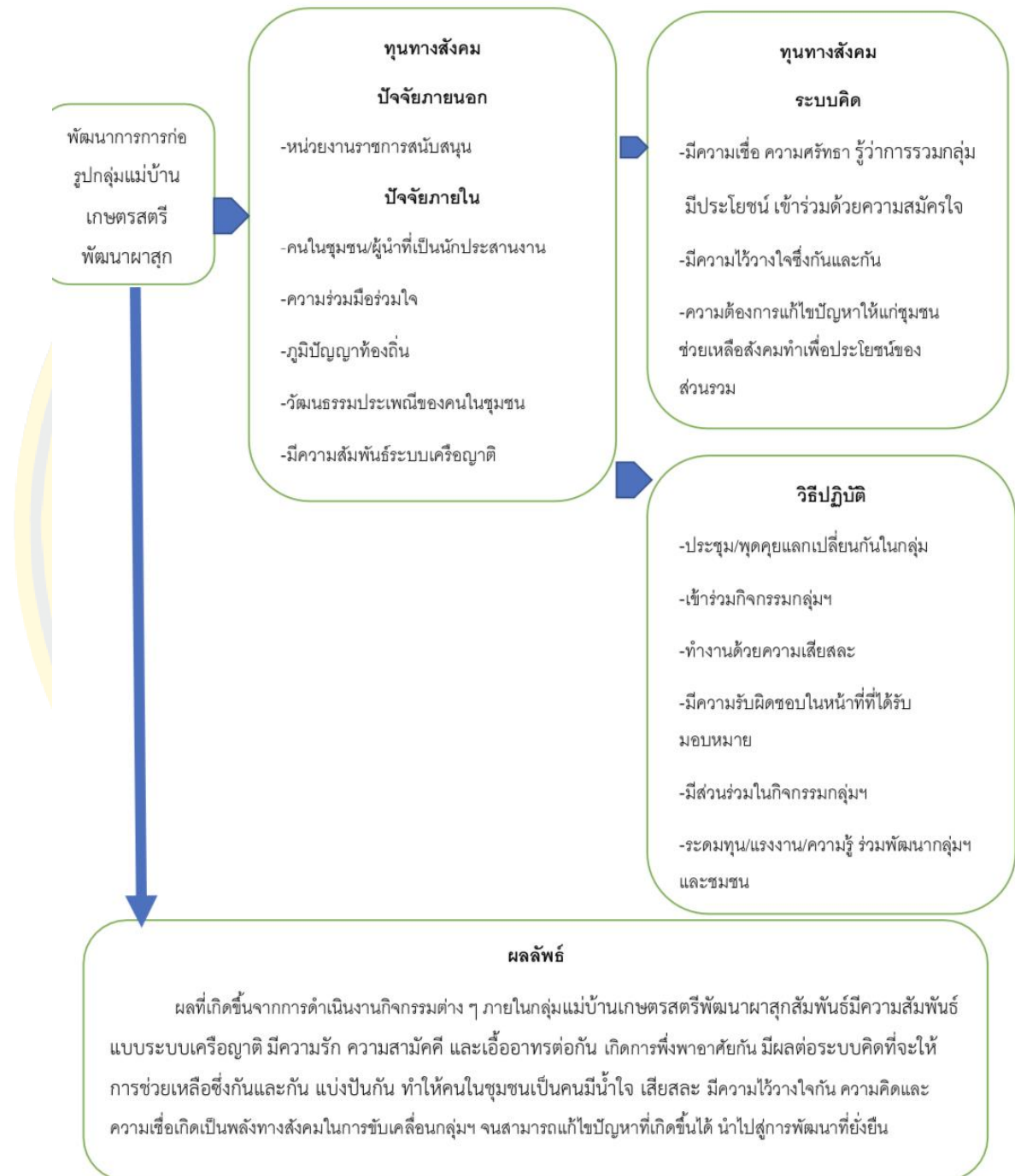
การก่อรูปและพัฒนากลุ่ม

ภาพที่ 1 การก่อรูปและพัฒนากลุ่ม

แผนภูมิ

กระบวนการทุนทางสังคมในการก่อรูปกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรสตรีพัฒนาผาสูกสัมพันธ์

ภาพที่ 2 กระบวนการทุนทางสังคมในการก่อรูปกลุ่มแม่บ้านฯ

จากแผนภาพข้างต้น จะเห็นได้ว่าความสมบูรณ์ของทุนทางสังคมที่มีอยู่ดังกล่าว ส่งผลต่อระบบคิดสู่วิธีปฏิบัติที่แสดงออกมาในรูปแบบของการแบ่งปัน ซึ่งดูได้จากความสัมพันธ์ในลักษณะเครือญาติของคนในชุมชนที่มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีความรักใคร่ปรองดอง ถ้อยทีถ้อยอาศัย ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และมีการดำรงชีวิตโดยพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ซึ่งจะเห็นได้จากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น ภาพของความสัมพันธ์ในระบบเครือญาติ ความเชื่อและศรัทธาต่อกัน ความคิดที่จะทำประโยชน์เพื่อส่วนรวมของคนในกลุ่มแม่บ้านเกษตรสตรีพัฒนาผาสูกสัมพันธ์ได้ส่งผลเชิงบวกต่อการปฏิบัติ ทำให้สมาชิกกลุ่มแม่บ้านเกษตรสตรีพัฒนาผาสูกสัมพันธ์ มีความรักใคร่ ไว้วางใจกัน และพร้อมจะช่วยเหลือกัน ผลลัพธ์ที่ได้คือ การพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันของคนในกลุ่ม และด้วยความจริงใจ เกิดเป็นพลังทางสังคมในการก่อรูปของกลุ่มแม่บ้านเกษตรสตรีพัฒนาผาสูกสัมพันธ์ ให้สามารถดำรงอยู่และสามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นกับกลุ่มแม่บ้านเกษตรสตรีพัฒนาผาสูกสัมพันธ์ และชุมชนได้ และจะนำไปสู่ชุมชนที่พึ่งตนเองได้

ส่วนที่ 2 การใช้ทุนทางสังคมเพื่อสร้างความเข้มแข็งและยั่งยืนให้กับผลิตภัณฑ์ชุมชน

ชุมชนมีความสัมพันธ์กันแบบเครือญาติ ด้วยสภาพชุมชนหมู่บ้านเป็นหมู่บ้านเล็ก ๆ คนในชุมชนจึงมีลักษณะความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิด สนับสนุนกัน มีความรัก มีความปรองดอง เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เห็นอกเห็นใจกันเป็นทุนเดิม ด้วยความที่ต้องพึ่งพิงตนเองและพึ่งพิงซึ่งกันและกัน จากการที่มีการขยายครอบครัวในชุมชน จึงทำให้มีลักษณะเป็นเครือญาติ ไว้นื้อเชื่อใจเอื้อเฟื้อเกื้อกูลกัน มีความสนิทสนม มีการยึดเหนี่ยวความสัมพันธ์ระหว่างกันและกัน มีการทำกิจกรรมที่เป็นจุดเชื่อมโยงให้คนในกลุ่มแม่บ้านเกษตรสตรีพัฒนาผาสูกสัมพันธ์ และชุมชนได้ใกล้ชิดกันและมีความสัมพันธ์กันมากขึ้น ทุนทางสังคมในเรื่องของเครือญาติจึงถูกนำมาใช้ในการดำเนินกิจกรรมของกลุ่มแม่บ้านเกษตรสตรีพัฒนาผาสูกสัมพันธ์และชุมชนเป็นอย่างมาก และเป็นระบบความสัมพันธ์เครือญาติที่จะเป็นประโยชน์ในเรื่องการระดมทรัพยากรจากภายในและภายนอกได้ง่ายขึ้น เพื่อก่อให้เกิดพลังทางสังคมในการขับเคลื่อนกลุ่มแม่บ้านเกษตรสตรีพัฒนาผาสูกสัมพันธ์ และชุมชนในการแก้ไขปัญหาของกลุ่มแม่บ้านเกษตรสตรีพัฒนาผาสูกสัมพันธ์ และชุมชน ให้สำเร็จลุล่วงได้ การช่วยเหลือกันของคนในชุมชน สะท้อนให้เห็นถึงทุนทางสังคมที่มีการตอบแทนกัน มีความไว้วางใจเป็นบรรทัดฐานทางสังคม สร้างคุณค่าให้กับสมาชิกเกิดการยอมรับซึ่งกันและกัน ทำกิจกรรมต่าง ๆ ของกลุ่มแม่บ้านเกษตรสตรีพัฒนาผาสูกสัมพันธ์ที่เกิดประโยชน์ต่อส่วนรวม มีความศรัทธาในบาปบุญคุณโทษและเชื่อว่าการคิดดีและทำแต่สิ่งดี ๆ และสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมและประโยชน์ต่อกลุ่มแม่บ้านเกษตรสตรีพัฒนาผาสูกสัมพันธ์ เชื่อว่าทำความดี ผลดีจะเกิดแก่ตน ประเพณีและวัฒนธรรม สิ่งที่ได้ชัดจากคนในชุมชน คือ จะมีในเรื่องของการขอแรงมาช่วยกันทำงาน ซึ่งเป็นลักษณะของการมีจิตใจ

ที่เอื้ออารี มีน้ำใจต่อกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกันและเป็นการให้เกียรติกันและกัน จะเห็นได้จากการลงแขกให้แรงงาน การช่วยงานบุญต่าง ๆ ในชุมชน

ทุนทางสังคมถูกกระตุ้นมาเป็นส่วนสำคัญผ่านกิจกรรมของกลุ่มหรือของชุมชน ให้คนในชุมชนได้แสดงความมีน้ำใจ การเอื้อเพื่อเกื้อกูลต่อกัน ให้การยอมรับนับถือ ให้เกียรติซึ่งกันและกัน เป็นการช่วยให้เกิดการเชื่อมต่อกันความสัมพันธ์ของสมาชิกในชุมชนให้เกาะเกี่ยวกัน ทำให้ญาติพี่น้อง เพื่อนฝูงมาพบปะกัน มาเยี่ยมเยียนกัน มาร่วมแรงร่วมใจกัน เอาสายใยแห่งความรัก ความคิดถึง มารวมกัน และก่อให้เกิดการระดมทุนในทุก ๆ ด้านทั้ง คน เงิน แรงงาน วัสดุ ความคิด ฯลฯ ที่จะก่อให้เกิดประโยชน์แก่ส่วนรวม ประเพณีและวัฒนธรรมชุมชนจึงเป็นส่วนหนึ่งที่จะช่วยสร้างกระชับความสัมพันธ์ของสมาชิกกลุ่มแม่บ้านเกษตรสตรีพัฒนาผาสูกสัมพันธ์และชุมชน ให้เกิดเป็นพลังทางสังคมที่เกาะเกี่ยวกลมเกลียวแน่นแฟ้น มั่นคงสืบต่อไป เป็นการสร้างจิตสำนึก จิตสาธารณะ ร่วมกันทำกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อประโยชน์ต่อส่วนรวม ก่อให้เกิดเป็นพลังของชุมชนในการขับเคลื่อนให้สามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนของตนเองได้ ท้ายที่สุดจะนำไปสู่ความสำเร็จอย่างยั่งยืน และพึ่งตนเองได้ต่อไป

จากการจัดการสนทนากลุ่มในประเด็นการดำเนินงานด้วยการประยุกต์ใช้ทุนทางสังคม เพื่อสร้างความเข้มแข็งและยั่งยืนให้กับผลิตภัณฑ์ชุมชน พบว่า

1. การบริหารจัดการของกลุ่มมีการนำทุนภายในชุมชนมาต่อยอดพัฒนาให้สร้างสรรค์ และสร้างมูลค่าเพิ่ม กลายเป็นอัตลักษณ์ของชุมชนโดยการมีส่วนร่วมกันทั้งสมาชิก ประธาน และหน่วยงานภายนอก
2. กลุ่มฯ มีศักยภาพเพียงพอที่จะพัฒนารูปแบบการประยุกต์ใช้ทุนทางสังคมผ่านการเรียนรู้และการแก้ปัญหา ซึ่งสิ่งนี้เองถือเป็นปัจจัยแห่งความสำเร็จ
3. ชุมชนสามารถใช้ประโยชน์จากทุนภายในชุมชนได้อย่างเต็มที่ คุ่มค่า สามารถนำมาประยุกต์ให้เกิดผลิตภัณฑ์ที่สร้างสรรค์ และรักษาวัฒนธรรม

ทุนทางสังคมกับการสร้างความเข้มแข็งของกลุ่ม ความเข้มแข็งของกลุ่มแม่บ้านเกษตรสตรีพัฒนาผาสูกสัมพันธ์ส่วนหนึ่งเกิดจากผู้นำเป็นคนดี เสียสละ มีความอดทน มีความรู้ และน่านับถือ ส่งผลให้สมาชิกกลุ่มแม่บ้านเกษตรสตรีพัฒนาผาสูกสัมพันธ์ศรัทธาและอยากที่จะร่วมทำงานด้วย นอกจากนี้ยังมีความจริงใจต่อสมาชิก เป็นที่พึ่งของสมาชิก มีไหวพริบเข้ากับผู้อื่นได้ง่าย และรู้จักดึงบุคลากรภายนอกมาใช้ให้เกิดประโยชน์ ทำให้กลุ่มแม่บ้านเกษตรสตรีพัฒนาผาสูกสัมพันธ์ สามารถพัฒนาไปได้อย่างก้าวกระโดด กลุ่มมีความโปร่งใส ซึ่งเป็นปัจจัยพื้นฐานในการดำเนินกิจการ กลุ่มแม่บ้านเกษตรสตรีพัฒนาผาสูกสัมพันธ์มีการจัดประชุมพูดคุยและมีการชี้แจงผลการดำเนินงานอย่างสม่ำเสมอ เกิดความโปร่งใส สร้างความมั่นใจให้แก่สมาชิกและกลายเป็นความน่าเชื่อถือ

สมาชิกกลุ่มแม่บ้านเกษตรสตรีพัฒนาผาสุกสัมพันธ์มีจิตอาสา มีส่วนร่วมในการพัฒนา และมีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน จึงทำให้กลุ่มแม่บ้านเกษตรสตรีพัฒนาผาสุกสัมพันธ์มีความสามัคคีและมีความเข้มแข็งรวมใจกันพัฒนาผลิตภัณฑ์จนประสบผลสำเร็จ

การมีส่วนร่วมของสมาชิก สมาชิกมีโอกาสคิด ตัดสินใจ วางแผน ร่วมหาสาเหตุปัญหา ร่วมระดมทุน ให้เกียรติซึ่งกันและกัน ผลสำเร็จที่เกิดขึ้นจะเป็นประโยชน์ต่อสมาชิกโดยรวม การเข้ามามีส่วนร่วมจะช่วยให้วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของสมาชิกดีขึ้น เสริมสร้างความสามัคคีภายใน กลุ่มแม่บ้านเกษตรสตรีพัฒนาผาสุกสัมพันธ์ ให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น การที่สมาชิกเข้ามามีส่วนร่วมในการ ตัดสินใจ เรื่องต่าง ๆ สมาชิกย่อมยินดีให้ความร่วมมือในเรื่องนั้น ๆ และจะมีผลทำให้กิจกรรมนั้น ๆ สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ทุกคนได้เห็นประโยชน์ จึงเข้าร่วมด้วยความสมัครใจ อันจะนำไปสู่ความสำเร็จได้ ในที่สุด กลุ่มแม่บ้านเกษตรสตรีพัฒนาผาสุกสัมพันธ์ มีปฏิสัมพันธ์กับหน่วยงานราชการและหน่วยงาน ภายนอกชุมชนเพื่อหาช่องทางการพัฒนาและจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ สร้างความสัมพันธ์โดยการส่ง สมาชิกเข้าร่วมอบรม ช่วยเหลือเกื้อกูลกันและกันกับหน่วยงานราชการอยู่เสมอ เพื่อให้เกิดสัมพันธ์ที่ดี การมีสัมพันธ์ที่ดีกับเครือข่ายจะทำให้กลุ่มแม่บ้านเกษตรสตรีพัฒนาผาสุกสัมพันธ์สามารถดำเนินการ ได้อย่างง่าย ทั้งในเรื่องขององค์ความรู้ต่าง ๆ เช่น การขอมาตรฐานโอทอป การแปรรูปผลิตภัณฑ์ สมาชิกกลุ่มแม่บ้านเกษตรสตรีพัฒนาผาสุกสัมพันธ์สามารถนำความรู้ที่ได้รับไปใช้ในการเพิ่ม ประสิทธิภาพการผลิตสินค้า และได้รับการสนับสนุนช่วยเหลือจากภาคีเครือข่ายเพื่อสร้าง ความเข้มแข็งและยั่งยืนให้กับผลิตภัณฑ์ชุมชน เช่น สำนักงานเกษตรจังหวัดชลบุรี ร่วมกับสำนักงาน พาณิชยจังหวัดชลบุรี ดำเนินการจัดทำคำขอขึ้นทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ ในพืชที่มีลักษณะ เด่นของจังหวัด จำนวน 3 ชนิด หนึ่งในนั้นก็คือ ฝรั่งหนองข้างคอก

สมาชิกกลุ่มมีช่องทางสำหรับติดต่อสื่อสารและประสานงานกันภายในกลุ่มแม่บ้านเกษตร สตรีพัฒนาผาสุกสัมพันธ์ มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันและรักษาสัมพันธ์ภาพที่ดีต่อกันเสมอ การบริหารจัดการกลุ่มต้องอยู่ภายใต้กฎ/ระเบียบ/ข้อบังคับที่ชัดเจนและถือปฏิบัติร่วมกัน สมาชิกมีการติดต่อ ประสานงานขอรับการสนับสนุนจากหน่วยงานต่างๆ เพื่อสร้างความเข้มแข็งหากมีทุนทางสังคม อันได้แก่คนดีมีความรู้ มีจิตใจเอื้อเฟื้อ ช่วยเหลือให้ชุมชนดีขึ้นเพราะจิตอาสาจะมีความเข้าใจ ใ้วางใจ กัน ศรัทธา แบ่งปัน มีความรับผิดชอบ สามัคคีเป็นหมู่คณะ ยอมรับความแตกต่าง มีความเสียสละ แต่ทั้งนี้ก็ต้องได้รับการสนับสนุนจากภาคอื่น ๆ ด้วยในเรื่องของงบประมาณให้กับกลุ่มแม่บ้านเกษตร สตรีพัฒนาผาสุกสัมพันธ์ เพื่อต่อยอดไปสู่ความยั่งยืน การสร้างศรัทธาในการเสริมสร้างความเข้มแข็ง ของชุมชน บุคคลถือเป็นองค์ประกอบที่สำคัญมากที่สุด เพราะกิจกรรมการพัฒนาต่าง ๆ เกิดขึ้นได้ จากบุคคล ดังนั้นจึงมีความจำเป็นมากจะทำให้คนในชุมชนเกิดความรักต่อชุมชนและตระหนักถึง ความสำคัญในการพัฒนาชุมชน การสร้างจิตสำนึกรักบ้านเกิดจึงเป็นแนวทางหนึ่งที่สำคัญอันจะทำให้ ชุมชนมีความเข้มแข็งขึ้นได้ การสร้างความสัมพันธ์กันระหว่างบุคคล กลุ่มหรือชุมชนอื่น ๆ

เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้และให้การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และแก้ไขปัญหาาร่วมกัน องค์การบริหารส่วนตำบลหนองข้างคอก ได้จัดงบประมาณประมาณสนับสนุนในการฝึกอบรมพัฒนาอาชีพ ดังที่ประธานฯได้กล่าวว่า “องค์การบริหารส่วนตำบลหนองข้างคอก สร้างความรู้ ทักษะ ความคิดริเริ่มในการพัฒนาตนเองและกลุ่มแม่บ้านเกษตรสตรีพัฒนาผาสุกสัมพันธ์ ให้เกิดความยั่งยืน โดยให้กลุ่มแม่บ้านเกษตรสตรีพัฒนาผาสุกสัมพันธ์ เป็นคนเสนอว่ามีความต้องการจะอบรมอาชีพอะไร ” (คุณญาณ์ ใจดี นามสมมติ, สัมภาษณ์, 3 เมษายน 2566)

ส่วนราชการอื่น ๆ ที่ให้การสนับสนุนชุมชน เช่น กรมส่งเสริมการเกษตร เกษตรจังหวัด เกษตรอำเภอ บุคลากรจากมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ฯลฯ เป็นอีกปัจจัยหนึ่งซึ่งช่วยเพิ่มองค์ความรู้ให้กับคนในชุมชน และเพื่อเพิ่มศักยภาพ สร้างความรู้ ทักษะ ความคิดริเริ่ม ในการพัฒนาตนเองและกลุ่มแม่บ้านเกษตรสตรีพัฒนาผาสุกสัมพันธ์ ให้เกิดความยั่งยืนได้รับการสนับสนุนจากองค์กรต่างๆ ภายนอกชุมชนอย่างต่อเนื่อง เนื่องจากการดำเนินกิจกรรมกลุ่มแม่บ้านเกษตรสตรีพัฒนาผาสุกสัมพันธ์ เป็นที่ยอมรับต่อองค์กรภายนอกชุมชน เพราะเป็นกลุ่มที่อยู่ในระเบียบและมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องตลอดมา จึงมีองค์กร ให้ความสนใจที่จะเข้ามาให้การสนับสนุนด้านงบประมาณ ด้านความรู้ ด้านการพัฒนาต่าง ๆ ปัจจัยภายนอกนี้ทำให้กลุ่มฯ และชุมชนเกิดการสร้างทุนทางสังคม ทางด้านการสร้างและรับความรู้ใหม่ การมีส่วนร่วม การยอมรับและไว้วางใจ การเสียสละต่อกัน ปัจจัยภายนอกนี้จึงมีส่วนช่วยสร้างและผลักดันให้เกิดพลังทางสังคมและก่อให้เกิดพลังทางสังคม ทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อการพัฒนา

ทุนทางสังคมกับการสร้างความยั่งยืน ประธานกลุ่มแม่บ้านเกษตรสตรีพัฒนาผาสุกสัมพันธ์มีความสามารถในการประสานงานเป็นอย่างดี และสมาชิกกลุ่มมีกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันอยู่เสมอ มีการตรวจสอบความถูกต้องของการดำเนินงานกลุ่มแม่บ้านเกษตรสตรีพัฒนาผาสุกสัมพันธ์ มีการหาช่องทางการตลาดและผลิตสินค้าใหม่อย่างต่อเนื่องเพื่อให้เกิดความยั่งยืน การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและร่วมตัดสินใจในการดำเนินงานของกลุ่ม และการมีส่วนร่วมในการลงทุน ลงแรง การแลกเปลี่ยน เพื่อปฏิบัติกิจกรรมร่วมกันของสมาชิกกลุ่มแม่บ้านเกษตรสตรีพัฒนาผาสุกสัมพันธ์อย่างต่อเนื่อง มีความสามัคคี และมีเจตนารมณ์ร่วมกันที่จะดำเนินการให้บรรลุความสำเร็จ สมาชิกกลุ่มแม่บ้านเกษตรสตรีพัฒนาผาสุกสัมพันธ์ ทำงานร่วมกันอยู่เป็นประจำอย่างต่อเนื่องและเติบโตขึ้นเรื่อย ๆ นั้น เพราะมีการโยงโยปฏิสัมพันธ์ของสมาชิกในกลุ่มแม่บ้านเกษตรสตรีพัฒนาผาสุกสัมพันธ์ ซึ่งการติดต่อสื่อสารและแลกเปลี่ยนทำให้เกิดเป็นความเข้มแข็งโดยจะร่วมกันคิด ร่วมกันทำ ร่วมกันแก้ไขปัญหา และร่วมตัดสินใจในการดำเนินงานเพื่อให้กลุ่มแม่บ้านเกษตรสตรีพัฒนาผาสุกสัมพันธ์ประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ของกลุ่มแม่บ้านเกษตรสตรีพัฒนาผาสุกสัมพันธ์

สำหรับสมาชิกกลุ่ม สมาชิกมีความรับผิดชอบทุกคนรู้จักหน้าที่ของตนเองทำหน้าที่ของตนเอง มีความเห็นอกเห็นใจ เอื้ออาทรต่อกัน มีการนำเงินมาร่วมลงทุนโดยไม่กลัวว่าจะมีการโกงกันเกิดขึ้น เพราะสมาชิกมีความไว้วางใจกัน และมองว่าสิ่งที่ทำจะเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม จะสร้างความเข้มแข็งและยั่งยืนให้กลุ่มแม่บ้านเกษตรสตรีพัฒนาผาสุกสัมพันธ์ และจะประสบผลสำเร็จ โดยประธานกลุ่มฯ ได้กล่าวถึงการจัดหาเงินทุนเพื่อดำเนินการภายในกลุ่มแม่บ้านเกษตรสตรีพัฒนาผาสุกสัมพันธ์ว่า “สมาชิกกลุ่มแม่บ้านเกษตรสตรีพัฒนาผาสุกสัมพันธ์มีปฏิสัมพันธ์ร่วมกัน อยู่เสมอ มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เอื้ออาทรต่อกัน จนเกิดเป็นความรัก ความสามัคคี และมีความไว้วางใจกัน และตัดสินใจที่จะร่วมแก้ไขปัญหาของคนในชุมชน ทำให้สามารถรวมตัวกัน อย่างเหนียวแน่น จึงมีการนำเงินมาร่วมหุ้นเพื่อขับเคลื่อนกิจกรรมของกลุ่มแม่บ้านเกษตรสตรีพัฒนาผาสุกสัมพันธ์จนเกิดการพัฒนาและเกิดประโยชน์ต่อกลุ่มแม่บ้านเกษตรสตรีพัฒนาผาสุกสัมพันธ์ และนี่เป็นเครื่องยืนยันว่าทุนทางสังคมสามารถสร้างความเข้มแข็งและยั่งยืนให้กับผลิตภัณฑ์ชุมชนได้” (คุณญาณี ใจดี นามสมมติ, สัมภาษณ์, 10 เมษายน 2566)

สำหรับปัจจัยภายนอกที่อาจถือได้ว่าเป็นต้นทุนทางสังคมที่สำคัญต่อการก่อรูป สร้างความเข้มแข็ง สร้างความยั่งยืน ผ่านทั้งกลุ่ม และประธานกลุ่ม คือ

1. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จากการศึกษาพบว่า การสนับสนุนกลุ่มฯ ได้รับการสนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนตำบลหนองช้างคอก สนับสนุนงบประมาณในการฝึกอบรมอาชีพต่าง ๆ ให้กับกลุ่มแม่บ้านเกษตรสตรีพัฒนาผาสุกสัมพันธ์ และชุมชน การสนับสนุนขององค์การบริหารส่วนตำบลหนองช้างคอกเป็นการเพิ่มทุนให้กับชุมชนเป็นการเพิ่มศักยภาพของสมาชิกกลุ่มแม่บ้านเกษตรสตรีพัฒนาผาสุกสัมพันธ์ และคนในชุมชน ในการไปมาหาสู่กัน และได้รับความรู้ใหม่ ๆ จากการพัฒนา ซึ่งการเพิ่มศักยภาพนี้ถือเป็นเรื่องสำคัญอย่างยิ่งของคนในชุมชนที่จะเพิ่มความสัมพันธ์อันดีของคนในชุมชน

2. ส่วนราชการอื่น ที่ให้การสนับสนุนกลุ่มแม่บ้านเกษตรสตรีพัฒนาผาสุกสัมพันธ์และชุมชน เช่น สำนักงานพัฒนาชุมชน,กรมส่งเสริมการเกษตร,เกษตรจังหวัด,เกษตรอำเภอ บุคลากรจากมหาวิทยาลัยม.บูรพา ก็เป็นปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งที่ช่วยเพิ่มองค์ความรู้ให้กับคนในกลุ่มแม่บ้านเกษตรสตรีพัฒนาผาสุกสัมพันธ์และในชุมชน ให้การสนับสนุน เช่น ได้ให้บุคลากรเข้ามาแนะนำ สร้างความรู้ให้สมาชิกกลุ่มแม่บ้านเกษตรสตรีพัฒนาผาสุกสัมพันธ์และคนในชุมชน ให้ได้รับความรู้และเทคโนโลยีใหม่ๆ ที่ทันสมัย ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน

เมื่อพิจารณาทุนทางสังคม อาจกล่าวได้ว่า ทุนทางสังคมภายในและภายนอกมีความสำคัญกับการก่อรูป การดำเนินการ ความเข้มแข็งและความยั่งยืน ดังนี้

ทุนทางสังคมภายใน

1. ผู้นำเป็นนักประสาน มีความรู้ และได้รับการยอมรับจากสังคม มีจิตใจดี มีความเสียสละ มีจิตสำนึกสาธารณะ

2. ความร่วมมือร่วมใจกัน

3. มีภูมิปัญญาท้องถิ่นและความรู้ที่เกิดขึ้นใหม่ โดยภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่มีการสั่งสมสืบทอดกันมายาวนานจากคนรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่ง จากอดีตถึงปัจจุบันทำให้เกิดความหลากหลายของความรู้ ที่นำมาใช้ประโยชน์ได้

4. วัฒนธรรมวิถีชีวิตที่สืบทอดกันมายาวนานและเป็นที่ยอมรับในสังคม ความเชื่อ ความศรัทธา จารีตประเพณี ที่ยึดโยงคนในสังคม

5. ความสัมพันธ์ระบบเครือญาติ

6. ความรัก ความสามัคคี เอื้ออาทรต่อกัน

ทุนทางสังคมภายนอก

สถาบัน องค์กรต่างๆ หน่วยงาน ที่สนับสนุนและผลักดันให้เกิดพลังร่วมของคนในชุมชน/สังคม ด้านนโยบายและงบประมาณ สร้างความรู้ทางวิชาการ ให้มีความพร้อมในการบริหารจัดการ กลุ่ม ปัจจัยแห่งความสำเร็จของกลุ่มๆ ที่ทำให้มีความมั่นคง มีการพึ่งตนเองและพึ่งพากันเกิดขึ้น ชุมชนเข้มแข็งล้วนเกิดจากทุนทางสังคมที่ชุมชนมีอยู่ เช่น

1. การมีผู้นำที่เข้มแข็งและมีความรู้ มีความเสียสละ เป็นที่ยอมรับของชาวบ้าน นำทุนมนุษย์ที่มีอยู่มาผสมผสานกับทุนปัญญาและวัฒนธรรมในท้องถิ่น ช่วยจัดการการพัฒนาชุมชน เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

2. ชาวบ้านตระหนักถึงประโยชน์ของการรวมกลุ่ม มีจิตสำนึกในการเสียสละ

3. ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นเพื่อค้นหาปัญหา สาเหตุ และทางเลือกแก้ไขต่าง ๆ ร่วมกัน โดยใช้ภูมิปัญญา ความรู้ ความสัมพันธ์ ให้เกิดประโยชน์

4. มีภาครัฐที่มีความสามารถและเสียสละให้การสนับสนุนเสริมสร้างพลังทางสังคมอย่างเป็นระบบและยั่งยืน ครอบครัวเป็นหน่วยเศรษฐกิจย่อยที่สุดที่มีความสำคัญสูง ถือเป็นทุนทางสังคมที่สำคัญในการพัฒนาคนและประเทศชาติ ให้มั่นคงและยั่งยืน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมไทยที่มีเอกลักษณ์เรื่องความเป็นครอบครัวที่เข้มแข็ง มีระบบเครือญาติและสายใยผูกพันมาช้านาน ด้วยเหตุผลข้างต้น การเพิ่มความยั่งยืนจึงควรใช้ครอบครัวเป็นกลไกหลัก การทำให้ครอบครัวเข้มแข็งสามารถดูแลพึ่งพาตนเองได้จำเป็นต้องให้ความสำคัญกับการพัฒนาศักยภาพของสมาชิก ตั้งแต่ให้ความรู้ วางแผน ให้คำปรึกษา อย่างเหมาะสม ปลูกจิตสำนึกสาธารณะทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม ทั้งนี้การปฏิบัติต้องร่วมมือระหว่างภาคีต่าง ๆ อย่างเป็นระบบ ทั้งภาครัฐและภาคเอกชนและชุมชน และมีการติดตามประเมินผลที่ดี แนวคิดที่นำเสนอมาให้เห็นนี้บ่งบอกว่าทุนทางสังคมมีบทบาทสำคัญ

ในการสร้างความมั่นคงให้มนุษย์ในมิติต่าง ๆ ซึ่งเป็นประเด็นที่กลุ่มและชุมชนต้องคิดและเลือกว่าจะนำทุนทางสังคมมาใช้ประโยชน์ในการพัฒนาได้อย่างไร

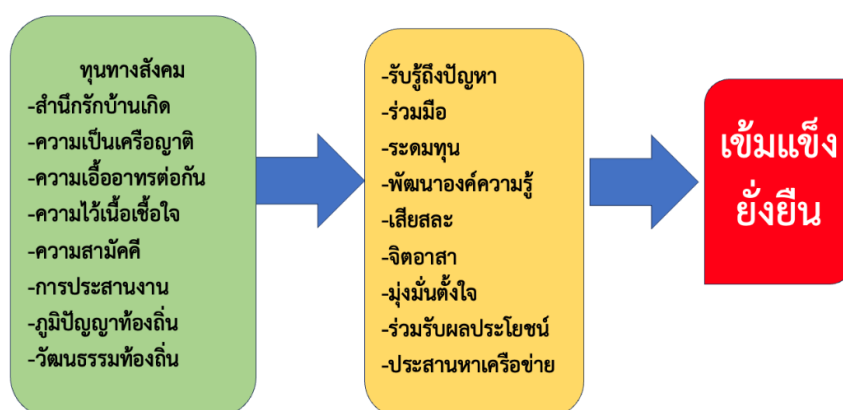
ประเด็นท้าทาย : การนำทุนทางสังคมมาสร้างความเข้มแข็งและยั่งยืนประเด็นที่จำเป็นต้องคำนึงถึง ดังนี้

1. จะต้องมีการสร้างความรู้ความเข้าใจให้สมาชิกในกลุ่มฯและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐเอกชนและชุมชนถึงบทบาทความสำคัญของทุนทางสังคมในการสร้างความเข้มแข็งและยั่งยืนเพื่อให้เกิดการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ว่า การสร้างความเข้มแข็งและยั่งยืนเป็นบทบาทหน้าที่ของทุกคนที่จะต้องร่วมมือกันและต้องนำสิ่งที่ดีที่ถือเป็นทุนของสังคมมาใช้ประโยชน์เป็นการบูรณาการ เพื่อให้สมาชิกกลุ่มฯมีความมั่นคงในทุกมิติ ได้รับการปกป้องคุ้มครองจากภัยคุกคามที่เกิดขึ้นอยู่แล้วและความเสี่ยงที่คาดว่าจะต้องเผชิญ เพื่อให้สามารถพึ่งพาตนเองได้

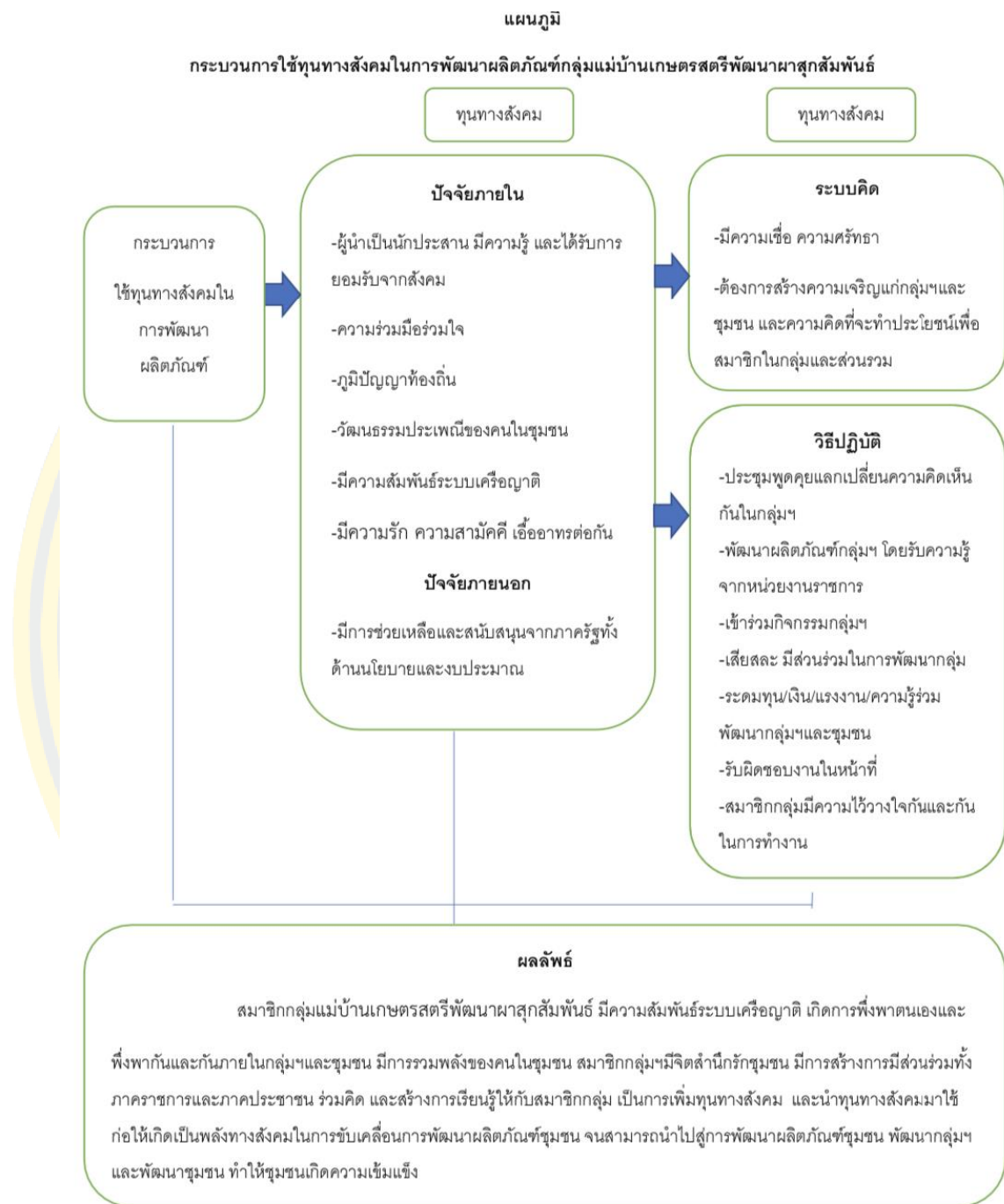
2. จะต้องมีการกลไกและกระบวนการที่เอื้ออำนวยให้สมาชิกกลุ่มฯและชุมชนสามารถนำทุนทางสังคมที่มีอยู่ของตนมาใช้ประโยชน์ในการเพิ่มความเข้มแข็งและยั่งยืนให้ตนเองและชุมชนได้อาทิ จัดการความรู้ภายในชุมชนเพื่อนำทุนทางภูมิปัญญาที่มีอยู่ของชุมชนมาบูรณาการกับความรู้ใหม่ที่เข้าไปในชุมชนเพื่อเพิ่มสมรรถนะในการปรับตัวต่อโลกยุคใหม่ได้อย่างเหมาะสม

3. จะต้องสร้างความร่วมมือจากภาคีการพัฒนาต่าง ๆ ในทุกระดับ

กล่าวโดยสรุป การทำให้กลุ่มฯ มีความเข้มแข็งและยั่งยืนจำเป็นต้องมีการปรับกระบวนทัศน์และการทำงานหลายเรื่อง ต้องระดมความร่วมมือจากทุนทางสังคมที่มีอยู่ในชุมชน เพื่อให้สมาชิกกลุ่มสามารถพึ่งพาตนเองได้ การสร้างความเข้มแข็งและมั่นคงให้กลุ่มฯ จะมองเพียงบริบทภายในเพียงอย่างเดียวไม่ได้ต้องคำนึงถึงบริบทภายนอกชุมชนด้วย จำเป็นต้องสร้างพันธมิตรภายนอกชุมชนเพื่อสร้างความยั่งยืนให้คนในกลุ่มฯด้วย

ภาพที่ 3 การนำทุนทางสังคมมาสร้างความเข้มแข็งและยั่งยืน

ภาพที่ 4 กระบวนการใช้ทุนทางสังคมในการพัฒนาผลิตภัณฑ์กลุ่มแม่บ้าน

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่อง ทูทางสังคมกับการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรสตรีจังหวัดชลบุรี มีวัตถุประสงค์ในการศึกษา 1. ศึกษาพัฒนาการของการก่อรูปของกลุ่มแม่บ้านฯ ชุมชนสวนมะพร้าว ตำบลหนองข้างคอก อำเภอเมืองชลบุรี จังหวัดชลบุรี 2. เพื่อวิเคราะห์ทุนทางสังคมและการใช้ทุนทางสังคมเพื่อสร้างความเข้มแข็งและยั่งยืนของผลิตภัณฑ์ชุมชนในการศึกษาใช้วิธีการศึกษาการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งศึกษาจาก 1. เอกสารที่เกี่ยวข้อง การศึกษาเอกสาร เช่น งานวิจัยวิทยานิพนธ์ บทความวิชาการ 2. การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก โดยมีผู้ให้ข้อมูลหลัก คือ ประธานฯ และสมาชิกกลุ่มฯ ประชาชนชุมชนที่มีความรู้เกี่ยวกับการแปรรูปฝรั่ง และเจ้าหน้าที่ภาครัฐที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับทุนทางสังคมและมีบทบาทในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของกลุ่มฯ 3. การเสวนากลุ่มย่อย (Focus group discussion) เป็นการพูดคุยกับสมาชิกกลุ่มฯ ประเด็นพูดคุยเกี่ยวข้องกับการใช้ทุนทางสังคมและบทบาทในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของกลุ่มฯ สำหรับการตรวจสอบจะทำการตรวจสอบข้อมูลภายใต้หลักการตรวจแบบสามเส้า (Triangulation) และวิเคราะห์ข้อมูล สรุปผลการศึกษาตามประเด็นดังนี้

1. ทุนทางสังคมกับการก่อรูปของกลุ่มฯ
 - 1.1 ทุนทางสังคมที่อยู่ภายในตัวบุคคล
 - 1.2 ทุนทางสังคมที่อยู่ในกลุ่มฯ
2. ทุนทางสังคมกับการสร้างความเข้มแข็งและยั่งยืน
 - 2.1 ทุนทางสังคมกับการสร้างความเข้มแข็ง
 - 2.2 ทุนทางสังคมกับการสร้างความยั่งยืน
3. ทุนทางสังคมในฐานะปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก

สรุปผลการศึกษา

1. ทุนทางสังคมกับการก่อรูปของกลุ่มแม่บ้านชุมชนสวนมะพร้าว ตำบลหนองข้างคอก อำเภอเมืองชลบุรี จังหวัดชลบุรี

อดีตคนในชุมชนมีอาชีพทำการเกษตร มีรายได้หลักมาจากการทำการเกษตร และเมื่อมีการนำกิ่งพันธุ์ฝรั่งเข้ามาปลูกในตำบลหนองข้างคอก ซึ่งก็พบว่าเป็นพื้นที่ที่เหมาะสมกับการปลูกฝรั่ง พันธุ์กลมสาละเป็นอย่างยิ่ง เพราะผลผลิตที่ได้มีลักษณะ เนื้อแน่น กรอบ หวาน รสชาติดี ทำให้เกษตรกรในพื้นที่ตำบลหนองข้างคอกเล็งเห็นรายได้ และสามารถเป็นอาชีพใหม่ในตำบลได้ จึงหันมา

ปลูกฝรั่งพันธุ์ดังกล่าวเกือบทั้งตำบล และเมื่อมีผลผลิตออกมาพร้อม ๆ กัน กลุ่มแม่บ้านฯ เห็นว่า เพื่อป้องกันการเกิดความเสียหายต่อผลผลิตทางการเกษตร จึงมีความต้องการนำฝรั่งมาแปรรูป เพื่อเพิ่มมูลค่า แก้ปัญหาผลผลิตเน่าเสีย ถนอมอาหารให้เก็บไว้ได้นาน และเพื่อสร้างงาน สร้างรายได้ แก่คน ในชุมชน จึงมีการรวมตัวกันของแม่บ้านฯ ตั้งเป็นกลุ่มวิสาหกิจชุมชน เพิ่มมูลค่าให้กับผลผลิตทางการเกษตรและลดความเสียหายของผลผลิตทางการเกษตร โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและเอกลักษณ์ชุมชน ด้วยความรัก ความสามัคคี ความมุ่งมั่นของคนในชุมชนที่ต้องการแก้ไขปัญหาให้กับชุมชน กลุ่มแม่บ้านฯ ร่วมแรงกันทำผลิตภัณฑ์ และช่วยกันประชาสัมพันธ์และจำหน่าย ทำให้กลุ่มเริ่มมี ยอดสั่งซื้อผลิตภัณฑ์เพิ่มมากขึ้นสร้างชื่อเสียงและทำให้เริ่มเป็นที่รู้จักมากขึ้น เมื่อมองเห็นว่า สามารถไปต่อได้ จึงได้รวมกลุ่มกันตั้งเป็นกลุ่มอาชีพแปรรูปผลไม้ และได้ตั้งชื่อกลุ่มว่า “กลุ่มแม่บ้าน เกษตรสตรีพัฒนาผาสุกสัมพันธ์” ได้รับการสนับสนุนจากเจ้าหน้าที่ภาครัฐในด้านการให้ความรู้ด้านวิชาการ การแปรรูปฝรั่ง ด้านการผลิตที่ถูกสุขลักษณะ และมีเสียงตอบรับที่ดีจากผู้บริโภค จึงได้รวมกลุ่มกัน และร่วมลงทุนตั้งเป็นกลุ่มอาชีพ แปรรูปผลไม้ นั่นก็คือ น้ำฝรั่งหนองข้างคอก ในปี พ.ศ. 2542 จนถึงปัจจุบัน

1.1 ทูทางสังคมที่อยู่ภายในตัวบุคคล

ประธานในฐานะผู้นำกลุ่มมีความสำคัญในการขับเคลื่อนกลุ่มและด้วยสามีเป็นอดีตกำนัน ตำบลหนองข้างคอก ที่ได้ปฏิบัติหน้าที่มาอย่างยาวนาน เป็นที่เคารพนับถือ ไว้วางใจ เป็นที่รู้จัก และเป็นที่ยรักของคนในชุมชน ทูทางสังคมจากสามีของประธานกลุ่ม จึงถือเป็นทรัพยากรที่สำคัญที่มีความเชื่อมโยงกับประธานกลุ่มฯ ทำให้ประธานกลุ่มฯ ได้รับความไว้วางใจและการสนับสนุนจากคนในชุมชน ส่งผลให้การจัดตั้งกลุ่มประสบความสำเร็จ และการดำเนินงานของกลุ่มเป็นไปได้อย่างราบรื่น และด้วยประธานกลุ่มฯ มีตำแหน่งเป็นทั้งผู้นำแบบเป็นทางการและผู้นำทางธรรมชาติ ความเป็นผู้นำของประธานกลุ่มฯ มีความใส่ใจความเดือดร้อนของชาวบ้าน มีความเสียสละ มีจิตอาสา ทำให้มักจะได้รับความร่วมมือจากคนในชุมชน และให้การสนับสนุนในทุก ๆ เรื่องที่ทำ คุณลักษณะนี้ ถือเป็นต้นทุนสำคัญของการสร้างทุนทางสังคมให้เกิดขึ้นกับประธานกลุ่มฯ ดังนี้แล้วทุนทางสังคมของประธานกลุ่มจึงส่งผลต่อการก่อรูปกลุ่มและการดำเนินงานของกลุ่มอย่างเห็นได้ชัด

1.2 ทุนทางสังคมที่อยู่ในกลุ่มฯ

สมาชิกกลุ่มฯ อยู่กันแบบเครือญาติ มีความรัก ความสามัคคี มีความผูกพันกัน เอื้อเพื่อเอื้อแม่ เห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน มีความไว้นื้อเชื่อใจกัน เอื้ออาทรช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ทุกคนต่างก็ต้องพึ่งพาอาศัยกันและกัน ทำให้เกิดเป็นความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ส่งผลให้เกิดการช่วยเหลือพึ่งพาซึ่งกันและกัน ระบบความสัมพันธ์นี้ถือเป็นทุนทางสังคมที่มีคุณค่าที่กลุ่มและชุมชน ได้ใช้เวลาในการสร้างและสั่งสมกันมา ทุนทางสังคมของชุมชน จึงมีองค์ประกอบที่หลากหลายและกลายเป็นทุนทางสังคมที่มีความสมบูรณ์ แสดงออกมาในรูปแบบต่าง ๆ สิ่งเหล่านี้

ทำให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนทำให้คนในชุมชนสามารถอยู่ได้ด้วยตนเองโดยไม่ต้องอาศัยปัจจัยภายนอกมากเกินไป เพราะปัจจัยภายในมีอยู่แล้ว การมีประเพณีวัฒนธรรมที่ดี การมีผู้นำที่ดี มีความเสียสละ มีจิตสำนึกรักชุมชน และมีจิตสาธารณะ พร้อมทั้งจะทำงานเพื่อประโยชน์ส่วนรวม สิ่งเหล่านี้มีบทบาทที่สำคัญต่อระบบคิดทำให้เกิดความสามัคคี รักใคร่ปรองดองกัน สะท้อนถึงคุณภาพที่ดีของคนในชุมชน

2. ทูทางสังคมกับการสร้างความเข้มแข็งและยั่งยืน

ชุมชนมีความสัมพันธ์กันแบบเครือข่าย มีลักษณะความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิด สนับสนุนกัน มีความรัก มีความปรองดอง เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เห็นอกเห็นใจกัน ต้องพึ่งพิงตนเองและพึ่งพิงซึ่งกันและกัน การยึดเหนี่ยวความสัมพันธ์ระหว่างกันและกัน ทูทางสังคมของเครือข่ายถูกนำมาใช้ในการดำเนินกิจกรรมของกลุ่มแม่บ้านฯ เป็นอย่างมาก เพื่อก่อให้เกิดพลังทางสังคมในการขับเคลื่อนกลุ่มแม่บ้าน และแก้ไขปัญหาของกลุ่มแม่บ้านและชุมชน สะท้อนให้เห็นถึงทูทางสังคมที่มีการตอบแทนกัน เกิดการยอมรับ ทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดประโยชน์ต่อส่วนรวม และประโยชน์ต่อกลุ่มฯ ประเพณีและวัฒนธรรม ที่เห็นได้ชัดของชุมชน คือ คนในชุมชนมีจิตใจที่เอื้ออาทร มีน้ำใจต่อกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ทูทางสังคมทำให้คนในชุมชนได้แสดงความเป็นน้ำใจ เป็นการช่วยให้เกิดการเชื่อมต่อบทบาทของสมาชิกในชุมชนให้เกาะเกี่ยวกัน ทำให้ญาติพี่น้องเพื่อนฝูงมาพบปะกัน ร่วมแรง ร่วมใจกัน เอาสายใยแห่งความรัก ความคิดถึงมารวมกัน และก่อให้เกิดการระดมทุนในทุก ๆ ด้านที่จะก่อให้เกิดประโยชน์แก่ส่วนรวม เกิดเป็นพลังของชุมชนในการขับเคลื่อนการดำเนินงานกลุ่มฯ ให้สามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนของตนเองได้ ท้ายที่สุดจะนำไปสู่ความสำเร็จอย่างยั่งยืนและสามารถพึ่งพาตนเองได้

2.1 ทูทางสังคมกับการสร้างความเข้มแข็ง

ความเข้มแข็งของกลุ่มแม่บ้านฯ ส่วนหนึ่งเกิดจากผู้นำ ผู้นำเป็นคนดี มีความเสียสละ ส่งผลให้สมาชิกกลุ่มแม่บ้านเกิดความศรัทธาและอยากที่จะร่วมทำงานด้วย นอกจากนี้ประธานกลุ่มฯ ยังเป็นที่พึ่งของสมาชิก และเข้ากับผู้อื่นได้ง่าย เป็นนักประสานที่สามารถชักชวนบุคลากรที่คาดว่า จะช่วยในการพัฒนาเข้ามาร่วมกิจกรรมกลุ่มส่งผลประโยชน์ให้กับกลุ่มฯ ได้ ทำให้การดำเนินกิจกรรมของกลุ่มแม่บ้านฯ สามารถพัฒนาไปได้อย่างก้าวกระโดด ซึ่งถือเป็นปัจจัยพื้นฐานในการดำเนินกิจการ กลุ่มแม่บ้านฯ มีการจัดประชุมพูดคุยแลกเปลี่ยนและมีการชี้แจงผลการดำเนินงานอย่างสม่ำเสมอ และโปร่งใส สร้างความเชื่อมั่นให้แก่สมาชิก จนเกิดเป็นความน่าเชื่อถือ ทำให้กลุ่มแม่บ้านเกษตรสตรีพัฒนาผาสุกสัมพันธ์มีความไว้วางใจ สามัคคีและมีความเข้มแข็งรวมใจกันพัฒนาผลิตภัณฑ์จนประสบผลสำเร็จ การมีส่วนร่วมของสมาชิก โดยเปิดโอกาสให้สมาชิกร่วมคิด ตัดสินใจ วางแผน ร่วมหาสาเหตุปัญหาและแก้ไขปัญหา และร่วมรับผลประโยชน์ การเข้ามามีส่วนร่วมจะช่วยให้วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของสมาชิกดีขึ้น การได้พบปะพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น

จะเสริมสร้าง ความสามัคคีภายในกลุ่มแม่บ้านเกษตรสตรีพัฒนาवासสุกสัมพันธ์ ให้แน่นแฟ้น สมาชิก ย่อมยินดีให้ความร่วมมือ และเข้าร่วมกิจกรรมด้วยความสมัครใจ ทำให้กิจกรรมสำเร็จลุล่วงไปได้ ด้วยดี ครอบครัวก็เป็นหน่วยเศรษฐกิจย่อยที่มีความสำคัญสูง ถือเป็นทุนทางสังคมที่สำคัญใน การพัฒนาคนและประเทศชาติ ให้มั่นคงและยั่งยืน สังคมไทยมีเอกลักษณ์เรื่องความเป็นครอบครัว ที่เข้มแข็ง มีระบบเครือญาติและสายใยผูกพันมาช้านาน การเพิ่มความเข้มแข็งและยั่งยืนจึงควรใช้ ครอบครัวเป็นกลไกหลัก นอกจากนี้ กลุ่มแม่บ้านฯ ยังต้องมีปฏิสัมพันธ์กับหน่วยงานราชการและ หน่วยงานภายนอกชุมชน ต้องช่วยเหลือเกื้อกูลกันและกันกับหน่วยงานราชการอยู่เสมอ การมีสัมพันธ์ ที่ดีกับเครือข่าย จะทำให้การดำเนินกิจกรรมกลุ่มฯ สามารถดำเนินการผ่านไปได้อย่างง่าย และได้รับ การสนับสนุนช่วยเหลือจากภาคีเครือข่าย อันจะทำให้กลุ่มฯ สามารถสร้างความเข้มแข็งและยั่งยืน ให้กับผลิตภัณฑ์ชุมชนได้ แต่ทั้งนี้ก็ต้องได้รับการสนับสนุนจากภาคอื่น ๆ ด้วยในเรื่องของงบประมาณ ทุนทางสังคม มีบทบาทสำคัญในการสร้างความมั่นคงให้มนุษย์ในมิติต่าง ๆ เพื่อต่อยอดไปสู่ ความยั่งยืน

2.2 ทุนทางสังคมกับการสร้างความยั่งยืน

สมาชิกกลุ่มมีกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน มีการตรวจสอบความถูกต้องของการ ดำเนินงานกลุ่ม สิ่งที่พบคือราคาฝรั่งมีราคาสูงแม้ไม่ต้องแปรรูป จึงไม่ควรนำมาแปรรูปเพราะอาจเป็น การเพิ่มต้นทุนให้มีต้นทุนที่สูงขึ้น และคนปัจจุบันก็นิยมทางผลสด กลยุทธ์สำคัญในการเปลี่ยนแปลง เพื่อสร้างความยั่งยืนให้กลุ่มฯ สมาชิกกลุ่มฯ คิดเปลี่ยนแปลงผลิตภัณฑ์ที่แปรรูปฝรั่งมาเป็นผลิตภัณฑ์ จากพืชชนิดอื่น ๆ และเพิ่มศักยภาพการผลิตเพื่อรับมือกับเรื่องไม่คาดคิดที่อาจเกิดขึ้นกับกลุ่มฯ กลไก ที่สามารถช่วยให้การผลิตสามารถเผชิญหน้าและพร้อมรับมือกับความท้าทายใหม่ได้ ๆ ก็คือ การคำนึงถึงต้นทุนการผลิต ช่วยให้กลุ่มควบคุมต้นทุนของกลุ่มฯให้อยู่ในกรอบได้ ส่วนผลิตภัณฑ์ใหม่ มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งต่อกลุ่มฯ ในการทำให้ประสบความสำเร็จและสามารถอยู่รอดในตลาด ที่แข่งขันอย่างรุนแรงในปัจจุบัน กลุ่มจึงคิดที่จะพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่มีความสัมพันธ์กับธุรกิจเดิม เป็นการสร้างการเติบโตด้วยการเพิ่มสินค้าใหม่ เช่น กระจับปี่ และน้ำสำรอง ที่มีความสอดคล้องกับ สินค้าที่มีอยู่เดิมในด้านการผลิต เพื่อลดต้นทุนในการค้นหาและทดลองเครื่องมือการผลิตและ การตลาดใหม่เพิ่มความหลากหลายเพื่อให้เหมาะสมกับผู้บริโภคที่แตกต่างกัน การหาช่องทางการ ตลาดและผลิตสินค้าใหม่อยู่เสมอ เพื่อสร้างความยั่งยืนให้กลุ่มฯ กลุ่มฯมีการการแลกเปลี่ยน ความคิดเห็นและร่วมตัดสินใจในการดำเนินงานของกลุ่ม เพื่อปฏิบัติกิจกรรมร่วมกันอย่างต่อเนื่อง มีความสามัคคี และมีเจตนารมณ์ร่วมกันที่จะดำเนินการให้บรรลุความสำเร็จและเติบโตขึ้นเรื่อย ๆ เพราะมีการโยงโยงปฏิสัมพันธ์ของสมาชิกในกลุ่มแม่บ้านเกษตรสตรีพัฒนาवासสุกสัมพันธ์ ซึ่งการ ติดต่อกันสื่อสารและแลกเปลี่ยนทำให้เกิดเป็นความเข้มแข็งโดยจะร่วมกันคิด ร่วมกันทำ ร่วมกันแก้ไขปัญหา และร่วมตัดสินใจในการดำเนินงานเพื่อให้กลุ่มฯ ประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ของกลุ่ม

ฯ สมาชิกกลุ่มฯ มีความรับผิดชอบ ทุกคนรู้จักหน้าที่ของตนเองทำหน้าที่ของตนเอง มีความเห็นอกเห็นใจ เอื้ออาทร ต่อกัน มีความไว้น้ำใจเชื่อใจกัน และมองว่าสิ่งที่ทำจะเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม อันจะสร้างความเข้มแข็งและยั่งยืนให้กลุ่มแม่บ้านเกษตรสตรีพัฒนาผาสุกสัมพันธ์

3. ทูทางสังคมในฐานะปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกทูทางสังคมในฐานะปัจจัยภายในที่สำคัญต่อการก่อรูป สร้างความเข้มแข็ง สร้างความยั่งยืน ผ่านทั้งกลุ่ม มีประธานกลุ่มผู้นำ เป็นนักประสาน ที่มีความรู้ความสามารถ ได้รับการยอมรับจากสังคม มีจิตใจดี มีความเสียสละ มีจิตสาธารณะ มีความร่วมมือร่วมใจกัน มีภูมิปัญญาท้องถิ่นและความรู้ที่เกิดขึ้นใหม่ โดยภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีการสั่งสมสืบทอดกันมายาวนานจากคนรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่ง จากอดีตถึงปัจจุบันทำให้เกิดความหลากหลายของความรู้ที่นำมาใช้ประโยชน์ได้สามารถแปลงทุนนี้ไปเป็นทุนทางเศรษฐกิจได้ วัฒนธรรมวิถีชีวิตที่สืบทอดกันมายาวนานและเป็นที่ยอมรับในสังคม ความเชื่อ ความศรัทธา จารีต ประเพณี ที่ยึดโยงคนในสังคม ความสัมพันธ์ระบบเครือญาติความรัก ความสามัคคี เอื้ออาทรต่อกัน การมีผู้นำที่เข้มแข็ง มีความรู้ มีความเสียสละ เป็นที่ยอมรับของชาวบ้าน นำทุนมนุษย์ที่มีอยู่มาผสมผสานกับทุนปัญญาและวัฒนธรรมในท้องถิ่น ช่วยจัดการการพัฒนาชุมชนให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ชาวบ้านตระหนักถึงประโยชน์ของการรวมกลุ่ม มีจิตสำนึกในการเสียสละ มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นเพื่อค้นหาปัญหา สาเหตุ และแนวทางแก้ไขต่าง ๆ ร่วมกัน โดยใช้ภูมิปัญญา ความรู้ ความสัมพันธ์ ให้เกิดประโยชน์ มีกองทุนหมู่บ้านฯ และกลุ่มแม่บ้านเกษตรผาสุก ที่ถือเป็นกลไกในการขับเคลื่อนทางด้านเศรษฐกิจที่สำคัญในชุมชน

ทูทางสังคมในฐานะปัจจัยภายนอกที่สำคัญต่อการก่อรูป สร้างความเข้มแข็ง สร้างความยั่งยืน ผ่านทั้งกลุ่ม และประธานกลุ่ม สถาบัน องค์กรต่างๆ หน่วยงาน ที่สนับสนุนและผลักดันให้เกิดพลังร่วมของคนในชุมชน/ สังคม ด้านนโยบายและงบประมาณ สร้างความรู้ทางวิชาการ ให้มีความพร้อมในการบริหารจัดการกลุ่ม ได้รับการสนับสนุนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ด้านงบประมาณในการฝึกอบรมอาชีพ ให้กับกลุ่มแม่บ้านเกษตรสตรีพัฒนาผาสุกสัมพันธ์ และชุมชน การสนับสนุนด้านงบประมาณขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นการเพิ่มทุนให้กับชุมชน เพิ่มศักยภาพของสมาชิกกลุ่มฯ และคนในชุมชน ถือเป็นเพิ่มความสัมพันธ์อันดีระหว่างคนในชุมชน และในส่วนราชการอื่นๆ ที่ให้การสนับสนุนกลุ่มแม่บ้านเกษตรสตรีพัฒนาผาสุกสัมพันธ์และชุมชน ถือเป็นปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งที่ช่วยเพิ่มองค์ความรู้ให้กับคนในกลุ่มแม่บ้านเกษตรสตรีพัฒนาผาสุกสัมพันธ์และในชุมชน มีภาครัฐที่มีความสามารถและให้การสนับสนุนเสริมสร้างพลังทางสังคมอย่างเป็นระบบและยั่งยืน

อภิปรายผล

การศึกษาเรื่อง ทูทางสังคมกับการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรสตรี จังหวัดชลบุรี โดยมีวัตถุประสงค์ในการศึกษา 1. เพื่อศึกษาพัฒนาการของการก่อรูปของกลุ่มแม่บ้านฯ ชุมชนสวนมะพร้าว ตำบลหนองข้างคอก อำเภอเมืองชลบุรี จังหวัดชลบุรี 2. เพื่อวิเคราะห์ทูทางสังคมและการใช้ทูทางสังคมเพื่อสร้างความเข้มแข็งและยั่งยืนของผลิตภัณฑ์ชุมชน ดังนี้

พัฒนาการของการก่อรูปของกลุ่มแม่บ้านฯ ชุมชนสวนมะพร้าว ตำบลหนองข้างคอก อำเภอเมืองชลบุรี จังหวัดชลบุรี

จากการศึกษาพบว่า อดีตคนในชุมชนมีอาชีพทำการเกษตร มีรายได้หลักมาจากการทำการเกษตร มีการนำกิ่งพันธุ์ฝรั่งเข้ามาปลูกในตำบลหนองข้างคอก ซึ่งก็พบว่าเป็นพื้นที่ที่เหมาะสมกับการปลูกฝรั่งพันธุ์กลมสาละเป็นอย่างดี เพราะผลผลิตที่ได้มีลักษณะ เนื้อแน่น กรอบหวาน รสชาติดี ทำให้เกษตรกรในพื้นที่มองเห็นรายได้ และอาชีพใหม่ในตำบล เมื่อเห็นว่าผลผลิตดีสามารถสร้างรายได้ได้ เกษตรกรในตำบลหนองข้างคอกจึงหันมาปลูกฝรั่งพันธุ์กลมสาละทั่วทั้งตำบล และเมื่อมีผลผลิตออกมาพร้อม ๆ กัน เป็นจำนวนมาก กลุ่มแม่บ้านฯ จึงมีความคิดว่า เพื่อป้องกันการเกิดความเสียหายต่อผลผลิตทางการเกษตร จึงมีความต้องการนำฝรั่งมาแปรรูปเพื่อเพิ่มมูลค่า แก้ปัญหาผลผลิตเน่าเสีย และเพื่อเป็นการถนอมอาหารให้เก็บไว้ได้นาน และเพื่อสร้างงานสร้างรายได้ แก่คนในชุมชน จึงมีการรวมตัวกันของแม่บ้านฯ ตั้งเป็นกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ด้วยความรัก ความสามัคคี ความมุ่งมั่นของคนในชุมชนที่ต้องการแก้ไขปัญหาให้กับชุมชน กลุ่มแม่บ้านฯ ร่วมแรงกันทำผลิตภัณฑ์ และช่วยกันประชาสัมพันธ์และจำหน่ายผลิตภัณฑ์ ทำให้กลุ่มเริ่มมียอดขายซื้อผลิตภัณฑ์เพิ่มมากขึ้นสร้างชื่อเสียงและรายได้ให้สมาชิกกลุ่มฯ และยังทำให้เริ่มเป็นที่รู้จักมากขึ้น จึงได้รวมกลุ่มกันตั้งเป็นกลุ่มอาชีพแปรรูปผลไม้ และได้ตั้งชื่อกลุ่มว่า “กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรสตรีพัฒนา ผาสุกสัมพันธ์” โดยได้รับการสนับสนุนจากเจ้าหน้าที่ภาครัฐในด้านการให้ความรู้ด้านวิชาการ การแปรรูป ด้านมาตรฐานผลิตภัณฑ์ เมื่อผลิตภัณฑ์มีมาตรฐานแล้ว และมีเสียงตอบรับที่ดีจากผู้บริโภค จึงได้รวมกลุ่มกัน และร่วมลงทุน ตั้งเป็นกลุ่มอาชีพ แปรรูปผลไม้ ชื่อว่า น้ำฝรั่งหนองข้างคอก ในปี พ.ศ. 2542 จนถึงปัจจุบัน ทูทางสังคม ที่อยู่ภายในตัวบุคคล ประธานในฐานะผู้นำกลุ่มมีความสำคัญในการขับเคลื่อนกลุ่ม ทูทางสังคมจากสามีของประธานกลุ่ม ถือเป็นทรัพยากรที่สำคัญที่มีความเชื่อมโยงกับประธานกลุ่มฯ ทำให้ประธานกลุ่มฯ ได้รับความไว้วางใจและการสนับสนุนจากคนในชุมชน ส่งผลให้การจัดตั้งกลุ่มประสบความสำเร็จและการดำเนินงานของกลุ่มเป็นไปด้วยความราบรื่น ทูทางสังคมของประธานกลุ่มจึงส่งผลต่อการก่อรูปกลุ่มและการดำเนินงานของกลุ่มอย่างเห็นได้ชัด

สอดคล้องกับแนวคิด สุวรรณี คำมั่น และคณะ (2546) ที่ว่า ทูทางสังคมเกิดจากการรวมตัว ร่วมคิด ร่วมทำ บนฐานของความไว้วางใจ สายใยผูกพันและวัฒนธรรมที่ดีงาม

ของสังคมไทยผ่านระบบความสัมพันธ์ที่มีการสะสมในลักษณะเครือข่ายเกิดเป็นพลังในชุมชน และสังคม ทูตทางสังคมตั้งอยู่บนบรรทัดฐานความไว้วางใจระหว่างกัน ความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน แบบแผนความสัมพันธ์อันดีที่มีต่อกัน ความเอื้ออาทร ความสามัคคี ความไว้วางใจซึ่งกันและกันที่ทำให้คนมีความเอื้อเพื่อเพื่อแผ่ต่อกัน มีการรวมพลังความคิด และมีกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ซึ่งทูตทางสังคมถือเป็นสิ่งที่สามารถพบเห็นได้ในชีวิตประจำวัน ไม่ว่าจะเป็นไมตรีจิตมิตรภาพ ความเห็นอกเห็นใจ และการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างกันของสมาชิกในครอบครัว เพื่อนบ้าน และบุคคลทั่วไป แล้วขยายวงออกไปเรื่อยๆ อย่างกว้างขวาง ก็จะนำไปสู่การสะสมทุนทางสังคมในชุมชนนั้นๆ การดึงทุนทางสังคมมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อส่วนรวม

สมาชิกในสังคมให้ความสำคัญต่อการระดมทุนเพื่อสร้างฐานะความมั่นคงในกลุ่มๆ ปัจจัยการสนับสนุนและความสัมพันธ์กับองค์การภายนอกทั้งภาครัฐและเอกชนที่ได้มีส่วนส่งเสริมสนับสนุนเกษตรกรในด้านต่างๆ ทำให้สมาชิกสามารถที่จะนำความรู้ไปปรับปรุงพัฒนาผลิตภัณท์ได้ ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะทุนทางการเงินของชุมชนไม่เพียงพอต่อการนำสมาชิกอื่น ๆ ไปศึกษาดูงาน ส่งผลให้การสร้างความรู้ขยายความรู้เป็นไปได้ยาก เนื่องจากสมาชิกส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ ขาดการจดบันทึก ขาดการนำเทคโนโลยีมาใช้ใน การจัดเก็บในลักษณะของการสังสมประสบการณ์ ทุนทางสังคมเป็นทรัพยากรที่ชุมชนได้สร้างขึ้น โดยเกิดจากความสัมพันธ์ทางสังคม ทุนทางสังคมได้เกื้อกูลให้เกิดกระบวนการจัดการความรู้ ก่อให้เกิดการแสวงหาความรู้ การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ การเรียนรู้ โดยการทดลองปฏิบัติ และการถ่ายทอดบทเรียนจากการดำเนินงาน จนเกิดการวิเคราะห์และสังเคราะห์ความรู้เดิมและความรู้ใหม่ที่เหมาะสมกับชุมชนนำไปสู่องค์ความรู้ใหม่ที่ก่อให้เกิดการพึ่งพากันเองภายในชุมชน

การเข้าร่วมประชุมกลุ่ม การอยู่ร่วมกัน การทำงานร่วมกันของคนในสังคมมีการ พบปะปรึกษาหารือกันอยู่อย่างสม่ำเสมอ เพื่อแก้ไขปัญหาและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน ยอมรับในเหตุผลที่ถูกต้องที่เป็นประโยชน์ การปรึกษาหารือ และการแลกเปลี่ยนอย่างไม่เป็นทางการระหว่างบุคคลในเครือข่าย เป็นต้น มีการประยุกต์ใช้ความรู้ ทั้งนี้เนื่องจากผู้นำกลุ่มๆ มีการแสวงหาความรู้ และศึกษาดูงาน และเข้ารับการศึกษาอบรมจากหน่วยงานภายนอก เข้าใจสภาพปัญหาความต้องการของชุมชนจึงสามารถประยุกต์ใช้ความรู้ ภูมิปัญญา การอยู่ร่วมกันของผู้คน อยู่ร่วมกับธรรมชาติ โดยไม่เอาเปรียบกัน บูรณาการทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้สู่องค์กรชุมชนในการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน การบูรณาการทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้สู่องค์กรชุมชนในการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน ให้ความสำคัญกับสมาชิกอื่นๆ ให้ความสำคัญกับถือ เจ้าหน้าที่หน่วยงานที่ให้การสนับสนุนด้วยความเสมอภาค ทั้งนี้เนื่องจากการดึงทุนทางสังคมมาใช้ เช่น ความไว้วางใจ จากการขอรับคำปรึกษาจากสมาชิกภายในชุมชน เป็นการบูรณาการ การดึงทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้ควบคู่กับการอยู่ร่วมกัน เพื่อแก้ไขปัญหาและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน

1. ทูตทางสังคมกับการก่อรูปของกลุ่มฯ

อภิปรายผลจากงานวิจัยของ พรชัย ศุภวิทิพัฒนา, วิจิตต์ศรี สงวนวงศ์, ณคุณ ธรณินิติญาณ, อรรถพล สืบพงศกร, พิมพ์พร โสววัฒนกุล และกนกอร สีมานนท์ (2564) เรื่อง การศึกษา การรวมกลุ่มเพื่อสร้างความเข้มแข็งอย่างยั่งยืนของชุมชนบางกะเจ้า ได้ทำการศึกษาลักษณะ การรวมกลุ่มที่ประสบความสำเร็จ วิเคราะห์การดำเนินการการพัฒนาเครือข่าย และข้อจำกัด ของกลุ่มที่มีการจัดตั้งขึ้นในพื้นที่บางกะเจ้า ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มที่ประสบความสำเร็จ เกิดจาก 1. มีความชัดเจนของวัตถุประสงค์ในการจัดตั้ง 2. มีการควบคุมโดยกฎระเบียบข้อบังคับที่เป็น ทางการ 3. เป็นความร่วมมือทั้งแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการและมีการเชื่อมโยงเครือข่าย กับหน่วยงานภายนอก 4. ดำเนินการภายใต้กฎระเบียบเฉพาะหรือพระราชบัญญัติในการจัดตั้งกลุ่ม และแบบบูรณาการร่วมกัน และ 5. จัดโครงสร้างฝ่ายบริหารและฝ่ายจัดการแบบเป็นทางการ คือ คัดเลือกโดยสมาชิก ดำเนินการเป็นไปตามมติที่ประชุมใหญ่ มีคณะกรรมการติดตามตรวจสอบ และมีโครงสร้างหน้าที่ความรับผิดชอบของกลุ่มที่แตกต่างกันตามความเหมาะสมของทรัพยากรและทุน สำหรับกลุ่มพื้นที่บางกะเจ้า พบว่า 1. มีการจัดตั้งกลุ่ม 3 แบบ คือ หน่วยงานภายนอกเข้ามาส่งเสริม การรวมตัวกันเองและการรวมตัวเพื่อสร้างช่องทางในการรับความช่วยเหลือ 2. การพัฒนาเครือข่าย จะต้องมีการจัดการที่มีความรู้ความสามารถและเห็นถึงประโยชน์ส่วนรวม และ 3. มีข้อจำกัดในเรื่อง ความชัดเจนเกี่ยวกับวัตถุประสงค์และแนวทางการดำเนินการนำไปสู่การนำไปสู่การไม่สามารถตอบ โจทย์สมาชิก ไม่เกิดผลประโยชน์ในเชิงเศรษฐกิจและสังคมที่ตรงกับความต้องการของสมาชิก

2. ทูตทางสังคมกับการสร้างความเข้มแข็งและยั่งยืน

อภิปรายจากงานวิจัยของ รุ่งโรจน์ ฝ่ายเยื่อ และศิริรักษ์ สันติชัย (2020) เรื่อง การมีส่วนร่วม ของกลุ่มแม่บ้านในการส่งเสริมผลิตภัณฑ์น้ำพริกชุมชนบ้านไผ่ขอดอน ตำบลไผ่ขอดอน อำเภอ เมือง จังหวัดพิษณุโลก ได้ทำการศึกษาสถานการณ์การดำเนินงานของกลุ่มผลิตภัณฑ์น้ำพริก ชุมชน บ้านไผ่ขอดอน ตำบลไผ่ขอดอน อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก และส่งเสริมการสร้าง รายได้ ทำให้กลุ่มแม่บ้านในชุมชนมีความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มและนำไปสู่ความยั่งยืน ในอาชีพ ตลอดจนส่งเสริมเศรษฐกิจและสังคม โดยใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ของกลุ่มผลิตภัณฑ์น้ำพริกชุมชนบ้านไผ่ขอดอน ตำบลไผ่ขอดอน อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ร่วมกับผู้วิจัย ทำการเก็บข้อมูลโดยการประชุมรวมกลุ่มสัมภาษณ์ และสังเกต ทำให้ทราบถึง ปัญหา อุปสรรค และความต้องการของกลุ่มแม่บ้าน มาสู่การแก้ไข

3. ทูทางสังคมในฐานะปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก

อภิปรายจากงานวิจัยของ สีนาด ตริวรณไชย (2561) เรื่อง ทูทางสังคม: ความหมายและความสำคัญ ทูทางสังคมอาจแบ่งกว้างๆได้เป็นสองประเภท คือ

ทูทางสังคมภายใน (Cognitive social capital) และ ทูทางสังคมภายนอก (Structural social capital) ทูทางสังคมภายใน มีลักษณะที่มองเห็นและประเมินได้ยาก เพราะมันอยู่ในจิตใจของเรา ทูทางสังคมแบบนี้จะเกี่ยวข้องกับเรื่องของความรู้สึกนึกคิด จิตใจ ความเชื่อ ทศนคติ เช่น ความเชื่อถือไว้วางใจกัน (Trust) คุณค่าร่วมกัน (Share values) ความเกื้อกูลกัน (Reciprocity)

ทูทางสังคมภายนอก มีลักษณะที่มองเห็นและประเมินได้ง่ายกว่า เข้าใจได้ง่ายกว่า ประเภทแรก ด้วยทูทางสังคมประเภทนี้เกี่ยวข้องกับบทบาท พฤติกรรม การกระทำหรือความสัมพันธ์ที่เราสร้างขึ้น ไม่ว่าจะเป็นในรูปแบบของเครือข่าย สายสัมพันธ์อุปถัมภ์ หรือจะเป็น เครือข่าย องค์กร ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ เช่น กลุ่มออมทรัพย์ องค์กรปกครองท้องถิ่น ชมรม เป็นต้น รวมถึงสถาบันในรูปของกฎของการเล่นเกม (Rule of the game) เช่น กฎ ระเบียบ ข้อบังคับ กฎหมาย รัฐธรรมนูญ

อย่างไรก็ตาม ทูทางสังคมทั้งสองแบบที่กล่าวมา เอาเข้าจริงแล้วสัมพันธ์กันอย่างแยกไม่ออก อีกทั้งในหลายๆครั้ง ยังส่งเสริมซึ่งกันและกันด้วย เช่น ความไว้วางใจกัน (ทูทางสังคมภายใน) ทำให้สามารถตั้งกลุ่มออมทรัพย์ (กลุ่ม/องค์กรซึ่งเป็นทูทางสังคมภายนอก) ขึ้นมาได้ ถ้ากลุ่มออมทรัพย์ในฐานะทูทางสังคมภายนอกนี้ สามารถดำเนินไปได้ด้วยดี ก็จะเป็นการตอกย้ำว่าการเชื่อถือไว้วางใจระหว่างกันเป็นเรื่องที่ดี เพราะทำให้ได้รับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจเพิ่มขึ้นด้วย ชาวบ้านก็มีแนวโน้มที่จะเชื่อถือไว้วางใจกันมากขึ้น กระทั่งว่าเกิดเป็น แบบแผนการเชื่อถือไว้วางใจกัน (Norm of trust) ยังไม่ต้องนับว่า เมื่อกลุ่มสามารถดำเนินการไปได้เรื่อยๆแล้ว เงินกองทุนจะยิ่งทบทวีให้ประโยชน์แก่คนในชุมชนได้มากขึ้นไปอีก

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

การศึกษาเรื่อง ทูทางสังคมกับการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนของกลุ่มแม่บ้านจังหวัดชลบุรี ได้ข้อค้นพบที่ได้รับจากการศึกษา ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน หรือภาคประชาชน ต้องให้ความสำคัญอย่างจริงจัง ต่อเนื่อง ในการพัฒนาที่ยั่งยืนของกลุ่มฯ การพัฒนาคนหรือการพัฒนาศักยภาพของคน ให้คนเป็นศูนย์กลาง

การพัฒนา จึงเป็นหลักการที่สำคัญ และการพัฒนาที่จะส่งผลต่อการขับเคลื่อนกลุ่มไปสู่ความเข้มแข็ง และยั่งยืนต่อไป

ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาในด้านของการแข่งขันในมิติของการเมืองท้องถิ่น ว่ามีสาเหตุใดบ้าง? ที่ส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ในระบบเครือข่าย และความสัมพันธ์ของสมาชิกในชุมชน และมีผลสะท้อนให้เห็นเป็นเช่นไร เพื่อเชื่อมโยงกับความสัมพันธ์ระหว่างทุนทางสังคมและระบบการเมืองท้องถิ่น ซึ่งอาจจะได้แง่มุมใหม่ต่อแนวคิดทุนทางสังคมในมิติของความขัดแย้งทางการแข่งขัน การช่วงชิง การได้เปรียบ-เสียเปรียบกันของระบบการเมืองท้องถิ่นที่มีผลกระทบต่อแนวคิดทุนทางสังคมได้

2. กลุ่มควรรักษาทุนทางสังคมภายในชุมชนให้คงอยู่และมีความยั่งยืน และสร้างสัมพันธ์ที่ดีกับเครือข่ายทางสังคม การมีทุนทางสังคมเสมือนเครื่องมือหรือกลไกที่จะอำนวยความสะดวกให้การทำงานร่วมกันให้เป็นไปอย่างราบรื่นและประสบความสำเร็จได้ง่ายขึ้น

3. ชุมชนควรพัฒนาให้เกิดเครือข่ายการเรียนรู้ เพราะจะทำให้เกิดการรับรู้ของสมาชิก ควรกระตุ้นสมาชิก สร้างกิจกรรมที่เกิดการเรียนรู้มากขึ้นทั้งภายในและภายนอกชุมชน และสร้างความร่วมมือในลักษณะเครือข่ายที่หลากหลาย เพื่อจะทำให้เกิดความรู้ใหม่ที่จะนำไปสู่ความเข้มแข็งของสมาชิกและชุมชน

4. ควรประสานหน่วยงานราชการ หรือหน่วยงานเอกชน เข้ามามีส่วนร่วมในการต่อยอดผลิตภัณฑ์ให้มากขึ้น สร้างความร่วมมือกับเครือข่ายภายนอกกลุ่มฯ ชุมชน ต่อการจัดกิจกรรมต่าง ๆ

5. ควรเชิญวิทยากรจากภายนอกหรือจัดการอบรมแก่คณะกรรมการ เพื่อเพิ่มเติมความรู้เกี่ยวกับการบริหารจัดการกลุ่มฯ ชุมชน

ทั้งนี้งานวิจัยด้านทุนทางสังคมกับการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนควรได้รับการพัฒนารูปแบบการวิจัยอย่างต่อเนื่องเพราะงานวิจัยในรูปแบบดังกล่าวไม่เพียงแต่จะสร้างประโยชน์ด้านวิชาการเท่านั้นแต่ยังสามารถสร้างประโยชน์ต่อเศรษฐกิจฐานรากอันเป็นพื้นฐานในการพัฒนาประเทศให้แข็งแกร่งต่อไป

จากผลการสำรวจ การพัฒนาและการวิจัยทั้งหมดที่ได้กล่าวไว้ข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า การพัฒนาผลิตภัณฑ์ บรรลุภัณฑ์และช่องทาง การจัดจำหน่าย ตลอดจนทั้งพัฒนากลยุทธ์ทางการตลาดที่เหมาะสมกับศักยภาพและความสามารถของกลุ่มฯ และคำนึงถึงความยั่งยืนในการพัฒนา ทั้งนี้บริบทของกลุ่มฯ เป็นกรณีศึกษาที่ดีสำหรับงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับผู้ประกอบการที่ต้องการแก้ไขปัญหาให้กับชุมชนโดยนำวัตถุดิบในพื้นที่มาแปรรูปสร้างรายได้ พบว่าปัจจัยที่สำคัญ ด้านบุคลากรของกลุ่มฯ ต้องมีความพร้อมต่อการพัฒนา เพื่อสร้างมาตรฐานและคุณภาพสินค้า แต่ปัญหาที่เกิดขึ้นทั้งจากการขาดการสนับสนุนอย่างต่อเนื่องจากภาครัฐ ต่อการพัฒนาล้วนแต่เป็นอุปสรรคอย่างยิ่งต่อการสร้างความยั่งยืน ทั้งนี้จึงสรุปผลการวิจัยฉบับนี้ว่าการพัฒนาผลิตภัณฑ์ควรได้รับการกำหนดให้

เหมาะสมกับศักยภาพในแต่ละกลุ่ม ทั้งนี้การกำหนดรูปแบบการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนที่ใช้มาตรฐานเดียวในการวางกรอบการพัฒนาถือเป็นความผิดพลาดเป็นอย่างยิ่งและอาจนำไปสู่การพัฒนาที่ไม่มีประสิทธิภาพและไม่สามารถสร้างความยั่งยืนได้อีกด้วย ดังนั้นผู้วิจัยจึงเห็นว่า รูปแบบการพัฒนาสินค้าชุมชนที่ดีควรที่จะคำนึงถึงปัจจัยเฉพาะด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัจจัยด้านศักยภาพของสมาชิก ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญต่อการกำหนดความยั่งยืน

บรรณานุกรม

- เกศทิพย์ กรี่เงิน. (2561). ปัจจัยที่มีผลต่อการซื้อผลิตภัณฑ์ชุมชน ประเภทผ้า เครื่องแต่งกายของผู้บริโภค. วารสารวิทยาลัยดุสิตธานี. เข้าถึงได้จาก <https://so01.tci-haijo.org/index.php/journaldtc/article/download/118111/90629/305258>
- กัลยา นาคบัว. (ม.ป.ป.). ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจซื้อผลิตภัณฑ์บำรุงผิวหน้าของประชาชนในเขตมีนบุรี กรุงเทพมหานคร. เข้าถึงได้จาก <https://mmm.ru.ac.th/MMM/IS/vlt15-2/6114993231.pdf>
- ภิกค์กดี กัลยาณมิตร. (2559). การพัฒนาทุนทางสังคมสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง. เข้าถึงได้จาก <https://so06.tci-thaijo.org/index.php/vrurdihsjournal/article/download/74008/59756/175752>
- คันธรส รองรัตนพันธุ์. (2549). การดำเนินงานของผู้ประกอบการสินค้าหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ ระดับ 3 - 5 ดาว ประเภทอาหาร ของจังหวัดชลบุรี. ม.ป.ท.
- จตุพร ดอนโสม และคณะ. (2563). ทุนทางสังคมของชุมชนชายแดนรัฐจัดตั้งบนพื้นที่ชายแดนไทย-กัมพูชา. เข้าถึงได้จาก <https://so05.tci-thaijo.org/index.php/parichartjournal/article/view/238856>
- จารุณี ช้างรักษา. (2564). กลยุทธ์การพัฒนากลุ่มอาชีพผลิตภัณฑ์ชุมชนของอำเภอประจักษ์ศิลปาคม จังหวัดอุดรธานี. วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี. เข้าถึงได้จาก <https://so06.tci-thaijo.org/index.php/UDRUAJ/article/view/250376>
- จุฑารัตน์ ทองสนิท. (2557). ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเลือกซื้อผลิตภัณฑ์ดูแลผิวหน้าออกแแกนิกของผู้บริโภคที่อาศัยอยู่ในกรุงเทพมหานคร. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเอเชียอาคเนย์. เข้าถึงได้จาก <https://so05.tci-thaijo.org/index.php/saujournalssh/article/view/240638>
- ฉัตรวิมลกาญจน์ ขอบสมัย. พฤติกรรมการตัดสินใจซื้อเซิร์ฟสเก็ตของผู้บริโภคในเขตกรุงเทพมหานคร. เข้าถึงได้จาก <https://mmm.ru.ac.th/MMM/IS/sat17/6214060183.pdf>
- ชาญฤทธิ์ แต่งอ่อน. (2564). การนำนโยบายมาตรฐานการบริการลูกค้ากรไทยยุค 4.0 ไปปฏิบัติ. วารสารครุศาสตร์ปริทรรศน์ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. เข้าถึงได้จาก <https://so02.tci-thaijo.org/index.php/EDMCU/article/download/249410/169315>

- ธัญชนก ชัยสุขและคณะ. (2559) การจัดการวิสาหกิจชุมชนในกลุ่มดอกไม้กวาด ดอกแก้ว อำเภอ
ดงสุวรรณ อำเภอ ดอกคำ จังหวัดพะเยา. เข้าถึงได้จาก [https://so05.tci-
thaijo.org/index.php/pacific/article/download/203520/141954/](https://so05.tci-thaijo.org/index.php/pacific/article/download/203520/141954/)
- นชชรร ปภาภูวโรจน์ และคณะ. (2556). การสำรวจทุนทางสังคมของบุคคลในจังหวัด
พระนครศรีอยุธยา : กรณีศึกษา บ้านต้นสะตอ หมู่ 4 ตำบลเกาะเรียน อำเภอ
พระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา. เข้าถึงได้จาก
<https://research.rmutsb.ac.th/fullpaper/2556/2556239509792.pdf>.
- นงลักษณ์ จิวจุ และคณะ. (2560). การพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์เพื่อเพิ่มมูลค่าสินค้าของกลุ่มโอท็อป
(OTOP) และการบริหารจัดการกลุ่มวิสาหกิจชุมชนขนาดย่อม. เข้าถึงได้จาก
<https://maesot.kpru.ac.th>
- นริศรา ภาควิธิ. (2564). ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดบริการที่มีผลต่อการตัดสินใจเลือกใช้สาย
การบินไทยต้นทุนต่ำในสถานการณ์โควิด-19. วารสารการวิจัย กาสะลองคำ
มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย. เข้าถึงได้จาก [https://so04.tci-
thaijo.org/index.php/ksk/article/view/249885](https://so04.tci-thaijo.org/index.php/ksk/article/view/249885)
- นรินทร์ คำนุ. (2565). การใช้ทุนทางสังคมในการพัฒนาเครือข่ายชาวบ้านลุ่มน้ำชีตอนล่างเพื่อ
แก้ไขผลกระทบจากการสร้างเขื่อน. วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี,
18(2), 35
- ณัฐฐา เลิศปัญญาวิวัฒน์. (2564). ทุนทางสังคมกับองค์การการเงินชุมชนหมู่บ้านนิคมพัฒนาหมู่ 7
ตำบลท่าชะมวง อำเภอรัตนบุรี จังหวัดสงขลา. วารสารมหาวิทยาลัยนราธิวาส
ราชนครินทร์ สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์. เข้าถึงได้จาก
[http://occ.sci.dusit.ac.th/oldweb/assets/file/95c93925fdaeb76ae5ec07
7236f530441461565253.pdf](http://occ.sci.dusit.ac.th/oldweb/assets/file/95c93925fdaeb76ae5ec077236f530441461565253.pdf) [occ.sci.dusit.ac.th_ nutch](http://occ.sci.dusit.ac.th/occ.sci.dusit.ac.th_nutch)
- ณัฐฐวิวัฒน์ อังคศิริบุญ. (2556). แนวคิดการพัฒนาผลิตภัณฑ์หัตถกรรมผ้า เพื่อเสริมสร้าง
ความสามารถในการแข่งขันของผู้ประกอบการกลุ่มหัตถกรรมผ้า " หนึ่งตำบล
หนึ่งผลิตภัณฑ์" จังหวัดเชียงใหม่. เข้าถึงได้จาก
[http://www.thapra.lib.su.ac.th/objects/thesis/fulltext/snamcn/
Nuttawat_Angkasiribu/fulltext.pdf](http://www.thapra.lib.su.ac.th/objects/thesis/fulltext/snamcn/Nuttawat_Angkasiribu/fulltext.pdf)

- เบญญาภา เศรษฐทัตต์. (2554). *ทุนทางสังคมกับการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ : กรณีศึกษา ตลาดคลองสวนร้อยปี อำเภอบางบ่อ จังหวัดสมุทรปราการ*. กรุงเทพฯ : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- ประพันธ์ นีกะโทก. (2557). *ทุนทางสังคมกับการจัดการความรู้สู่องค์กรชุมชนพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง*. เข้าถึงได้จาก <https://ethesis.mcu.ac.th/storage/Y6wqb5z90GwD4IRD5ZAHC3om4XER87vVGCabM2Fn.pdf>
- ประภัสสร คุ่มตระกูล. (2559). *แนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์และบรรจุภัณฑ์สบู่เหลวน้ำผึ้งชั้นโรงวิชาหกิจชุมชนกระแจะจันทร์ อ.นายายอาม จ.จันทบุรี*. เข้าถึงได้จาก <https://buuir.buu.ac.th/bitstream/1234567890/6153/1/57710312.pdf>
- ปรีชา ศิริมา. (2554). *พฤติกรรมการซื้อขายผลิตภัณฑ์หนึ่งผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบล ประเภทอาหารของผู้บริโภคจังหวัดแม่ฮ่องสอน*. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
- พัชมน บุญยาศรัย และฉัตรฤดี จงสุรีย์ภาส. (2561). *ปัจจัยความสำเร็จของผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบลของไทย*. เข้าถึงได้จาก <https://so03.tci-thaijo.org/index.php/jmscru/article/view/148170>.
- ปณณพงศ์ วงศ์ณาศรี. (2559). *ทุนทางสังคมกับข้อเสนอเชิงนโยบายของการบูรณาการทุนทางสังคมเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น*. *วารสารนาคบุตรปริทรรศน์*, 16(1), 103-104, 113.
- พงษ์ศักดิ์ เพชรสถิต. (2562). *ทุนทางสังคมกับการขับเคลื่อนธุรกิจชุมชน ในเขตตำบลเสม็ด อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี*. เข้าถึงได้จาก <https://so06.tci-thaijo.org/index.php/vrurdihsjournal/article/download>
- พจนา เอื้องไพบูลย์. (2546). *การพัฒนารูปแบบกระบวนการเรียนรู้ในชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน : การศึกษาแบบพหุกรณี*. เข้าถึงได้จาก <https://dric.nrct.go.th/index.php?/Search/SearchDetail/144481>
- พรชัย ศุภวิทิตพัฒนา. (2564). *การศึกษาการรวมกลุ่มเพื่อสร้างความเข้มแข็งอย่างยั่งยืนของชุมชนบางกะเจ้า*. *วารสารชุมชนวิจัย มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา*, 15(2), 118-119.
- พิมพ์พิสุทธิ์ อ้วนกล้า. (2560). *การพัฒนาศักยภาพการดำเนินงานกลุ่มหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ (โอท็อป) ประเภทสมุนไพรที่ไม่ใช่อาหาร*. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*

มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, 8(2), 208, 213.

- พรรณนิภา วิชัยพล. (2564). การศึกษาปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดผลิตภัณฑ์สบู่สมุนไพรไทยของผู้บริโภคในเขตวังทองหลาง กรุงเทพมหานคร. วารสารรัชต์ภาคย์. เข้าถึงได้จาก <https://so05.tci-thaijo.org/index.php/RJPJ/article/download/251205/171484/906797>
- พรทิพย์ สุขสงวน. (2557). ศักยภาพการบริหารจัดการกลุ่มผลิตภัณฑ์ชุมชนในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา. พระนครศรีอยุธยา. พระนครศรีอยุธยา : มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา. เข้าถึงได้จาก <http://etheses.aru.ac.th/thesisdetail.php?id=1108>
- พฤทธิพงศ์ ไชยพหล. (2563). การประยุกต์ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับการดำรงชีพในการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง: กรณีศึกษาชุมชนศิรีวง อำเภอลานสกาจังหวัดนครศรีธรรมราช. วารสารพัฒนาสังคม. เข้าถึงได้จาก <https://repository.nida.ac.th/handle/662723737/5084>.
- พัฒนพงศ์ สุกิจปาณีนิจ. (2552) ทูทางสังคมกับการพัฒนาประเทศ. เข้าถึงได้จาก https://doi.nrct.go.th/ListDoi/Download/480570/d41d8cd98f00b204e9800998ecf8427e?Resolve_Doi=10.14457/CU.the.2009.1511
- พิมพ์ หิรัญกิตติ. (2564). ผลได้ของวิสาหกิจชุมชนด้านการท่องเที่ยวในจังหวัดสระแก้ว. วารสารวิชาการสังคมศาสตร์เครือข่ายวิจัยประชาชน. เข้าถึงได้จาก <https://so03.tci-thaijo.org/index.php/prn/article/view/254994>
- ภฤดา กาญจนพ่ายพ. (2564). กลยุทธ์การตลาด หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ ในอำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย. วารสารวิชาการ สถาบันวิทยาการจัดการแห่งแปซิฟิก, 7(1), 581.
- ไมตรี อินเดรียะ. (2564). การพัฒนากระบวนการทุนทางสังคมของชุมชนทาสีทอง ตำบลบ้านเสด็จ อำเภอเคียนซา จังหวัดสุราษฎร์. วารสารมหาจุฬานาครทรรศน์, 8(11), 261-262.
- ไมตรี อินเดรียะ. (2560). ทุนทางสังคม. วารสารนาคบุตรปริทรรศน์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช, 9(2), 19.
- ยุพดี ทองโคตร และคณะ. (2558). การพัฒนาตลาดสินค้าของที่ระลึกเพื่อการท่องเที่ยว กรณีศึกษา ประเภทสินค้าโอท็อป (OTOP) ที่ผลิตจากผ้าไหมมัดขิด จังหวัดอุดรธานี. เข้าถึงได้จาก <https://www.hu.ac.th/conference/conference2015>
- รุ่งนภา ยรรยงเกษมสุข. (2557). มโนทัศน์ชนชั้นและทุนของปีแอร์ บูร์ดิเอด. วารสารเศรษฐศาสตร์การเมืองบูรพา, 2(1), 39
- รุ่งโรจน์ ฝ่ายเยื่อ. (2563). การมีส่วนร่วมของกลุ่มแม่บ้านในการส่งเสริมผลิตภัณฑ์น้ำพริกชุมชนบ้าน

- ไม่ทอดอน ตำบลไม่ทอดอน อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก. วารสารการบริหารการปกครองและนวัตกรรมท้องถิ่น, 4(1), 101.
- รพี ม่วงนนท์. (2564). ยุทธศาสตร์ของภาครัฐในการส่งเสริมหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์. วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยอีสเทิร์นเอเซีย ฉบับสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 11(3), 22.
- วาทัญญู ใจบริสุทธิ์. (2563). ทูทางสังคมกับการพัฒนาโครงการหนึ่งหมู่บ้านหนึ่งผลิตภัณฑ์ (One Village One Product: OVOP). เข้าถึงได้จาก http://www.graduate.dusit.ac.th/main/Download/Format_Turttiin/Format_Manual.pdf
- วรุฒิ โรมรัตนพันธ์. (2548). ทูทางสังคม. เข้าถึงได้จาก <https://dol.thaihealth.or.th/Media/OpenLink/165840f2-caed-e711-80e3-00155d65ec2e>
- วิษยานนท์ สุทธิโส. (ม.ป.ป). นโยบายตัวแบบนำร่องเพื่อการพัฒนาด้านการค้าชายแดนอำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้วสู่การเป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษ จังหวัดสระแก้ว ภายใต้บริบทประชาคมอาเซียน. เข้าถึงได้จาก <https://so01.tci-thaijo.org/index.php/AJPU/article/view/117217/98205>
- วันชัย ชันประสิทธิ์. (2560). ปัจจัยความสำเร็จของผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์. เข้าถึงได้จาก <https://so03.tci-thaijo.org/index.php/oarit/article/view/108255>.
- วรมณี มูลสิน. (2562). พิธีบายศรีสู่ขวัญบ้านโคกเมือง อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ การผลิตซ้ำทุนทางวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยว. *Asian Journal of Arts and Culture*, 19(1), 70
- สัคพัศ แสงฉาย และคณะ. (ม.ป.ป.). ทูทางสังคมกับการพัฒนาชุมชนบางนางลี่ อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม. เข้าถึงได้จาก https://kukr.lib.ku.ac.th/db/BKN/search_detail/download_digital_file/13808/89520
- สุวรรณี คำมั่นและสุจิตราภรณ์ นาคะลักษณ์. (2546). ความมั่นคงของมนุษย์. เข้าถึงได้จาก https://tdri.or.th/wp-content/uploads/2013/07/YE2003_2_06.pdf
- สุถดนอม ตันเจริญ. (2561). แนวทางการพัฒนาคุณภาพสินค้า OTOP ของวิสาหกิจชุมชน อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม. วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง. เข้าถึงได้จาก http://www.researchconference.kps.ku.ac.th/article_6/pdf/o_human20.pdf [researchconference.kps.ku.ac.th](http://www.researchconference.kps.ku.ac.th)

- สินาด ตรีวรณไชย. (2546). *ทุนทางสังคม: ความหมายและความสำคัญ*. เข้าถึงได้จาก <https://sinadworld.com/>
- สำนักส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นและวิสาหกิจชุมชน. (ม.ป.ป.). *โครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์*. เข้าถึงได้จาก <https://cep.cdd.go.th/otop>
- สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอनावัว. (2565). "หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ (นตผ./OTOP)". เข้าถึงได้จาก <https://district.cdd.go.th/nawa/>
- อมารสี อัมพันศิริรัตน์. (2557). *มโนทัศน์ของการวิจัยเชิงคุณภาพ*. วารสารเครือข่ายวิทยาลัยพยาบาลและการสาธารณสุขภาคใต้. เข้าถึงได้จาก https://rilj.rsu.ac.th/download/article/97rilj.rsu.ac.th.rilj.rsu.ac.th_nutch
- อรรธรณ แชนว้าง. (2563). *ทุนทางสังคมกับความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจของชุมชนย่านเยาวราช*. วารสารพัฒนาสังคม, 22(2), 95-96. เข้าถึงได้จาก https://ssed.nida.ac.th/images/jsd/Y22_2/06-SocialCapital.pdf
- อิสริย์ อนันต์โชคปฐมา. (2558). *ส่วนประสมทางการตลาดและการตัดสินใจซื้อสินค้าใน Line Giftshop*. เข้าถึงได้จาก http://ethesisarchive.library.tu.ac.th/thesis/2015/TU_2015_5702030460_3593_2059.pdf
- เอี่ยมพร หลินเจริญ. (2554). *การวิเคราะห์และนำเสนอผลในงานวิจัยเชิงคุณภาพ*. เข้าถึงได้จาก <http://www.edu.tsu.ac.th/major/eva/files/journal/DataAnalysis.pdf>
- องค์การบริหารส่วนตำบลหนองช้างคอกอำเภอเมืองชลบุรี จังหวัดชลบุรี. (ม.ป.ป.). *ข้อมูลพื้นฐาน*. เข้าถึงได้จาก <https://nongkhangkok.go.th/public/>
- อาทิตย์ บุคดาดวง .*ความสามารถในการนำทุนทางสังคมออกมาใช้ของชุมชนบ้านบางไพร อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม*. เข้าถึงได้จาก <https://so04.tci-thaijo.org/index.php/jar/article/download/240720/163906/>
- อัศวิน หนูจ้อย. (2559). *การสร้างหลักสูตรการพัฒนาศักยภาพผู้นำชุมชนเพื่อการเรียนรู้*. เข้าถึงได้จาก <https://rilj.rsu.ac.th/download/article/97>
- อาทิตมา วงษ์สีมามอนันต์. (2563). *การพัฒนาการท่องเที่ยววิถีชุมชนควบคู่กับผลิตภัณฑ์สินค้า OTOP ในอำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม*. เข้าถึงได้จาก <https://so02.tci-thaijo.org/index.php/RCIM/article/view/241063>

ภาคผนวก

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย (ประธานและสมาชิกกลุ่มฯ)

เรื่อง ทุนทางสังคมกับการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนของกลุ่มแม่บ้านเกษตรสตรี จังหวัดชลบุรี

- คำชี้แจง :
1. ผู้วิจัยจะสอบถามความยินยอมในการสัมภาษณ์จากผู้ให้สัมภาษณ์ก่อนทุกครั้ง
 2. ผู้สัมภาษณ์จะสอบถามความยินยอมในวิธีสัมภาษณ์ก่อนทุกครั้ง
 3. ผู้วิจัยจะแจ้งผู้ให้สัมภาษณ์ว่าผู้ให้สัมภาษณ์มีสิทธิ์ที่จะไม่ตอบคำถามในคำถามที่ไม่ประสงค์จะตอบหรือยุติการตอบคำถามได้ทุกเมื่อ

ตอนที่ 1 แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับข้อมูลส่วนตัวของผู้ให้สัมภาษณ์

ผู้ให้สัมภาษณ์ ชื่อ.....นามสกุล.....อายุ.....ปี

ตำแหน่ง.....ที่อยู่ / สถานที่.....

ทำงาน.....

วิธีการสัมภาษณ์ (จดบันทึก/บันทึกเสียง)

สัมภาษณ์เมื่อวันที่.....เดือน.....พ.ศ.....เวลา.....น.

สถานที่.....

ตอนที่ 2 แบบสัมภาษณ์เชิงลึกเกี่ยวกับสภาพทุนทางสังคมของสมาชิกกลุ่ม

1) ให้ท่านเล่าประวัติการตั้งกลุ่มของท่านว่าเกิดขึ้นได้อย่างไร?

.....

2) กลุ่มของท่านมีความเป็นมาอย่างไร?

.....

.....

3) สมาชิกในกลุ่มการมีส่วนร่วมในการดำเนินการของกลุ่มอย่างไร?

.....

.....

4) การก่อตั้งกลุ่มได้รับการสนับสนุนด้านเงินทุนจากแหล่งทุนใดหรือไม่อย่างไร?

.....

.....

5) เพราะเหตุใดสมาชิกกลุ่มจึงมีความมุ่งมั่นและตั้งใจที่จะยกระดับผลิตภัณฑ์?

.....

6) ในการดำเนินการของกลุ่มมีความร่วมมือจากหน่วยงานภายนอกหรือไม่อย่างไร?

.....

7) หลังจากกลุ่มประสบผลสำเร็จแล้ว กลุ่มมีแนวทางในการสร้างความเข้มแข็งให้คนในชุมชนอย่างไร?

.....

8) สมาชิกภายในกลุ่มมีการแบ่งหน้าที่การทำงานกันอย่างไร?

.....

9) ณ ปัจจุบันท่านคิดว่า กลุ่มของท่านประสบความสำเร็จแล้วหรือไม่ เพราะอะไร?

.....

ตอนที่ 3

ปัญหา อุปสรรค และแนวทางในการแก้ไขของกลุ่มฯ เพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป
 การดำเนินการของกลุ่มที่ผ่านมาประสบปัญหาด้านใด และกลุ่มมีวิธีในการแก้ไขปัญหาอย่างไร?

.....

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย (ฝ่ายสนับสนุน ภาคราชการ ประชาชน)
เรื่อง ทูทางสังคมกับการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนของกลุ่มแม่บ้านเกษตรสตรี จังหวัดชลบุรี

- คำชี้แจง : 1. ผู้วิจัยจะสอบถามความยินยอมในการสัมภาษณ์จากผู้ให้สัมภาษณ์ก่อนทุกครั้ง
2. ผู้สัมภาษณ์จะสอบถามความยินยอมในวิธีสัมภาษณ์ก่อนทุกครั้ง
3. ผู้วิจัยจะแจ้งให้ผู้ให้สัมภาษณ์ว่าผู้ให้สัมภาษณ์มีสิทธิ์ที่จะไม่ตอบคำถามในคำถามที่ไม่ประสงค์จะตอบหรือยุติการตอบคำถามได้ทุกเมื่อ

ตอนที่ 1 แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับข้อมูลส่วนตัวของผู้ให้สัมภาษณ์

ผู้ให้สัมภาษณ์ ชื่อ.....นามสกุล.....อายุ.....ปี

ตำแหน่ง.....ที่อยู่ / สถานที่ทำงาน.....

วิธีการสัมภาษณ์ (จดบันทึก/บันทึกเสียง)

สัมภาษณ์เมื่อวันที่.....เดือน.....พ.ศ.....เวลา.....น.

สถานที่.....

ตอนที่ 2 แบบสัมภาษณ์เชิงลึกเกี่ยวกับการช่วยเหลือและสนับสนุนกลุ่มฯ

1.กลุ่มมีการบริหารจัดการกลุ่มๆอย่างไร

.....

2.ปัญหาของกลุ่มฯที่พบเกิดจากอะไรบ้าง

.....

3.หน่วยงานมีวิธีการให้ความช่วยเหลือ สนับสนุนและแก้ไขปัญหาให้กลุ่มฯ อย่างไรบ้าง

.....

4.ระหว่างให้การช่วยเหลือกลุ่มฯ มีการบูรณาการร่วมกับหน่วยงานอื่น ๆ ในการให้ความช่วยเหลือหรือไม่อย่างไร

5.มีการติดตามผลหลังจากได้รับการช่วยเหลืออย่างไร

.....

ตอนที่ 3

ปัญหา อุปสรรค และแนวทางในการแก้ไข

3.1 ระหว่างให้การช่วยเหลือกลุ่มฯ ประสบกับปัญหาอะไรบ้าง

.....

3.2 เมื่อพบปัญหามีวิธีแก้ไขปัญหาให้กลุ่มฯ อย่างไร

.....

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย (Focus Group)

เรื่อง ทุนทางสังคมกับการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรสตรี จังหวัดชลบุรี

คำชี้แจง : 1. ผู้วิจัยจะสอบถามความยินยอมจากผู้ร่วมการสนทนากลุ่มทุกครั้ง
2. ผู้วิจัยจะแจ้งผู้ร่วมการสนทนากลุ่มว่าผู้ร่วมสนทนามีสิทธิ์ที่จะไม่ตอบคำถามในคำถามที่ไม่ประสงค์จะตอบหรือยุติการตอบคำถามได้ทุกเมื่อ

1) ในความคิดของท่านท่านคิดว่าการดำเนินการของกลุ่ม ณ ปัจจุบันประสบความสำเร็จแล้วหรือไม่หาก ประสบผลสำเร็จ สำเร็จเพราะเหตุใด และหากไม่ประสบผลสำเร็จ ไม่สำเร็จเพราะเหตุใดโปรดให้ เหตุผลประกอบ

2) ในมุมมองของท่านอะไรเป็นเงื่อนไข หรือปัจจัยใด ที่ทำให้กลุ่มฯประสบความสำเร็จ

3) ท่านคิดว่าที่ผ่านมาอะไรคือปัญหาหรืออุปสรรคสำคัญในการดำเนินงานกลุ่มฯ

4) ท่านคิดว่าการดำเนินการของกลุ่มที่ผ่านมาราบรื่นมาตลอดหรือไม่หากใช่เพราะเหตุใดหากไม่ใช่เพราะเหตุใด

5) ท่านมีความคิดเห็นอย่างไรกับการที่กลุ่มสามารถผลักดันผลผลิตของกลุ่มขึ้นสู่ OTOP 4 ดาว

6) ท่านคิดว่าสถานการณ์ปัจจุบันมีปัญหาหรือความท้าทายต่อการขับเคลื่อนและดำรงอยู่ของกลุ่มหรือไม่

7) ท่านมีเป้าหมายที่จะขับเคลื่อนการดำเนินงานกลุ่มอย่างไรต่อไป

8) ท่านมองว่าอะไรเป็นปัจจัยสำคัญในการทำให้กลุ่มมีความเข้มแข็งและผลิตภัณฑ์ของกลุ่มได้รับการยอมรับ ขอให้ท่านเรียงลำดับ 3 ข้อ

8.1).....

8.2).....

8.3).....

ประวัติย่อของผู้วิจัย

ชื่อ-สกุล	นางสาวดวงพร เลิศลำหวาน
วัน เดือน ปี เกิด	16 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2520
สถานที่เกิด	จังหวัดบุรีรัมย์
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	ศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนชลบุรี 162 หมู่ที่ 2 ตำบลบ้านสวน อำเภอเมือง ชลบุรี จังหวัดชลบุรี 20000
ตำแหน่งและประวัติการทำงาน	พ.ศ. 2561 ตำแหน่ง นักทรัพยากรบุคคลชำนาญการ ศูนย์ศึกษาและพัฒนา ชุมชนชลบุรี
ประวัติการศึกษา	พ.ศ. 2543 ศิลปศาสตรบัณฑิต (การจัดการทั่วไป การบัญชี) สถาบันราชภัฏ ลำปาง พ.ศ. 2564 รัฐศาสตรมหาบัณฑิต (เศรษฐศาสตร์การเมืองและการจัดการ ปกครอง) มหาวิทยาลัยบูรพา
รางวัลหรือทุนการศึกษา	ทุน EEC ปี 2564